

A VILÁG LEGNAGYOBB PÉLDÁNYSZÁMBAN MEGJELENŐ MAGYAR IRODALMI HAVILAPJA

IRODALMI JELEN



V. évfolyam, 45. szám - 2005. július

2 (20 000) lej 258 Ft; 1,20 €

www.ij.nyugati jelen.com



Magánlevél, közügyben – **Bodor Pál 75 éves**

Térey János: *Hadrianus Redivivus*

Beszélgetés Magyary Ágnes íróval

Bodor Béla prózái

Demeter Szilárd: *Kankalink*; Faludy György versei

Kritika: Tóth Krisztina, Grecsó Krisztián, Nagy Gáspár, Reményik Sándor, Jónás Tamás, Mózes Attila, François Bréda és Dan Brown könyveiről

Lázár Ervin: *Tavaszi*; Balázs F. Attila versei

Grecsó Krisztián: A szent malaszt

Zsidó Ferenc: *Egy tolvaj szerelme*

BROCKY KÁROLY festőművészről, lapszámunk illusztrátoráról a 27. oldalon



Otthonosan két anyanyelvben, két kultúrában

– Kalász Mártonnal beszélget Elek Tibor –

– Tavaly, talán születésed hetvenedik évfordulója alkalmából is, két versesköteted is megjelent, az elmúlt évtized verseit összefoglaló *Más esték, más rurália* és az *At a pallón* című válogatott versgyűjteményed, de ugyanakkor a *Téli bárány* című 1986-os regényed új kiadása is. Javasolom, hogy a beszélgetésünket e regényvilág felidézésével kezdjük, mert ez visszavezet bennünket a szülőfölded vidékére, a gyermekkori élményeidhez. Szépirodalmi műről lévén szó, a teremtett világhoz teremtett nyelv kérdése amúgy is alapvető, de a Te helyzetedet komplikálhatta, hogy a regénybeli történetek nyilvánvalóan német nyelven zajlanak, miközben mi ékes magyar nyelven olvassuk, ráadásul, tudtommal, tizennégyéves korodig nem is beszéltél magyarul. Nem okozott-e gondot, trófi gondot számodra a német nyelvű világ magyar nyelvű megjelenítése?

– Egy olyan faluban nőttem fel, Mohács vidékén, 20-25 kilométerre a jugoszláv határtól, amelyben, gyerekkoromban, legtöbben németek éltek, mintegy húsz százezren, volt néhány magyar és

cigány család, négy-öt zsidó család. Hogy miért nem tanultunk meg magyarul, arra egyszerű a magyarázat: a Kiegyezés utáni törvényekkel szemben, 1921 táján Bleier Jakab (német származású) kultuszminiszter azt az iskolarendeleetet hozta, hogy ahol kisebbségek élnek, ott megválaszthatják az oktatás nyelvét. Az iskolaszék tagjai olyan nagygazdákból álltak, akikben megvolt a német, sváb öntudat, így ők úgy döntöttek, hogy teljes egészében német legyen az oktatás nyelve. A kormány még arról is gondoskodott – de ennek még semmi köze nem volt a későbbi németesítéshez, a Hitler hatalomra jutása utáni német terjeszkedéshez, a Volksbundhoz –, hogy a hivatalokba is a kisebbségekből származó emberek kerüljenek, így nem volt szükség arra, hogy megtanuljunk magyarul, csak ha a katonasághoz került valaki, Pécsre, akkor volt bajban. Az unokatestvéreim viszont nem tudtak németül, mert ők a városban, Mohácson laktak, a nagybátyám és a magyarul jól tudó apám tolmácsolt közöttünk. Ez így volt egészen a háború végéig. A magam részéről egyébként máig is hely-

telenítem ezt, mert azt a nyelvet, amely országban él valaki, meg kell tanulni. De mi nem azért nem tanultunk meg tehát magyarul, mert nem éreztük jól magunkat az országban, hanem, mert ez egy vidéki, értelmiség nélküli világ volt.

Magyarul írtam meg ezt a világot, azt a világot, ahol a kocsmában, például, németül beszéltek, németül szídták és szerették egymást. Jól sejted, ez kezdetben problémát is okozott számomra, hogy akkor ez milyen nyelven is történjék. A regényben el is hangzik valahol, hogy ki a fene beszél ilyen nyelvet, amelyen én megírtam a történeteket. Senki. De azért nem egészen így van, mert ezt a nyelvet elég hosszan kipróbáltam, mielőtt írni kezdtem a regényt. Mindig aggódtam ugyanakkor, hogy ez vajon azonos-e azzal. A mi akkori beszédünk azon az archaikus nyelven alapult, amit elődeink hoztak annak idején magukkal, egy olyan nyelven, ami már elveszítette a kapcsolatát az élő német nyelvvel.

Folytatása a 11. oldalon

Részletek a 27. oldalon

„Mi csak akkor játszhatunk, amikor élünk”

Beszélgetés

Törőcsik Mari

művésznővel

22. oldal

GÖMÖRI GYÖRGY

Kenwood Park

Körmöci aranypénz a hold a fák tetején,
s csak később váltja fel ezüstre-rézre az éj,
miközben operákból színes és nagy zene szól,
körülvesz, indáz; de mikor a poloveci tánc alatt
megdobban az üstdob, hirtelen eláraszt
a fény, a tűzvarázs: egyszerre öt rakéta
lobban az égbe, roppant margaréta
nyílik, aztán meg zöld és piros virágok –
ujjong a nép a völgyben (ilyet ritkán ha látott)
és míg a nap hevét az éjjel eltakarta,
mind jóllakott zenével, aki eljött a parkba.

Új előfizetési lehetőség!

Történetek – tanulság nélkül?

Kőrösi Zoltán írásai könnyen lépre csalják a gyanútlan olvasót. Novellái ugyanis poétikailag akár hagyományosnak is nevezhetők: alapvetően visszatekintő írásmódjuk felidéznek a mimetikus elbeszélői hagyomány alakzatait, az idő- és térvizonyokat kijelölő, részletező leírásokat, sőt időnként e műfaji tradíció fabuláris kedélyét, a mesélés derűjét is, de az elbeszélő rezignált szólama jelzi, állandóan kételkedik a történetmondás értelmében és saját szerepkörében. Az elbeszélések tempója rendre lassú, kihagyásos. Az elbeszélő előbb hosszán elidőzget egy-egy jelentéktelennek látszó részletnél, a délelőtti tájnál, egy mondathangsúlynál vagy arcnál, míg a lényeges, a történetben fordulatot jelentő eseményről éppen csak beszámol. De hát mi a lényeges és mi a jelentéktelen? – folyton erre kérdeznek rá Kőrösi írásai. Az előtérben vagy a háttérben történő dolgok? A fény és árnyék játéka egy arcon, vagy a hit, a bizonyosság elvesztésének belső drámája? És egyáltalán, ki dönti el ezt? Az emlékidéző, tárgyiasan pontos elbeszélsmód nem annyira az ún. valóság leképezésére irányul, hanem inkább előkészíti és átértelmezi az imaginárius világok „belépését”, megjelenését a szöveg terében, ezáltal ezen világok határai viszonylagossá válnak. Így emlékezet és képzelet, innen és túl, külső és belső tapasztalat egymáshoz kapcsolódik, mint ahogy a rezignált elbeszélői szótartalmot is átjárja egy visszafogottan szenvedélyes, lírai tónus. Ami finoman aláaknázza a szövegeket.

És ez az, ami elbizonytalanítja az olvasót. Pontosabban: az irodalom, az olvasás kínálta kész és mélyhűtött tanulságokat megkérdőjelezi az olvasóban. Ezáltal válik elkerülhetővé a példázat-jellegű történetmondás csapdája: a zárlatban megjelenő didaktizs. Kőrösi elbeszélései nem ajándékoznak meg valami szép és megnyugtató tanulással, vagyis nem mondják meg, hogyan kellene válogatni például a húsok vagy más elemi dolgok közül. Esetleg, miért járjuk el a rókatáncot, és miként készítsük el a citromos kolbászt, netán van-e értelme Balázs Attila

hentesmester szökésének, vagy egy sör üvegből történő elfogyasztásának. Nem, Kőrösi elbeszélője ennél többre és egyben kevesebbre vállalkozik: úgy vezet végig hétköznapi, csodás és rejtélyesen egyszerű tájain, hogy kioltja az efféle, lehetséges tanulságokat, miközben nyitva hagyja elbeszéléseinek ajtajait. Mintha az írás nem is lenne egyéb, mint ez a könyörtelen és mégis részvétellel teli processzus, ahogy megmutatkozik és egy pillanatra felnyílik az, ami történik, de a tanulság, a megfejtés, az értelemadás újra meg újra elbizonytalanodik az olvasóban.

Kőrösi Zoltán az egyik legkíméletlenebb író a kortárs magyar irodalomban, hiszen könyvei játékonnyan nélkülözik azokat a jól bevált szociális gyógymódokat, morális és, bocsánat a költői szóért, „metafizikai csillapítószerket” (Nemes Nagy Ágnes), amelyeket egyébként háromszor egy kávéskanállal napi használatra szokás felírni más kiszolgálóhelyeken. Novelláinak külön erenye, amire nem árt felhívni a figyelmet a realista próza kimerülése idején: az, ahogyan a hentes- és mészáros-mesterekről, valamint más efféle, úgynevezett hétköznapi emberekről beszél. Semmiféle nyájasság, leereszkedő fölény és ironia, ideológikus föléhajolás, szolidaritás-tapéta, értelmiségi kirándulás, lelkiismeret-furdalás és gőg, visszatartott nevetés, a szegénység és az „egyszerű” emberek ábrázolásának programos túlzásai és könnyes vigasza. A srófra járó katarzis. Nem, Kőrösi prózájának elbeszélője nem áll fölötté teremtett világának, hanem rejtélyes egyszerűséggel benne áll, elemi módon szolidáris minden szenvedővel, legyen az ember vagy állat, de ennek nem fedi fel okait vagy célját. Így részvéte nem külső, ám ezt az erényét nem tiszteli magában, ahogy éleslátását és könyörtelen tekintetét sem homályosítja el a történetmondás fölénye vagy pátosza. Nézi, de egy pillanatra sem áttatja magát, sem más jóindulatú mesterembereket vagy kontárokat – talán ezért gondolom azt, hogy könyvei a lentől beszélnek, belülről és szabadon.

MÉSZÁROS SÁNDOR

CSAPLÁR VILMOS

A Bukott Művészet

Állok (ülök) mint író, mondjuk úgy, hogy egyszerű magam, és töprengök. Ingerülten töprengök. Amikor nem vagyok éppen nagyon ingerült, akkor arra gondolok, hogy a világ *valami*, ha nem is akármí. Én pedig csak egy *valaki* vagyok. Tehát én csak *reagálhatok* a világra. Ez van, és ha nem *találom föl magamat* ebben a világban, magamra vessek.

Máskor pedig azt mondom magamnak, hogy mi a fene ez! Csillogó házak, kastélyok, kényelem, üzleti fogások, örökös utazás, *mobiletelefonálás*. Látom azokon, akik nyakig benne vannak, hogy kívül is állnak egyúttal. A lét-fenntartási ösztönük világát és környékét kavarja föl bennük. Ennyi. De ez nem igaz. A küzdelem, a hatalomvágy, sőt maga a hatalom, a szerzés öröme, a vagyon nyújtotta nagyobb mozgástér, ez mind-mind az emberi természet egészét fölbolygatja, megmutatja.

Mi van még ezen kívül?

Alkudozom magammal. Győzködöm magamat.

Nem csoda, hogy azok, akik belevetették magukat ebbe a küzdőtérbe, mindent a saját szempontjukból néznek, például a regényeket is. Regény? Az meg mi a csoda? Mire való? Talán kapcsolódásra, szórakozásra nyújt alkalmat, de erre nincs idő.

Én meg azt kérdezem magamban tőlük, hogy miről szólnak az a regény, amire mégis lenne idejük? Róluk? Kikről? A meggazdagodásról, a sikerről? Vagy a kudarcról? A gátlástalan emberről? Az erkölcsi dilemmákról? Azt, aki csinálja, a legkevésbé érdekli annak a leírása, amit éppen művel. Különösen nem a kritikai leírása.

Czigány Lóránt köszöntése

(70. születésnapján, 2005. június 4-én, az Írószövetségben)

1981 áprilisában, idestova huszonöt éve, kubai lány érkezett Londonba. A Heatrow repülőtérre tette először európai földre a lábát, hogy onnan azonnal és természetesen Czigány Lórántékhoz vonatozzon tovább.

Lóránt volt az első igazi magyar kiadóm. Aki nemcsak átvitte a nyomdába, hanem mondatról mondatra megvitatta a szerzővel a kéziratot. Mi több, elszállásolta a trópusról érkező írókollégát. Azokban az időkben ez is egy magyar kiadó feladatai közé tartozott.

A kubai lány megismerkedett Siklósékkal, Sárköziékkal is. Most, mielőtt eljöttem erre a születésnapjára találkozóra, felhívtam és megkérdeztem őt, hogyan maradt meg az emlékezetében ez az 1981-es áprilisi nap. Válasza meglepett. Ahogy ott ültünk – mondta – mindenki magyar

volt, és mindenki angolul beszélt a tiszteletemre. Akkor jegyezte meg Lóránt: „Tudod, a magyarok műveltségi fokát azon mérik, hogy egy külföldi társaságában mennyi ideig állják meg, hogy ne beszéljenek magyarul.”

– Ez volt olyan fontos? – kérdeztem tőle.

– Ez – felelte. Akkor határoztam el, hogy ezt a nyelvet én megtanulom.

Mária Terézia Reyesből azóta költészetünk avatott fordítója lett, aki kötetekben és antológiákban több mint negyven mai költő verseit fordította spanyolra.

Hát igen. Az ilyen apróságok is Lóránt emberi nagyságához tartoznak. Isten éltesse! – üzeni neki most ez a kubai asszony, akinek azóta tősgököres magyar fia van ott lent, a trópuson.

FERDINANDY GYÖRGY



jönnek a következmények. A mozgékony közép-szerű olyan képet fest, amilyent tud.

Amiről azt reméli, hogy fölkelte az érdeklődést. Fogyasztható még az időhiányos, töke-főlhalmozásos szűk esztendőkből is. Finom az íze, mint egy újfajta jégkrém. Kiszolgálja a hétköznapi örömekre vágyókat. Nem lehet nem bámulni, nem lehet nem beszélni róla. Terjed, akár a pletyka meg a vice.

Az is lehet, hogy mégis valami másról van szó, amikor nem tetszik nekem ez a körülöttem zajló, lendületes, eseménydús világ. A külvilág. Mert jobban vonz a bennem élő világ. Lehet, hogy ez valami komoly és végleges. Hogy a művészek tizenkilencedik századvégi kivonulása a polgári világból visszafordíthatatlan. És a globalitás korában történő utólagos fölzárkózásunk, akármennyire újnak is tűnik itt Magyarországon, semmin se változtat.

Annyira nagy a távolság a *napi hős* és az emberiség belülről megfogalmazható valósága közt, hogy áthidalhatatlan. Nem is lesz soha senki, aki megpróbálja áthidalni. Nem lesz mű, amely akár csak a dolog lehetetlenségét példázná. És a globalitás korában egyéb újdonságok közt az is új lesz, hogy eltűnik valami. Kihal a polgár mögül a *magas művészet*. Ilyen lesz az új kultúra. Bármennyire sajnálatos, de egy olyan korban, amikor naponta pusztulnak ki állat- és növényfajok, ezt is tudomásul kell venni.

Talán még azok is sajnálkoznak fognak, akiknek már fogalmuk se lehet róla, hogy mit sajnálnak. A sajnálat a maximum, ami elérhető. A valamikori magas művészetnek megmarad a *státusza*, de már senki se fogja tudni pontosan, mi az.

Persze ez nem lesz látványos esemény. Születni fognak az újabb és újabb könyvek, mint az újabb és újabb mosóporok, melyek a *hagyományos* mosóporokhoz képest jobban tisztítják a ruhát.

Bizonyos értelmiségi zárványokban pedig még sokáig fog tenyészni a Bukott Művészet.

Mert menni kéne, mert menni kéne?, mert menni kéne! Menni kéne, mert mennyi kéne, mert mennyi kéne?, mert menni kéne!, mennyi kéne, mert mennyi kéve, hülye poén, mennyei kéve, menyj, fiam, mert az maga a mennyi! Fiam, nicsak, a Krokodil-erdő, a Dacia 1310-es kerceg, karcag, köhög, kerreg, krákog, négy henger hengerel, járnak a dugattyúk, gödrök az úton, ni, a Krokodil-erdő, mondta Kistarisznya engedelmesen az elől ülő Édesanyjának és Édesapjának, de már nem is látszik, a hegyről ereszkedtek be, öten szorultak az autóba, kék Dacia, hátul az ülésen egy nő, két nő, jobbról-balról, puha csöcsűek, megremeg Kistarisznya, ha hozzá préselődnek, csöcs balról, csöcs jobbról, kezét nem meri mozdítani, ha csöcs, akkor pöcs, kínos, kellett nekem a templomba járó nadrág, a vasárnapi, látszik, hogy ha csöcs, akkor pöcs, inkább fociznék én, inkább fociznék nadrágszorítva, fociznék cipőszorítva, stoppnis legyen, ez a fontos, kis szögcecsek a cipő alján, legyen disznóbőr.

A jobboldali nő kiesett a felvételin.
A baloldali bentmaradt.
Mert mi volt a felvétel? Hóvirág. Vagy izé tudja.
Na, ez volt a felvételin.
Vagy kankalink. Az a sárga virág(ocska), melyből minden áldott évben több kilót kellett szedni társadalmi munkában, és amit legutóbb visszadobtak.
– Bocsánat – mondták. Felrobbant a közelen egy atomerómű.
– Nem is tudtuk, és akkor ezt betudják? Vagyis teljesítettük a tervet? – kérdezte Kistarisznya.
– Lófaszt – válaszolta kedvesen a bácsi. – Tudod, az atom! Ha bejön az atom, akkor nekünk lőttek.
– Sakko’ métt’ jártunk mi napokat ezeké’ a zöccségeké’?
– Környezetkultúra – mondta a begyűjtő központ vezetője. És milyen igaza volt!
Szóval vagy hóvirágot (eleve ki van zárva), vagy kankalint (?), vagy őszirózsát vittek Kistarisznyáék azoknak a puha csöcsű nőknek, akiknek sikerült, vagy nem sikerült. Akiknek sikerült, vagy nem sikerült, azokkal az lett a baj, hogy megismerték Kistarisznyáékat egy nap alatt. Akiknek sikerült, azok biztosan megismerték őket. Ha kacagni akarnánk, akkor aztat is mond hassuk, hogy „biztosan meg is mérték őket!”. De csak akkor, ha merni mertek.
Ha-ha.

Legyenek hőseink hajdúsógórék’ (haj, de sok góré, haj, de sógorék), páros lábbal ugráljanak a lüderckék hasán, legyen, ne legyen, *szívből, igazán*, senkit sem érdekelnek a lüderckék. Szóval ezek hajdúsógórék vittek, bizony, vittek virágot a nemtommiknek.

Nem lüderckék voltak, nem bizony. (De.) Sem nem lüderék. Azok később lettek. A virágvitel hiteles – anyám szoknyájától az anyányi szoknyáig: nos, ilyesmiről beszélnek később a tanárok. Ilyesmiről fog szólni az Élet.

Semmi kontúr, semmi alázat, semmi sem szól „a világ újrafestéséről”. Úgy ronda, ahogy van. Kész. Punctum.

Vitték a virágot, bizony, szálról-szárra. Az oskola nagylelkűen, no, meg némi pénzmagért biztosított szállást a távolról érkező felvételizőknek. Ott laktak egymás hegyén-hátán mindazok, akik olyan iskolába keresték a bejutás lehetőségét, amely minden Édesanyának akkor a Kánaán volt. Olyan Oktatási Intézményről van szó, Intézmény, hangsúlyozom, amely emberpalánták képzésére képezte ki nagyreményű hallgatóit, és papírt adott a kezükbe erről. Biztos megélhetés, mondták. Beteg emberből és okulni vágyó gyermekből mindig lesz. Ez fix. Lötyög, mint tízszertíz a százban. Olyan biztos, mint ahogyan itt vagyok.

Ott voltak. Sokkal többen, mint ahánynak ott kellett volna lenniük, sokkal többen, mint ahány hajdúsógóré – szorozvakettő: Édesanya, Édesapa – ott tülekedett a fixér’. Nem beszélve a lüderckékről. (Ajjaj, ők nagyon sokan voltak. És az övéik! Brr, még többen.)

Ohó, mintha Hegel, Hörderlin és Schelling találkozott vón’! Apáczaitól Bretterig! Ohó, mintha olvasták vón’ Kierkegaard-t.

DEMETER SZILÁRD

Kankalink

Fejezet, amelyben Kistarisznya megérkezik az angyalok és angyalcsinálók városába, és amelynek végén Roppant Hauer leüti, mint a taknyot. Vagy mint a bánatos őszi legyet, merthogy ősszel történik.

Nem igaz.
Kistarisznyáékat csak a puha csöcsű lányok érdekelték.
Ők meg hatszázan lettek, mind igaz.
Nohát, ki ne lenne ilyen körülmények között Ábel?
Jelzem, Tündérkertben foly a történet.
Jelzem, ott vannak a lüderckék, jelzem, ott vannak a... Hajh, szóval ők.
Ennyit ökről, most essen szó nem ökről.

Hogy miért képes egy egészséges, focizni szerető csávó egy ilyen helyre menni?! Mitet keresel te itten? Mi leszel, ha nagy leszel? Lesz szesz, vagy nem lesz szesz? Ha neked nem lesz, ott egyen meg a fene, mondja egy nagyobb hajdúsokk Kistarisznyának, ha már szobatársak lettek ideiglenesen, de nekem kell, mert pótvizsgára készülök, szóval, kicsi csávó, tedd le a kezedből azt a bűdös zöldséget, és uccu, néki, fogd meg magad, szaladj ki piáért. Milyen kár, válaszolta neki a másik nagy hajdúsógóré, hogy nem mi felvételiztetünk. Aztat a bögyöset megszorongatnám egy kicsit, biztos, hogy megbírja már a faszt. Öröl az alam.

Kistarisznya letette a kezéből a bűdös zöldséget, fogta az üvegeket, és uccu neki, elrohant. Rohantában majd felütötte régis-régi barátját, akivel nyaranta az átképző táborokban szokott találkozni, szóval, majd’ lefejelte Roppant Hauert, és rettentően megörült neki. Kicsit biztonságosabbnak érezte a környezetét, no meg Roppant Hauert legalább magával hívta az üzletbe. Igaz, vásárolt ő italt az Édesapjának, de ez más, mert az Édesapja mindig megmondta, hogy mit vegyen. De mit isznak ezek a nagy pernahajdúk?

Kistarisznya és Roppant Hauer abban megegyeztek, hogy mindenből kell vásárolni egy keveset, biztos, ami biztos. Úgy is tettek: vettek egy kis sört, egy kis vodkát, egy kis bort, más nem volt az üzletben, illetve volt, csak az már nem jött ki Kistarisznya zsebpénzéből, mert pénzt, azt nem adtak. Röhögtek is visszatértükkor, de csak kifizették az italt, és bánatosan felzabálták ezek a nagy pernahajdúk a sok jó hazait. Amiket Édesanyáék sok szeretettel pakoltak kicsinyeiknek. Az a sok zakuska! Az a finom szalonna! A Bécsi Szelet (így, nagybetűvel, mmm!), a zsírjába eltett sült oldalas – szevasz, tavasz, mind elúszott. Leccsúszott a nagyok torkán. Az Oktatási Intézmény hallgatóinak a torkán. Jajj, nagy a baj. Ajjaj, böföntett az egyik nagy, és szemügyre vette Kistarisznyáékat. Meglapogatta Roppant Hauer hátát, megsimogatta Kistarisznya szösze haját, majd kedélyes sörözgetés, borozgatás, vodkázgatás közben mesélni kezdtek.

Aj, anyám, mi mindent nem meséltek: nőkről, lüderckékről, akik lüderekké váltak, csajokról, spinékről, lányokról, szűzkurvákról, bulikról, pofonokról, és nőkről, és lüderckékről, akik lüderekké váltak, csajokról, spinékről, lányokról, és szűzkurvákról, ki nem fogytak a szóból, és ha egyikük elhallgatott egy kortynyi szünetre, a másikuk folytatta, szédültek már Kistarisznyáék, hitték is, meg nem is az elhangzottakat, de amit elhittek, azt nagyon szerették hinni.

Nagy sokára kereshették meg azokat a nőnemű ismerőseiket, akik vagy bejutnak, vagy sem, vitték a fonnyadt virágokat, mindenkinek egy szálát. Bár ne tették volna! Nem ezt kellett volna tenni! Hegy alatt abrakolni kellett volna!

Mert a lányoknak nagy része főként azért is választotta ezt az Oktatási Intézményt, mert nagyon nem értett a matematikához. Nem tudták a matekot. Több tucat lüdercke csillag-szemtüzében megoldani egy feladatot, az igen, húzták ki magukat hajadonsógoraink, egymásra licitálni algoritmusokkal, képletek értelmét felfedni, ez férfimunka.

Pedig nem csak matematikából kellett felvételizni, de nem ám! Épphogy matematikából kellett a legkevésbé felvételizni, mert a Tanárok is tapasztalták, hogy a kislányok nem értenek annyira a matematikához. Emellett tudni kellett szépirodalmat, idegen (a hivatalos!) nyelv tanát, helyesírást, tudni kellett énekelni, rajzolni, kézimunkázni... És a lányok szebbek voltak az irodalomban is, nem működött bennük az értelmetlen férfígóg, már ami a hivatalos nyelv tanát illeti, ha annyira helyesen nem is, de legalább szépen írtak (amit egy cseppet sem lehetett Kistarisznyáék kezevonására még jóindulattal sem rámondani), trilláztak, mint a csalogányok, és olyik is volt, aki rajztanártól vett különórákat. Hát így nézett ki a konkurencia, mert a felvilágosodás, valamint az emancipált társadalom jegyében a Felvételiztető Bizottság nem tett különbséget lüdercke és hajdúsógor között. Kéjesen vihorásztak Roppant Hauer kappanhangján, és akkor is oldalukat fogták, amikor Kistarisznya fejhang helyett kukorékolást produkált. Szerencsére hőseink közül Roppant Hauer citerázgatott az elemiben, Kistarisznya meg furulyázott, na ez éppen csak átmentette őket a kizáró jellegű alkalmassági vizsgán. De ott volt a többi, a sok elméleti vizsga! És a Felvételiztető Bizottság visszahúzódt az Intézmény ódon falai közé az írásbeli dolgozatokkal, úgy is mondhatnánk, hogy teljes hírzárlatot foganatosítottak, mert az épületbe senkinek nem volt szabad bemenni.

Ott szorongott tehát az a sok lüdercke és hajdúsógor szüleikkel az udvaron, izgatottan zsolozsmáztak, vitték, hozták a pletykákat, terjedtek a rémhírek, a sok lüdercke meg hajdúsógor egymással beszélgetve jött rá, hogy melyik tételt hol rontotta el, mit hagyott ki, mit írt be rosszul, zsibvásár volt, no, a javából. Kistarisznya el is zsibbadt rendesen, szédült, forgott vele a udvar. Mivelhogy a Szent Hirdetőtáblához vezető utat terebélyes asszony-ságok, Édesanyák, Nagynénik, Nagymamák állták el, Roppant Hauert küldte az eredményeket megnézni, amikor nagy sokára a Titkárnők kifüggesztették a mindent eldöntő lapokat.

Roppant Hauer nagyon magas volt, viszont nagyon jólnevelt is, ezért csak lassan tudta visszaverekedni magát. Öklével, mint egy pörölllyel csapott Kistarisznya vállára, hogy az nagy ívben berepült egy hüppögő, síró-rívó családi körbe.

– Sikerült, faszikám, sikerült! Bejutottunk, osztálytársak lettünk – kurjantotta Roppant Hauer.

Kistarisznyát egy Édesapa emelte fel, emelte ki a bőgő rokonok közül:

– Úgy látszik, ezeknek sikerült – mondta az egereket itató nyámjának.

No, igen. Két puha csöcsű lánnyal ezek szerint kevesebb, gondolta Kistarisznya. Ez a dolgok rendje. Az élet harc.

De maradt még hatszáz! És összesen húsz hajdúsógor!

No, igen. Ez a világ rendje.

FALUDY GYÖRGY

Szerelmes vers

Ajtómnál álltál. Nem engedtelek be. Akárhogy kívánsz, kísérleted meddő. Várfalat húztak közibénk az évek: te huszonhét vagy, én kilencvenkettő.

Tiéd a jövő. Régen erős voltam, de kincseimnek elfogyott az ára, te a számítógépre esküdtél fel, én Gutenberg foszló galaxisára.

Megvédlek, vénség, magamtól, fogadtam, s el sem képzeltem, hogy a szerelem hatalmasabb. Most itt ülök melletted s hosszú, szőke hajadon a kezem.

Egymás nélkül nem tudunk többé élni. Naponta földre sújt az iszonyat, hogy a kölcsön, mit az időtől kaptam régen lejárt. Már csak pár pillanat.

Boldogságunkban te nem gondolsz arra, kivel töltesz utánam hatvan évet. Sok a nálam különb. Hozzám hasonló egy sincs. Mikor nem látsz, felsírok érted.

Budapest, 2004

A nagyúr hangja

Öngyilkosságot követel
Aki ily verset követ el.

Mit nekem törvény, kultúra?

Vagyok a kerek föld ura.
A népek dolgába onok
kedvemmel belekotyogok,
s mit bánom, édes Istenem,
hogy egyiket sem ismerem.
Vagyok a hatalom, aki
parancsát göggel rója ki,
akár egy régi római
s a sanda vád nem érdekel
hogy bőrömben nem férek el.

E pénz s kompjúter mámorú
korban kevés a háború,
de én segítek rajta. Most
kifüstölöm a kis koszost,
már megeltem a harc okát,
mert gázt s atombombát okád
és rejt. Holnap előveszi
és még előttünk megeszi
szomszédait. Legyen neki
holtig s azon túl is vigasz,
hogy amit mondok, nem igaz.

Mit számít száz kamasz halál?
Nincsen, ki nekünk ellenáll.
Győzünk. Hadd lásson a világ
Irákban demokráciát,
mely moszlem szemnek olyan szép,
mint Mekkában egy mészárszék.
Tudom. Pukkadnak még, pedig
szabadságot hoztunk nekik,
mint Vietnámnak hajdanán,
lesz választási harc s talán
huszonkét párt egymás nyakán, –
mi meg átveszünk ezalatt
üzemet, boltot, olajat.

Derű számomra, nem ború,
hogy olcsó lett a háború,
s már csak napi egy-két fiút
vesztünk, aki aknára fut,
vagy orvlövész golyó talál.
Örülünk mind, kivéve pár
bolondot, köztük a koros
és humanista műsoros
közgazdászt. Lázít ellenem.
De ugyan mit tehet velem,
ki haragomat lenyelem?

Budapest, 2004

* Itt szeretnék köszönetet mondani Molnár Vilmos íróbarátomnak, hogy annak idején jó-ságosan rábólintott: használhatom a teremtményei nevét. Persze, ezek a hajdúsógorok, meg lüderckék nem azok a hajdúsógorok meg lüderckék, nagyon kicsit hasonlítanak rájuk, de nem azok. Például, mint azok az emberi lények, akik egy kicsit olyanok, mint Édesanyánk, vagy Nagynénéink, talán Nagymama is az volt valamikor, szóval Nők. És egyik Nő nem hasonlít a másik Nőre. Nem olyan. Hál’ Istennek, tették hozzá Kistarisznyáék rengeteg éjszakán.

TÉREY JÁNOS

Hadrianus Redivivus

Jékely Zoltán emlékének

Az életvíz a márványpartra zúdul,
 És benne úszom én is, Hadrianus.
 A szomszéd sávban dongamellű úszó
 Pillangózik: mintha hordóra hordó
 Zuhanna a habokba szapora
 Egymásutánban... Mézízű a béke.
 Izzasztófürdőjük van, mint nekem volt.
 Az üvegfal mögött narancs derengés;
 Vaskályha kattog, és kétféle tartály,
 A Számos és a Számtalan között
 A hangtalan homok pereg. Ha majd
 Letelt a fecsegésre szánt idő,
 Az ifjak, mint két megtermett kuvasz,
 Úgy ugranak fejest a tisztavízbe...
 Így élnek Aquincumban mostanában:
 Még én sem éltem fejedelmiebben.
 Az úszómester zárórát jelez,
 S a füttyszó éppen úgy vonatkozik rám,
 Mint bárki másra. Meztelen vagyok.

A fürdőben – mely most is látható
 Szerény, derékig erő változatban –,
 A fal mellett megpillantottam egyszer
 Egy afrikai veteránomat.
 A homlokán kiütött a verejték;
 Diszkréten, aprókat nyögött, miközben
 A márványoszlophoz dörzsölte széles
 Vállát és sziklaülepét. „Mi újság?
 Hát úgy intézte Iuppiter a dolgod,
 Hogy rosszkedvedben egy hitvány pilonnal
 Vagy kénytelen vakartatni a hátad?...”
 Mikor azt mondta, nincs szolgálja, rögtön
 Masszört és pénzt ajánlottam neki.
 A példa persze ragadós. Alig
 Telt egy nap is belé, odahívatnak,
 És mit kell látnom?... Mint a gyerekek.
 Egész sereg vénember dörgölőzik
 A közfürdő falához... Azt hiszik,
 Hogy bőkezűségem határtalan?
 Mindegyiket kidobattam az örrel,
 És annyit mondtam nekik: „Fiaim,
 Ha nincs szolgátok, vakarjátok egymást.”

A táj mi volt még abban a legelső,
 Patyolattiszta életében? Föld, víz.
 Ahol most néhány papundekli-kérgű
 Ház áll, ott két Danuvius-sziget
 Között, a hullámtérben kergetőztek
 Egymással a finom húsu vizák...
 Nem volt híd. Egy bevállalós batavus
 – Ezer férfi között a legerősebb –
 Állig fegyverben úszott át „Budára”,
 S páncélját nyílvesszők záporverése
 Horpasztotta be... Irigykedve néztem.
 Mint atlétát, a versenyszellem izzít?
 Könnyebb a lelkemnek, ha víz alatt van
 A konkurencia?... Az építész
 Zsenit, ki házam hátsó traktusában
 Egy komplett Alvilágot rendezett be,
 Gazdaggá tettem; s máris arra vártam,
 Hogy újabb tervében komoly hibát
 Találjak. Aztán persze, hogy találtam:
 A híd eszméje nem időszerű.
 Mi, odaátra: bármikor, ha tetszik.
 Ők, ideátra: csak hívásra, mint

A szerelő, ha meghibásodás van.
 „Az első híd a hömpölygő Dunán?...
 Messzire mentél, jó Apollodoros.
 Neved van, hírem elhomályosítod:
 Legyél, mint a személyzet, névtelen.
 Ezer név helyett mondom a nevem.”

Ezerkilencszáz év... Per pillanat
 Én úszom a sokadik híd tövében,
 S orromban ott az eukaliptusz-illat;
 Micsoda élet az üvegfalon túl:
 A lüktetés vízoszlop, és a túlzás
 Mosópor a szökőkutak vizében;
 S a szeptember nem csak fogyatkozás...
 A kertre vizet ont az öntözőcső,
 S a jólfésült pázsit lámpásai,
 Mint agyunkban az új eszmék, kigyúlnak.

....S hogy én ki voltam ama korai,
 Még kristálytisza életben? Rokon.
 Egy elsőosztályú unokaöcs,
 Tavaszi kedvvel és ambíciókkal.
 Nagybátyám haldoklott, s a felesége,
 Ki tudja már, milyen megfontolásból,
 Rám tette voksát... Megkért egy cselédet,
 Utánozná a császárt, és a fickó
 – Alakra, hangra kiköpött Trajanus –:
 A végső dolgokról rendelkezett...
 A gyászra gyűlő közönség előtt
 Vékonyka, elhaló hangon kinyögte:
 „Utódom pedig legyen.... Hadrianus.”

Ez én vagyok. Mellettem áll az úrnőm,
 A szép Pannonia: hosszú ruhás
 Matrona fátyollal, a jobb kezében
 A harci lobogó. A feleségünk.
 Szeresd, mert Róma kulcsa nála van.
 Akármit mond a konty alatti pletyka,
 Nem ő a meddő: mindig csak a férje.
 Akárki vagy, a kérők versenyében
 Alulmaradhatsz a tegnapi férjjel
 Szemben, s az szégyenteljes pillanat lesz.
 Ha engem alacsonyabb úr követ,
 Pannoniának nem lesz öröme:
 Előző ágya mosolygós magaslat,
 Amelyre új serpentin nem vezethet;
 A régi jobb volt, és ő visszasírja...
 Helyettetek is szégyellem magam.
 Amit rátok hagytam, termő örökség,
 Kár lenne elherdálni, mint a fillért.
 Barbár barátaim, azon az órán,
 Mikor gazdát cserélt a tartomány,
 Elég lett volna egy friss mozdulat,
 Egy pontos döntés, egy királyi reflex
 – „Mindent megtartok!” – s nem lett volna baj.
 Bennetek nincsen szeretet, se ízlés.
 Ha egy boltív beomlik, eltörik
 A téglá, melyben duruzsolt a fűtés,
 Egy rúgás: minden jóvátehetetlen.
 Utánatok, utánam az özönvíz.

Szokás szerint, ahogy a forradalmak
 A gyermekeiket falják föl, és
 A felnőtt fiúk apáikat, úgy
 A városok a más nevű elődöt.

Én boldog voltam itt. Tudtam, hogy egyszer
 Aquincum augusztusa ősre fordul,
 Decemberére zivataros év jön,
 És elcsitulnak szaturnáliái.
 Nem árvább senki köztünk, mint a császár
 A porta nélkül „kéri vissza szépen,
 Nem volna illetlenség ennyi év
 Után sem; kérné, hogyha volna mit.
 Kőbányának használta Óbuda,
 S a helytartónak nincs többé helye;
 Árnyéka sincsen, mint a boldogoknak,
 És fázik, mint akit nem ér a nap;
 A túlparti fürdőben fölkeresné
 Aquincum vajszín forrásházait...
 A fellegjáró életben, mikor még
 Cseréptetők pötytyözték a hegyoldalt,
 S a nimfák jóvoltából tisztavíz
 Csordult a terrakotta alagútba,
 Én boldog voltam itt. Füstölt a szentély,
 A csarnok mérlegelt, zajlott a korzó...
 Az ajándékba itt hagyott alaprajz
 Illúzió voltában is nagyon szép;
 S a parcellákhoz írás tartozik
 A mintakönyvből választott sorokkal“
 Sírversnyi karrier tenyéryi tájon.

Az eltelt idő teljes tudatában
 Helyszínelésre indulok, ha ősz jön,
 S a pannon föld avarba takarózik.
 Azért a lomb alatt, a hó alatt is
 Megismerem: lankás, baráti ország.
 A hűvös lét a forróbbikra épít.
 Pacatus, a pannon edénykirály
 Nem bírja többé a világi versenyt
 A germán áru dömpingjével, úgyhogy
 Csődöt jelent. Kemencéi kihűlnek,
 S a cégközpontra települ a Gázgyár
 Mesevárosa, nem szép? Gyárra gyár...
 A zsalukon kis ablak szív alakban,
 Az ablakon túl félholt kertmozi,
 És elkísérnek a lehunyt redőnyök
 Egész a hídig, s ha visszatekintek,
 Várázskastélynak látszik még a gyár is.
 Sajátos mikroklíma. Hogy csinálják
 Az istenek? Őt fokkal hűvösebb van,
 Mint bárhol a városban. Palotám
 Vidéken építési tilalom
 (A parkolópályán füstszerű autók,
 S a jachtok élén tetszetős fiúk).
 Vegyük csak azt a termemet, ahonnét
 Szántóföldekre láttam ablakomból...
 Harminc-negyven köbméter levegő.
 Ott tarka-barka sátrak sorakoznak,
 És rettentő a zaj meg a piszok;
 Itt meg, ahol a pannon irodisták
 A tartomány aktáit tologatták,
 Bisztrónak hívott egység üzemel (: Dokk).

Liber Pater tanított a tudásra:
 A bor biztonságában jó beszélni.
 Húsz óra negyvenötör taxiban
 Ülök, s a zöld jelzésre várva nézem,
 Ahogy a kallódó bádogdoboz
 A lejtőről az aszfaltútra gördül,
 Padkához koccan: udvariasan
 Kerülgetik, aztán telibe kapják,
 Megroppantják a gép abroncsai;
 Így gyűri össze az idő a tartályt,
 Amelynek forró lelke elszívárgott:
 Szépen tükörsimára préseli,
 És addig örli, míg ki nem szorítja
 Belőle maradék lélegzetét...

A darázsderekú szemetesember
Nem dolgozik, csak átcsoportosítja
A szemetet „amonnán, emide.
Kilenc harminc. A nap torkolata
Szomorú, mint a partot átszelő
Iparvágány végén az ütközőbak.
Azt kértem, Hadrianus *Readyvívus*:
Lesz-e a jövőnek régészete?
Vitrinbe gyűjtve a szemétdömbből
Fésűtöket és orgonátokat,
Lesz-e, ki holnap belőletek él:
S fülének már csak múzeumi nyelv
A tettek, s rejtvény a másik élet?...

A vonzó élet megformált imágót
Mutat a pénzemet költő tanúknak.
A verdefényes érmek oldalán
A legjobban tetszem magamnak így,
Mint rendcsináló fenség“ restitutor!
Ez voltam én, amikor fölemeltem
A lábam előtt térdeplő vak asszonyt,
Ki térdem csókolgatta (jaj, de kínos!),
S tolmácsolván „a mennyek rendelését”,
Azt hitte, áprilist játszhat velem...
A legkevésbé tetszem, mint beteg,
De ez az arcom nincs aranyba öntve.
Az öngyilkosság leglassúbbik útja:
Tengődöm étlen-szomjan, álmom űzöm,
Hogy megkurtítsam a meddő öregkort...
Innen szép nyerni, ugye?! Mikor egy
Kis szívességet kértem orvosomtól,
Félampullányi szabadságot, ő nem!
Inkább saját magát mérgezte meg,
Csakhogy ne kelljen semmit adnia.
Hát jó. Túlélem őt, Pius meg engem.

A lélek cselleng ezen a világon,
Fölkerekedik sápadt útítársunk;
Nem huncutkodhat örökké körünkben,
A sivatag szívébe költözik...
Azt hitték, nem tudom, hogy ez az asszony,
Ki eljön hozzám *sommo monitus*,
S trónomnál vaksin térdepel, nem is vak?
Pius bérelte föl, a tiszta lelkű,
Hogy belátásra bírjon: élni szép,
Hát ne tegyek kárt árnyék-önmagamban...
„Ha szót fogadsz, majd újra látok én is.”
Az ég üzente, hogy meggyógyulok.
Egy mennyei hang! Hányszor hallok én is,
És aztán: semmi. Nem változtatok.
Miért nem? Hiúságok hiúsága:
Pont így vagyok jó. Már megszoktatok, nem?
„Mosd meg a szemed, és számolj be”, mondom.
Ő erre: „Látok.” „Állj föl”, biztatom.
„Kit látsz?” „Megint az optimista császárt.”
„Nem császár, most már senki semmije.”
„Ha semmiség is vagy, látszani látszol.”
Fölhallatszik a trónig: felesel
A szárazabbik lét a bővizűvel.

Hogy hízeleg az olyan nekrológ is,
Mely úgy kezdődik: „Nem szerettem őt.”
Mondják, hogy hitveságyunk Sabinával
Hideg volt, mint Észak-Britannia;
Én kergettem halálba Antinoust,
Kiről később várost és csillagot
Neveztem el... Nagyon megszorított.
A nyári jóslat értelmében akkor
Maradok életben, ha valaki
Helyettem hagyja el önként a földet...
Miért nem szólt, hogy jóslatot kapott?
Tényleg, szerinte szentírás a jóslat?

Akkor fogom magam, és hepiendet
Jósolok helynek, helytartónak is, jó?...
Áldozatával a nap hőse lesz.
Sosem volt nála gyönyörűbb fiú;
Leendő isten: bármit megtehet? Hé,
Majd úgy tanítják egyszer, szertelen
Kéjsóvárságom veszejtette el?
Na és ha úgy van?... Legalább ha látom
A szépséget megsemmisülni!... Százszor
Indultunk együtt társasutazásra,
Mégsem voltam mellette akkor, ott,
Mikor a Nílus örvényébe fulladt;
És mert nem láttam elrendeltetéskor,
Nem is tudtam neki segíteni...
Mikor meghalt, rögtön szobrást hívtam,
És pózba merevülve, íme itt van!
Föltartott ujjal hív az uszodába:
Vállára vetve a törölköző.
Bókolnék neki: „Megemberesedtél...”
Mert alma-alkat, a hasára hízik,
És gondolatlan, mint egy növény.

A víz fölött fölépült féltucat híd,
S átkelve a legszelebbiken,
Éjfélre Trans-Aquincumban vagyunk.
Ferox, a koldus, innen érkezett.
Pirosló szemmel, száz évvel halálom
Után, a pusztá partról jött közénk,
A luxus szomszédjából, deszka hátán.
A dagály vitte őt a szarmaták,
Jazigok járta földről odaátra:
Az innen volt a túl, a túl az innen,
Ott volt a város, itt a sűrű semmi,
Ott volt a vallás, itt pedig a köd;
Itt hűvös, ott a légfűtött limes, de
Mi fáztunk, és nem ők, Pannoniában,
S a jéghideg tömbbé fagyott aszúbert
Baltával aprítottuk föl... Mi munka
Volt háromszázszor áttelelni itt!
Szakállunk szálai, akár a dermedt
Mocsár mentén a dér csipkézte zsombék...
És lóhalálban kellett hazafutni.
A legnagyobb végvárból védjegyestül
Ötezer téгла egészben marad
– Az írás rajtuk ez: „Vicentia” –,
S a köveket a holtbiztos alapból
Kiszántja majd egy józsefvárosi
Derék polgár, Göttersdorfer Jakab,
Ki nem tud rólunk, sem Vicentiáról.

Ferox útján Göttersdorfer halad,
És örömében nem hisz a szemének!
Szerencsés, látja azt, amit ti nem,
Hogy Aquincum balparti holdjai,
A CONTRA és a TRANS között a síkon
Magasra nőtt a méltóságos ULTRA,
A túlzó élet táborhelye: Pest.
A Kisbojtár vendéglő a Dagálnál
Egészen jó. Mit érzek ínyemen?
Mindent: a tyúkvelőt, a rózsamártást,
A mmm... majoránnás vesepecsenyét,
Egyszervolt konyha ínycsenése mind...
És hol van, kértem én, a delikátesz,
A rizzsel töltött fügefalevél?
Ceresre kérlek, Kisbojtár, felelj.
A mozaiktól a lambériáig
Kúszik a pillantásom, és tovább:
A plafonon kocsikeréknyi csillár.
Ha úgy tennék, mint régi önmagam?...
Mikor rangrejtve egy lebuiban ettem,
A kocsmakerti társaságtól is
Elkérettem a legolcsóbb fogást,

S odahozattam a kerevetemhez,
Hogy tudjam, mit csinál a csalafinta
Vendéglős: kivételezik vajon
A vendéggel, ki jobban öltözött
Az átlag pórnál? Nem, ő nem olyan.

Bárcsak teremne másik Herkules
Tisztítaná ki Augiásznak ezt
A legszörnyűbb istállóját, amely
Az ember lelke háború előtt...
Ezt hívjátok ti tervgazdálkodásnak:
Január elsejének éjszakáján
A csillagállás sűg nekem jövőt, s én
Diktálok: mit ígér az üres év.
Vénám van! Életrajzom magam írom,
És én szerkesztem a jóslatokat.
Akárhogy lesz, a váratlan halál
Vadász képében ejt el, volt vadászt.
Álmomban földre tepert egy oroszlán,
Pedig nemrégén a saját kezemmel
Terítettem le egy nagybajszú példányt.
Akár a tengervíz a partvidékre,
Éppúgy zúdul az erősebbik élet
A mások életére... Féltek engem?
Nem kéne félnetek. Császár vagyok,
Muszájból kevély; örömből szelíd;
Ha kedden nem dönt rólam Iuppiter,
Szerdán is mondom: állok, ahol állok,
De én is úgy vagyok, mint szobraimkon
A srófra járó és cserélhető fej...
A kormányzás terhét vállamra vettem,
Engem tört össze, mint titeket én;
Kedvemre volt a halk, tagolt beszéd,
De az alázat nyelve megbicsaklott,
És vitánkban annak lett igaza,
Akinék harminc légiója is volt;
Vagyis nekem. Ehhez képest pedig...
A tisztavízben voltam elememben,
Túlhabzó kéjben! És ki hitte volna,
Hogy szégyenszemre, vízkórban halok meg?...

Tudásom halálos tudás, amelytől
Még halhatatlanként is szenvedek.
Próbára tesz minden kirándulás.
Ha átmegyek teázni Óbudára,
Olyankor Aquincumba érkezem meg,
S a taxióra dallamára – tik-tak –
Dalt rögtönzök, hogy dúdoljak, s ne féljek.
Úgy hatnak rám a földalatti ország
Jelzései, mint az áramütések,
És minden lépésnél sajog a testem.
Olyan, mint másnál a hatodik érzék;
Mint aki látja a halottakat,
És nincs otthon se körükben, sem itt.
Hol egyszer fal volt, ott falon megy át,
Akár a törvénysértő, fölnevet,
S vacog, ahányszor láthatatlan
Korlátot lép át két külön világ közt,
A szellős térben és a szűk időben!
A mellkasára csorgatja, utána
Leengedi gyűrt arcán a vizet...
A szürkület Aquincum alkonya:
Sorompóink fölnyílnak, és a túlpárt
Úgy önti ránk a nyílveszőt, az embert,
Mint gyomrából a híg lávát az Aetna...
„Valete, híveim! Találkozunk
Jövőre Rómában, a Forumon.”
Mikor mérlegre tétetik az ország,
Ők lesznek majd úrnők testőrei;
S én látom őket elrendeltetéskor,
És nem tudok rajtuk segíteni.

MAKKAI ÁDÁM

Jézus és a démonok imája

Kányádi Sándornak

... És akkor a démonok meglátván az Úr Jézust, felismerék, hogy Ő az Istennek Fia, a Megváltó, eszelősen rohanni kezdének, karjaikkal vadul hadonászván és köpdösvén, eltorzult arccal és iszonyú hangokon visítón-sívitvást ekként rikoltozának:

„...mert hogy mostantól mindörökké a gyilkosoké és a terroristáké minden ország, a hatalom és a dicsőség az uzsorabankároké, soha senki embernek fiát a Gonosztól meg ne szabadíthassa! Dühöngjön-dübörögjön hát a kísértés – mi visszük ebbe az embert! Mivel senki soha senkinek semmit megbocsátani nem tud, hát ne is akarjon, s ne legyen sem földi sem földöntúli hatalom, mely megbocsáthatna az embereknek! A mindennapi kenyérmorzsát az irigység, a dögvész, a nemzeti, faji és osztályharc kereszttüzében a gyűlölet potyogtassa véres sárba a koldus gyermekek kezéből! A földön csakis a kétarcú Sátán, *Lucifer* és *Ahrimán* akarata érvényesülhessen – mint ahogyan a mennyekben se valósuljon soha meg az átkozott Isten akarata!

Őnéki nincsen országa, el tehát sose jöjjön, káromkodásra tanítjuk vele az embert,

mert Őistensége már régesrég kihalt a mennyekből, ahol nincs is, nem is lesz, és sosem is létezett, mert mindenki elfelejtette Arkangyalaival egyetemben...”

Befejezván a Hegyi Beszédet, meghallá ezt akkor az Úr Jézus, Istennek Fia, A Megváltó, és ahogy szelíden lépdesne göröngyről göröngyre, iszonytól émelyeg vala, lávaként dőlt a könnye. Fekete tölcsérként örvénylett, zúgott a káosz:

„Ezt kell most megfordítani!” – így szólt hát magához, „ezt kell most beszívni, megemészteni s átfordítani valóra, lenyelni a vihart s átgyúrni szellemi-lelki ennivalóra, hogy élhessen az ember! Démon-ködöt kell falnom csonttörő kínok közt... Keresztfán... tudom, hogy meg kell hálnom... Keserű ez a pohár – bár elmúlna! – Atyám! Súgom és ordítom: Sátánnak imáját én most megfordítom!”

És elhagyván a zajongva zsongó népet tovább méne, feljebb a dombtetőre, tekintete izzott, zihált a tüdeje, majd lerogyván egy fekete palakőre, s bár még mindegyre a démonok káromló imáját hallá, csendesen megszólalt, s renge a domb míg vallá:

„Téremtő Szent Szellem! Mi Atyánk! Az Ige, ki lakozol Mennyekben, Napokon, Holdakon a földekig le,

legyen a Te Neved szentség, szákramentum, hitbéli megtérés, teremtő momentum! Valósuljon meg a Te világod rendje, Terved fénye süssön rá az emberekre! Akarjuk akarni, amit Te gondoltál, s ne éreznők soha, hogy mily messze volnál! Legyen egy-ugyanaz amit „fent” és amit „lent” látsz, teremtet világod sátra: székesegyház! Adj kenyeret hozzá, napról-napra élünk, testünk épségéért, hogy ne kelljen félnünk. Amit mi elrontánk, kérünk úgy írd jóvá, mint mi a másokét – lerótt kegy-adóvá... Lásd, könnyű az embert kísértésbe vinni – szabadíts meg ettől s taníts Benned hinni! *Ahrimán-Lucifer*-Sátánt kötnéd fékre, Szabadíts meg, Isten, a gonosztól végre! Tiéd minden ország, hatalom s dicsőség – örök Ámen-t zeng az angyali díszörség...”

Le is fordíttaték mindenféle nyelvre amit az Úr Jézus felmonda hegyre. Arameus, görög, latinul *vulgáta*, – emberi agyalás százszor átmunkálta –

volt katolikus és protestáns verzió, teológus viták: mindez, mondd, mire jó?

Krisztus *Miatyánk*ján bármilyen is a rag, ez „Fekete Lyukon” átszűrűt anti-anyag. Így lőn a Megváltó szókkal szenvedése sátánfi világunk újjáteremtése.

Halotta

...

...

ZSIDÓ FERENC

Egy tolvaj szerelme

Nyár volt, dögmeleg. A gyümölcsösben érett barackok pöffeszkedtek az ágakon. Cirkáf utálta őket. Csupán öt nap telt el, amióta elszegődött a gyümölcszedő brigádba, de már elege volt barackból, melegből, a társai folyamatos lepetyeléséből, mindenből. Meghátarláni mégsem akart, mert kellett a pénz. Egy tizennégy éves fiúnak nagyon sok pénz kell. Ócska barakkban laktak, egymás hegyén-hátán, a női szakaszt a férfiakétól csak egy ócska spanyolfal választotta el. Vele, a társaság legfiatalabb tagjával, a többiek kitüntetett figyelemmel bántak. Ez legtöbbször röhögést jelentett. Tapasztalatlan volt és ügyetlen, a barakk-élet szokásait nem ismerte. Most látott először felnőtt férfit meztelenül, tőkét vakarva, hogy elszörnyedjen: milyen nagy van neki. Le nem tudta venni a szemét róla, a többiek észrevették zavart kémlelését, s röhögtek. Ő is nevetett hát, pedig fájt neki. Egy tizennégy éves fiúnak sok minden fáj.

Napi tizenkét órát dolgoztak, a barack szebbjét kézzel szedték, ládába rakták; a hitványabbját lerázták, s nagy konténerekbe gyűjtötték. Délutánra már mindenki a földön csúszott, bele-beletérdelt egy-egy rothadt barackba. Cirkáf igyekezett nem gondolni helyzetére, a hónalja alól lefolyó izzadtságra. Hallgatta az ízetlen tréfákat, s közben álmodozott: mi mindent fog vásárolni keresetéből.

Társai, hogy életük ne legyen túl egyhangú, össze-összefeküdtek, mikor kívül lehetett. Más körülmények között, otthon nem voltak ilyen könnyűvéreűek, de ez speciális helyzet volt – amint hangoztatták is –, és ők egyszerűen csak alkalmazkodtak... Félre-félrehúzódtak a barakk melletti fészerbe, s csak úgy állva, sietősen egymásba kapaszkodtak, hogy aztán kipirulva térjenek vissza, és a többiek elnézően össze-mosolyogjanak. Cirkáf sosem tudta követni, ki kívül tart össze, ő csak azt látta, hogy a párok cserélődnek, mintha mindenkinek mindenkivel sorra kellene kerülnie. Mintha ez egy ilyen játék lenne. Egy napon egyik asszony, kacarászva, szinte csak viccből megjegyezte, immár ideje lenne, hogy Cirkáfot is felavassák, elvégre már neki is megvan mindene. Cirkáfnak hirtelen

melege lett, elpirult, s hebegő hangon tiltakozni próbált. Sajnos a többiek helyeselni keztek, Cirkáf a figyelem középpontjába került, néhányan javaslatokat tettek, hogy ki lenne alkalmas, hogy kívül találna össze.

Másnap délután a gyümölcsösből hazafelé tartva melléje lépett a brigádvezető, nagyszájú, tréfát szerető ember, s kezét vállára téve fülébe súgta, hogy este mosakodjon meg jól, mert Klári hajlandóságot mutat iránta. Klári tizenkilenc éves, jókedvű, mosolygós lány volt, Cirkáf bele volt zúgva rendesen. Szépnek látta a szemét, a frizuráját, a járását. Rajongva hallgatta minden szavát. Klárinak jó humora volt, és sokat nevetett. Cirkáf pont ilyen lányról álmodott. Egy tizennégy éves fiú sokat képzeleg majdani párjáról. Nagy félénken rá-rámosolygott, de ennél többre nem ragadtatta volna magát. Keveset tudott még arról, mit kell csinálni egy nővel, s az se volt semmi. Most, hogy meghallotta, mit akarnak vele, valósággal pánikba esett. Hazaérve behúzódtott a fészerbe, elővette férfiasságát, s nézegetni kezdte, vajon megfelelő lesz-e. Térdre ereszkedett, úgy szorongatta, hogy jusson némi vér bele: tűnjék nagyobbnak. Ha meg kell mutatni Klárinak... Vajon mit fog szólni hozzá, fog-e tetszeni neki? Fogja-e szeretni? Valamivel később feltápászkodott, összeszedte magát, a nyomokat eltakarította, s visszament a barakkba. Elnehezült pillákkal, álmatagon. Ahogy belépett, a brigádvezető sokatmondóan rávigyorgott, Klári már keresett, mondta, majd, ahogy arcát jobban megfigyelte, elnevette magát: ejha, csak nem? És éppen most? Hát Klárral mi lesz? Cirkáf pirult, s makogott, hogy ő nem akarja, s hogy hagyjanak békén.

A barakkban egész este vége-hossza nem volt a kacarászásnak, hogy elég hamar rászokott, csak azt nem értik, miért kell ilyenkor is, amikor nő van a láthatáron?! Talán a bal kezével fog összeházasodni?

Cirkáf legszívesebben a föld alá süllyedt volna. A Klári tekintetét kerülte, a lány sem adta jelét a közeledésnek, így Cirkáf azt sem tudta eldönteni, tényleg mutat-e hajlandóságot iránta, vagy a brigádvezető csak ugratta. Bebújt az ágyába, fejére húzta a takarót, s úgy tett, mintha aludna. Önmagát sajnálva arra gondolt, mindenki

összeesküdött ellene. Nem volt igaza, a többiek csak szórakozni akartak.

Szerencséjére egy-két nap alatt megfeledkeztek a dologról, a szerelemnek újabb böffenetei kötötték le figyelmüket. Teltak a napok, a barackszezon lejárt, következett a szilva, azt még rosszabb volt szedni. A meleg nem enyhült, az élet egyre monotonabb lett.

Történt egyszer, hogy egyik gazda egy akkora parcellába állította bele őket, amit egy nap alatt el lehetett végezni – túlórával, ebéd nélkül. Amire befejezték a munkát, öreg este lett, támolyogtak az éhségtől. A gazda traktoron hazavitte őket, az asztal már terítve volt, a közepén ott gőzölgött egy nagy lábos gulyás. Kiguvadt szemmel ettek, kétszer vett mindenki. A gazda nézte őket, ahogy degeszre tömik magukat gulyással, majd megszólalt, akár az anekdotákban, na, emberek, ez volt az ebéd, most jön a vacsora! Az emberek bosszankodva nézték, ahogy a gazdáné felpakol az asztalra finom nyáriszalámit, sonkát, vajkrémet, ikrát, sajtot, szóval csupa olyasmit, amiben egy ideje nem volt részük. Egyenek, biztatta a gazda őket, de ők köszönték, nem, már jóllaktak. Ha nem, hát nem, még váltottak pár szót, a termésről, a fák állagáról, majd asztalbontás következett, ők felcihelődtek. Cirkáf, aki egész idő alatt duzzogott a gazda húzása miatt, váratlan elhatározással megfogott egy darab szalámit, hogy a zsebébe süllyessze. Úgy érezte, ez a legkevesebb, ami jár neki, miután úgy kihasználta őket, s aztán kibabrált velük. Amint megpróbálta elrejtteni, Klári, az ő titkon imádott, de szégyenlősen került Klárij a észrevette, s pisszegni kezdett, hogy tegye le. Cirkáf ijedten visszapottyantotta a szalámit az asztalra, megröstellve magát.

Miután a gazdától elköszöntek, Klári rátámadt Cirkáfra, s szidni kezdte, hogy mit gondol, meglopja a kenyéradóját, elrontja a csoport jó hírét, hogy szégyellje magát, s hogy csalódott benne. Rövidesen mindenki őt szapulta, kígyót-békát mondtak rá: lejárátja őket is, micsoda felelőtlenség, elveszíthetik a munkájukat.

Cirkáf csak hallgatott, lesütött szemmel, nyomorultul érezte magát, ugyanakkor csalódva

állapította meg, hogy a többiek csak a pénzüket féltik, azért szidják, nem egyébért. S hogy Klári esetleg végképp kiábrándult belőle? Erre gondolni sem mert.

A barakkban a csoportvezető kimondta a szentenciát: rajtad tartjuk a szemünket, kis enyveskező, ha még egyszer megpróbárod, repülsz a csoportból. Cirkáf behúzódtott az ágyába, a többiek nem szóltak hozzá, ha feléje néztek, tekintetükben bizalmatlanság jelent meg. Ki egészen nem közösitették, hisz közülük való volt, s kicsit úgy érezték, felelősek a „dedósért”, de kemények voltak. Cirkáf tudta, nagyon sokszor kell bizonyítania, hogy ismét visszsa-férközhessen bizalmukba. S hát a Kláriéba!?

Elárvultan aludt el, éjszaka pedig azt álmodta, hogy eszeveszetten kívánja Klárit, vadul vetkőzteti, ő mosolyogva tűri, már a mellét csókolgatja, már a lába között térdel, beléhatol, indulatosan és keményen, Klári élvezettel sikkant, de neki ekkor már el is indul a magja, meglepődik, gyenge sóhaj hagyja el száját, amilyen vadul magáévá tette, olyan ernyedten hengeredik le róla, Klári szemmel láthatóan csalódott, sírva fakad, majd hisztérikusan kiabálni kezd, ez azért van, mert el akartad lopni azt a szalámit.

Csatakosan, felgyorsult szívveréssel ébredt fel, fehérenmúje csupa lucsok volt.

Reggel, amikor újra találkozott a fagyos tekintetekkel, úgy érezte, ez így nem mehet tovább, oda kell állnia a csoportvezető elé, s talán majd Klári elé is, s el kell mondania, hogy ő még sohasem lopott, hogy most sem..., de már bánja, nagyon bánja. Míg a gyümölcsös felé mentek, oda is sündörgött a csoportvezetőhöz, mikor más nem volt a közelben, s akadozva elkezdte, tetszik tudni, én még sosem loptam, nem is..., de a csoportvezető elfintorodott, s félbeszakította, na ne mondd, hékás, majd meglátjuk, most lódulj, ott az a konténer, arra vár, hogy megtöltsd! Cirkáf lódult, mi mást tehetett volna. És, szólt még utána a csoportvezető, azt tanácsolom, Klárit verd ki a fejedből! Cirkáf mosolyogva bólintott. Egy tizennégy éves fiú nagyon hálás tud lenni egy jó tanácsért.

A férfi egy távoli fát figyelt, mintha ismerte volna valahonnan: egy század eleji könyvből, amely a fajtákat sorolta fel, onnan rajzolta át újra azt az egyet. Nem is tudott az iskolában másmilyen rajzolni, csak ugyanazokat a féltérpeszben nőtt ágakat, melyeket begyakorolt: mert a platán volt a legszebb tenyeresen tagolt, szabályos leveleivel és lecsüngő virágzatával; a saját telek, saját ház első fája lett.

Várakozás és keserűség kérgesedett rá. Pedig gyönyörködni akart benne, azért ültette az ablak elé, aztán mintha minden feszültséget a fára vetítettek volna ki. Nem nyújtottak egymásnak menedéket. A fa pedig idegesítően állhatatos volt szimmetrikus leveleivel, végigszállingózta az őszt, és nem történt semmi. A fia egyre türelmetlenebbül emlékezett vissza a gyerekkorára: annyszor kértelek, hogy legalább körtefát ültess, az illetet volna a dombokhoz, mert egy gyümölcsfa mindig szép: akkor is, ha kivirágzik, akkor is, ha terem, csak nekünk volt platánunk, mintha ellenem ültetted volna. Felpanaszolta az apjának, hogy mennyire utálta a tengert, mert ott felbomlott a családban megszokott rend, fapados vonaton rázkódtak egész nap, izzadságuk egybeolvadt az ismeretlen útítársakéval, akik egymás orra alá dugták a pálinkásüveget; a szemforgató, kétszínű rokonok pedig nyaranta készségesen falaztak, hogy megcsalhassa a feleségét... ez jutott eszébe a spanyol ládáról... mielőtt kikötött a hajó, elszabadultak a kutyák a városban. Feljött a víz egészen az udvarig. Anyád már alszik, ne beszélj hangosan! Olyan boldogan hoztad haza a ládát, mintha tele lenne kincssel, holott üres volt. Üres! Hazudtál nekünk, folyton hazudoztál, az a tenger nem is a miénk volt!

Villámlott, és ettől mintha egy ostor vágott volna végig az autóbussen: a padlóról por cikázott felfelé, mintha alatta titkos források bugyogtak volna. Közelebb hozta a vihart a sebesség, a következő percben az ablaktörő surrogása töltötte be a teret.

– Nyúljon már föl, maga eléri – dőlt előre a szemüveges nő, hogy elkapja a férfi tekintetét. – Szakad az eső, nézze, így bőrig ázunk!

Mintha nyitott szemmel aludt volna. A felesége átnyúlt, hogy megérintse a karját.

– Persze – bólintott készségesen a férfi, felállt, és egyetlen mozdulattal visszahúzta a tetőablakot. Mindenki odanézett a csattanásra. Zavartan ült vissza a helyére.

– Nem szeretném, ha foltot hagyna a blúzomon, ahogy csöpög le, csupa sár... – kezdeményezte a beszélgetést a szemüveges nő.

– Még jó, hogy a feketén nem látszik meg – mondta egykedvűen az asszony.

– Aki onnan jön, annak van mit gyászolnia... – puhatolózott az orrát feljebb emelve a szemüveges nő.

Arról beszéltek, hogy fosztogatják a várost, egyre sűrűbb füst vette körül a hegyet, világitórakétákat lőttek a magasba, megszakadt a rádióadás, és az egyetlen hírforrás a megbízhatatlan szóbeszéd lett, amely a péknél terjedt a reggeli sorban álláskor. Senki sem tudta, ki süti a kenyeret, amit ingyen osztanak. Előbb csak másnapi sütés jött, aztán többnapos. Amikor hazament a kenyérrel, azzal támadt a fiára, hogy nem volt bátorságod fegyvert fogni, és beállni harcolni a többiekkel, akikkel együtt nőttél fel, de elmehettél volna külföldre, boldogulhattál volna a diplomáddal. Persze, mint a mesében, de nekem alig volt fél órá, hogy eldöntsem, merre és kikkel induljak, és nem tudtam dönteni, csak néztem, hogyan szakad körülöttem a világ. De estére megbánta, amit mondott, és vigasztalni próbálta a fiát: talán nem is jönnek erre, hiszen nincs itt semmi, csak néhány nyári lak, pincék, ahova hétvégeken kijártak. Soha nem vészekedtek annyit, mint akkor, miközben a fenyegető füst napról napra közelebb ért, évődött a férfi. Bámulta az esőt, ahogy a sebességtől szétfutott az üvegen.

– Nem jutott eszünkbe jobb megoldás, elrejtettük a fiunkat egy spanyol ládába, elástuk a ház előtt a platánfa alá, a sűrű lombja alatt olyan

KONTRA FERENC

Szakad

volt a tisztás, mintha sátor védte volna – mesélte az asszony.

– Abban nem kapott levegőt! – hitetlenkedett a szemüveges nő.

Az előttük levő ülésen a cingár, munkásruhás férfi olyan testhelyzetet vett fel, hogy a bal füle belelógjon a két ülés közötti résbe. Nagyon kényelmetlenül ült így, de a továbbiakban minden szót hallani akart.

– Nem akármilyen láda volt – folytatta az asszony –, a fedele alatt a szellőzőnyílás légcserét biztosított, nem véletlenül alakították ki így maguknak a hajósok, akár hetekig eleveicélhettek vele a nyílt vízen, mert olyan erős, hogy nem verik szét a hullámok, nem roppantja szét a föld sem. Vaspántokkal fogták össze az oldalát, ahogyan a hordókat a dongák. Lehetett benne guggolni akár, vagy fekvé, felhúzott lábbal oldalra dőlni a gyalult deszkán. Avarral takartuk a tetejét, hogy könnyen fel lehessen nyitni éjszakánként, ha elmúlt a veszély. Hogy kinyújtóztathassa rendesen a végtagjait, friss levegőt szívjon, kiöntse az edényét. Mindig én vittem neki az ételt, míg a férjem őt állt a domb tulsó felén, ahonnan be lehetett látni az egész környéket.

A férfi úgy tett, mintha semmi köze nem lenne ahhoz, amiről a felesége mesél. Pedig éppen ő győzködte a fiát: könnyű felemelni a fedelét, csak néhány lapát földet dobok rá, hogy egyenletesnek tűnjön a talaj; évekig élélhetsz, anélkül, hogy rád bukkannának. Így akarsz megszabadulni tőlem, élve akarsz eltemetni? Nincs más választásod, nincs idő most ezen tanakodni, körül vagyunk zárva; az egyik oldalon ezek, a másikon azok, mi szeretnél lenni: deztörtör vagy ellenség, mit gondolsz: melyikük örülne jobban annak, ha rád talál. Együtt jártunk iskolába, ismerem őket, nem a marslakók dörögnek itt a tankjaikkal, ágyúikkal; itt mindenki ismer mindenkit! Akkor mi lesz, belemászol végre a ládába?

Két üléssel előrébb a sofőr nagy lélegzetet vett: – Ekkora esőt nem értem még!

Az ülőssor élén két walkmanes suhanc ült, levették a fülhallgatóikat, hogy értsék a sofőr szavát.

– Micsoda balek, leállt a parkolóban – mutatott ki egyikük az ablakon. – Eléri a motort a víz, be nem gyújtja ma még egyszer...

– Miért, mi a fenét csinálhatott volna? A parkoló valamivel magasabban fekszik, tovább bírja a motor. Nem látod, hogy szemből hömpölyög a víz felénk? Ha itt marad előttünk az úton, biztos, hogy csak méterei vannak – magyarázta a társa.

– Már csak a kamionok és a buszok birkóznak az árral. Leálltak a személygépkocsik – tudósított a buszvezető.

– Azok ott az ablakon másznak ki! – tette hozzá az egyik walkmanes. – Mert már nem tudják kinyitni az ajtót. És ha telezabálták magukat, és nem férnek ki rajta, akkor mi van?

– Megvárják, míg nyakig ér a víz, aztán szívószálon kapják a levegőt...

– Ez nem olyan nevetséges – emelte sípolásra a hangját a hátrább ülő szemüveges nő. – De félbeszakítottam – biztatta halkabb hangon a mellette ülő asszonyt –, ne is figyeljen rájuk, a mi buszunk motorja magasban van, biztosan nem feneklik meg.

– Nem félek az árvíztől, nem, az már nekem meg sem kottyan. Amit mi átértünk, az a pokolhoz hasonló inkább...

– A maguk házat is felgyújtották? – fogta vissza a lélegzetét a szemüveges nő.

– Nem úgy értettem a tüzet. A harcosok vacsorát főztek a konyhánkban.

– És az olyan borzasztó volt? Akkor nem is... bántották!

– Nem is tudták, hogy mennyire bántanak.

– Nem gyújthatnák rá? Az üres dobozban nyomnánk el a csikket, naaaa... – sunyiskodott az egyik walkmanes.

– Férjete a bőrötökbe – szólt rájuk a buszvezető.

– De ebben az esőben órák múlva sem érünk haza... mintha csónakban evickélnénk...

A férfi úgy érezte, a mennyezet szakad rájuk: aznap reggel közeledő dübörgésre ébredt, az ablakhoz ugrott. Mellette állt a következő másodpercben a felesége is: megint a fiunkért jönnek, már másodszor! Hallgass, nem látod, hogy ezek nem ugyanazok. Mit számít nekünk, megkínoznak bennünket, és kénytelenek leszünk elárulni a fiunkat. Nem leszünk kénytelenek, mi nem vagyunk áruló fajta, szedd össze magad, bármit is tesznek veled, szorítsd össze a fogad, és hallgass. Ha a fiadról kérdeznak, gondold a kemencében sült szilvás pite receptjére, sorold el magadban, hogy mi minden kell bele, és csak azután válaszolj a kérdéseikre! Tucatnyi terepszínű ruhás férfi ült a tank peremén, puskájukat lezseren az ölükben tartották, és egy újonnan szerzett népdalt énekeltek több szó-lamban hódításaikról. Nem az úton jöttek, mert sejtették, hogy el van aknásítva. A kisebb bokrok úgy simulak eléjük, mint a fű. Ide kormányozz, a fa alá, itt legalább hűvös lesz, akkora a hőség bent, mint a szaunában, mintha te jártál volna már olyan helyen, ne hergelj, te félfülű, de legalább idejében lehajoltam, hogyne, mert különben összeszartad volna magad, kiabáltak egymás szavába vágva. Hol a gazda? Éhesek vagyunk, nem érti? Nincs semmi dolgunk magukkal; ha enni adnak, megígérjük, hogy semmi bajuk se lesz. Na, mi van, udvariaskodott magával valaki is szebben itt a dombokon mostanában? Meghült benne a vér, ösztönösen ez lett az első kérdése: miért éppen az én platánfám alá álltak? Elég nagyra nőtt, megvan a magához való esze, kászálódtak le röhögve a harckocsiról a többiek; a cső fél fordulatot tett, a házra irányították. Nem kell betojni, ez a hely nem olyan fontos stratégiai szempontból, hogy bárki kilője, pihenünk egy kicsit. Otthagyták a férfit, hogy bámulja csak a tankot, mintha sohasem látott volna hasonlót, tisztára megbuggyant, mit néz annyira rajta, miért tapogatja meg, mintha döntögetni próbálná, csak rajta, papa, menni fog, vihogott az egyik suhancképi, csak kapjon sérvet, ha ilyen idétlen, szólt hátra a parancsnok, mert látta, hogy a férfi kétségbeesetten újra az oldalának feszül, mintha azt próbálgatná, el tudná-e tolni. A padlást foglalták el éjszakára a harcosok. Feküdt a feleségével az ágyon, nyitott szemmel bámultak a sötétségbe. Hallották a piszmogást főnről, hallották, ahogy kiütnek néhány cserepet, hogy legyen kémlelőnyílásuk. Levegőt is alig mertek venni, a válluk szorosan egymásnak feszült. Amikor a harcosok elcsendesedtek felettük, az ablakhoz lopakodtak. Mit gondolsz, lélegzik még, sügta a fülébe a felesége. Ugyan, ne aggódj, kibírja akár két napig is, addig elég lesz a víz! A tank úgy állt a platán alatt a telihold ezüstjében, mint egy gonosz nagy állat, amely maga alá gyűrte áldozatát, és vár még, hogy a szerencsétlen újabb erőpróbát tegyen. Éppen olyan volt, mint a természetfilmekben a krokodil, kilóg a szájából a fél impala, rúg még néhányat vergődve, aztán eltűnik a feneketlen bendőben. Nem állnának arrább ezzel a tankkal, tudják, ez egy érzékeny fa, én ültettem, amikor kész lett a házunk, nemes fajta, nem olyan, mint a többi a környéken, nem tesz jót neki, hogy ekkora súly nyomja a gyökerét... Meg aztán a ház talán még sűrűbb árnyékot vetne, szedte össze magát a férfi reggel, a kezét a háta mögé szorította, hogy ne lássák rajta, mennyire remeg. És akkor hogy a picsába lónénk vele? Csak szórakozol velünk, ugye! Ha nem tudnád, itt húzódik majd a határ, jól jegyezd meg, mert én mondtam, ordította a parancsnok.

– Elérte a csomagtartót a víz... – közölte a sofőr olyan tragikusan száraz hangon, mint amikor a pilóta bejelenti, hogy a szél letépte a gép egyik szárnyát, és most kényszerleszállást hajt végre.

– Micsoda? Akkor tönkrementek a kofferban a ruháim! – sikoltott a szemüveges nő.

– Nem biztos, hogy beázott, jól van szigetelve a csomagtér. Nyugodjon meg, mindjárt beérünk a városba, és akkor meggyőződhet róla – szólt hátra a buszvezető.

Folytatása a 26. oldalon



BODOR BÉLA prózái

Őszi elfoglaltság, humanistáknak

Ha szeptember vége felé az idő kellőképpen párás, nyirkos, de azért nem esik szakadatlanul az eső, és egy-egy órácskára a nap is kisüt, itt a megfelelő alkalom, hogy szórakozzunk egy kicsit a rózsáinkkal.

Válasszuk ki az egyiket. Fogjuk az ásót, négy határozott mozdulattal vágjuk körül a gyökerét, és az így keletkező földhasábot úgy emeljük ki, hogy éppen csak a hajszálgökök vége szakadjon le a töről. Keressünk egy másik helyet, persze nem kell nagyon messze, fölösleges cipekedni; ássunk akkora gödröt, amekkorában elfér a gyökér a kiemelt földdel együtt, helyezzük bele, óvatosan nyomkodjuk meg, majd a sarkunkat a szár közelébe helyezve tapossuk körbe, hogy biztosan álljon új helyén.

Most hozzunk egy kanna vizet, keverjünk el benne kombinált műtrágyát, tápsókeveréket, növekedést serkentő hormonkészítményt, és minden mást, amiért bolondulnak virágaink, majd az átültetett rózsát alaposan öntözzük meg. Másnapra a levelek jó része, a hajtások vége, és főként a bimbók fonnyadtan lógnak alá. De nem kell kétségbeesnünk. Egy-két nap múltán a kókadrt részek tartása visszatér, akárcsak a levelek harsány zöld színe, és a bimbók is majd kicsattannak az egészségtől.

Ekkor újra hozzunk szerszámot, és emeljük ki a tövet; de most nyomjuk az ásót kissé közelebb a szárhoz, hogy többet metéljen le a gyökérzetből. Ismét keressünk új helyet, ássuk ki a megfelelő méretű gödröt – már kisebb is elég lesz –, és virágunkat megint ültessük át. Nehogy gondatlanbbul járjunk el, mint először! Sőt! A játék lényege éppen az, hogy a rózsánknak mindent meg kell kapnia, ami a megfelelő ütemű regenerálódáshoz szükséges. Komoly teljesítményt csak akkor várhatunk tőle, ha magunk is mindent megteszünk, ami tőlünk telik.

A második átültetés után természetesen lassúbb, és – talán mondjuk így – felületesebb lesz a produkció: egy-egy hajtáscsúcs lepattan, megreped egy csészelevel, satöbbi. A lényeg azonban az, hogy a végeredmény a korábbihoz hasonló lesz: nedvdús levelek, feszes bimbó, rugalmas szár. Mehetünk az ásóért.

Szinte hihetetlen, hogy hányszor ismételhetjük meg az eljárást. A rózsza, mely pedig kényes, érzékeny növény, gondos permetezést, tápdús talajt és gyakori öntözést igényel, egyre szívósabbá válik az átültetések során, és úgy tűnik, mintha egyre konokabban arra törekedne, hogy virágot neveljen fészőlőfélnben lévő bimbójából. Persze azért nem húzza a végtelenségig. Ha egy reggel azt látjuk, hogy növényünk töppedt bimbóval, rongypuha szárral fekszik a földön, bele kell nyugodnunk, hogy mulatságunk véget ért: játszótársunkból kifogyott a humor. Ilyenkor ne kínlódjunk tovább. Tépjük ki és dobjuk a francba. Este pedig nézzünk új partner után. Az őszi hosszú és unalmas évszak.

A bolondos holmi, ami a szív

A mérlegképes könyvelő szíve hajnali négy óraker szűnt meg dobogni, amikor a filozófus, ez a macskamozgású, zöldszemű ember az utolsó darabka tehéntrágyát is kiügyeskedte alóla, hogy a saját prosztatáját melengesse vele. A mérlegképes könyvelő trágyanedvtől gyöngyöző mellkasa egy pillanat alatt hozzáfagyott a lemeztelenített ketrecvashoz, és a testét átjáró hidegség megdermesztette a lassú járású vért a koszorúerekben. A mérlegképes könyvelő úgy halt meg, ahogyan élt: passzívan, kijátszva, öntudatlanul.

A filozófus nem vette észre azonnal az áldozata állapotában beállt változást. A trágya kellemesen melegítette alhasát, így fájdalmait átmenetileg enyhültek, csupasz kezeit is rongyai közé rejthette, és a hirtelen rátört elégedettségnek olyan tavaszias hulláma futott szét tagjaiban, hogy azon vette észre magát: nem más, mint a holnapon

gondolkodik. – Hogyan tovább? – tette fel magának a kérdést, mert mihelyt valamelyest enyhül a szenvedés, a bolondos holmi, ami a szív, vágyakat ébreszt bennünk, és a vágyak megteremtik kérlelhetetlenül geometrikus jövő idejüket, ha tetszik nekünk, ha nem. – Több dolgok vannak satöbbi – morogta még, és azután csend következett, igen hosszú csend.

Mert hát hogyan is lehetne folytatni egy ilyen történetet? Sehogy. A filozófus, aki éveken át vezetett fenomenológiai stúdiumokat, pontosan tudta ezt, és habozás nélkül kitörölte a világból történetének folytatását. Itt a vége, mondta magában, és ennyi elég is volt. Igen ám! de ahogy a folytatás beleillant a lehetetlenség vákuumába, magával ragadta a mérlegképes könyvelő tetemét is, az orrából és szája sarkából előhajló fagyottvér-jégcsapokkal, semmivé párologtatta a hozzájuk fagyott

mellel együtt a ketrec rácsait, és a gőzölgő istállótrágyát szétszítálta az örökké éhes, végtelen nemlétezésben; a filozófus pedig már semmit sem tehetett, mert ő maga is kezdett egyre kevésbé jelenvaló-lenni a történetben. Állaga már lazább volt annál, hogy megragadhatott volna valamit. Aztán kontúrjai végképp feloldódtak, és egész alakja szétszívárgott a szanaszét-lét pórúsain, csak egy kevés megnevezetlen és kikezdehetetlen elégedettség – Megmondtam! – maradt utána.

Magányosan és céltalanul állt még a helyén a történet címe: *A bolondos holmi, ami a szív*, mely – jelölt nélküli jelölő – immár nem nevezett meg semmit. S ha ez így van, létezett-e akkor egyáltalán? Egy cím, ami nem címe semminek, valami, ami úgy marad maga, hogy maga sem maga, nem mondható-e inkább magán kívülinek? Schollevőnek?

Benőtte az üresség a teleírt papírt.

Apokrif

Néha elnézem rabtársaimat, akik mind nehéz vasláncokat, ólom- vagy kőkoloncokat vonszolnak maguk után, a számukra minden bizonnyal végtelennek látszó folyosókon, és igyekszem elkapni a tekintetüket, amit vasalatlan csuklómra-bokámra vetnek.

Vigyorgok rájuk, integetek, szökdécselek előttük, de csak a szemüket figyelem. Eleinte azt is igyekeztem megértetni némelyikükkel, hogy valamiképpen ennek az egész mindenségnek én vagyok a teremője. Tudom, szerénytelenül hangzik, de mit tehetek, ha egyszer ez a helyzet. Szánakozva mértek végig, és folytatták útjukat – jól tudom, hiszen (közvetve bár) ezt a pincerlabirintust is én teremtettem – körbe-körbe.

Azzal is megpróbálkoztam egyszer-kétszer, hogy elkalauzoljam valamelyiküket a kijárhoz. Merev, botladozva lépő lábaik is néhány perc alatt a napfényre vihetnék bármelyiküket. El sem lehet téveszteni, hiszen ez az egyetlen egyenes folyosó. Ők azonban mindig válasz nélkül faképnél hagynak, folytatják végtelen botladozásukat, és ez a konokság még bennem, a teremőjükben („valamiképp a teremőjükben”) is azt a lehetetlen gyanút ébreszti, hogy útjuk egy előttem rejtve maradó labirintusban vezeti őket titokzatos céljuk felé.

Tudom, hogy ez nem lehet egyéb, mint ostobaság. Mégis ez a ködös benyomás tart vissza attól, hogy visszaemelkedjem a magam főnnhagyott régiójába.

Ez, és a tekintetük.

Nem tudom (micsoda képtelenség!), hogy jól értem-e, de miatt szemükből valami mélységes együttérzést, szánalmat olvasok ki, ahogy béklyótlan tagjaimon végigpillantanak. Ezt a pillantást viszem majd magammal, amikor egy napon, talán villámfény és mennydörgések közepette porrá zúzom ezt a szánalmas labirintust, és hatalmas valómban a magasba emelkedem. Ezeket a szemeket mintázgatom majd újra és újra minden meglevő és minden megteremthető materiából az idő előttem álló, felfoghatatlanul hosszú szakaszában. Ezzel foglalatoskodom majd, amíg meg nem unom.

OLÁH ANDRÁS

köznapi szentek

(Bócsi Krisztián fotói mellé)

küszöböd előtt

küszöböd előtt toporogtam Uram remélve hogy egyszer magadhoz ölelsz de látom: *neked is könnyebb nélkül*em hagyod hogy a hétköznapi gravitációjának foglyaként befalazva éljek – mert még mindig nem vagyunk egészen egymásra hangolva

pecsétés norvégmintás pulóverben közöttünk botorkálnak a raszkolnyikovok néha az utcasarkon gubbasztanak porban-izzadságban fürdetett kalapjukat a kövezetre teszik feslettek ők is miként ruháikon a varrás szárnyak nélküli száműzött denevérek mintha csak Godot-ra várának kíméletlen türelemmel baltájukat – ha volt – egy-egy öregasszonyban felejtették s életük csak levert lázadásaiak függvényében értelmezhető

sírodat rázom

Utassy József versére

szemfedőlapod bárki ha lerántja tekints le Petőfi felbolcolt hazádra

mit neked – írtad – zord Kárpátok bérce (visszacsceng Trianon lidérces szikéje)

mit neked cenzúra – kék szalag sem kell – melleden tudóvész-égette rendjel

a jognak nincs asztala – nincs ami gátol – vért köhögsz fuldokolsz mégis a mától

nincs bőség (kosár sincs: ellopták régen és ne hidd hogy arcukat égeti szégyen)

sírodat Petőfi hiába rázom sírod sincs s eszméd is elvetélt álom

idegenek

aznap mellém ültél a vonaton könyököddel oldalba böktél zavart mosolyod mögött távoli felhők gomolyogtak lázas ügytelenséggel mesélni kezdte nekem – ismerős-idegennel – hogy közénk szivárogjon a végtelen s hogy megszállhasd őrizetlenül hagyott lelkemet később félrebillent fejjel szundikáltál éreztem arcomon bizsergő hajad s láttam ahogy a zakatoló sínek messze röpitették álmodat másnap egy kávéház teraszán cigarettafüst kékje didergette az arcodat – s te átnéztél rajtam: lettél köznapi árulóm azon a zsúfolt-kérdésű délutánon mikor végleg folyóba dőlték a közöttünk épült hidak.

A tavaszról akartam írni. Tudom, hogy elcsépelet téma, de nekem február végén már annyira elegendem van a télből, hogy másra se tudok gondolni, csak a tavaszra, arra, hogy végre eltakarodik a tél s vége ennek a zimankós, szürke szomorúságnak. Ráadásul kint jártam apám falujában, s a kertben megláttam a földből előtűremkedő tulipánok zöld lándzsáit, a kopasz bokrok alatt felsejlő gyöngyvirágleveleket, s máris ott ültem a százéves mezőgazdasági szakkönyvek között, lássuk, mit mondtok ti a tavaszról.

Éppen az úgynevezett parasztrekuláknál tartottam, nevezetesen annál, hogy „száraz március, esős április és híves május töltik meg a csúrt”, amikor kopogtak. Vendégünk jött. Hallottad mi történt? – kérdezte s a tavaszból máris belecsöppentem a legzimankósabb bakacsinfekete történetbe. Megöltek a faluban egy öregasszonyt. Egyedül élt, nagyon bizalmatlan volt mindenkivel, soha senkit nem engedett a lakásába, sehova nem járt, csak a házával szomszédos boltba. Napok teltek el, míg rátaláltak, akkor is csak azért, mert az egyik rendőr hatodik érzéke azt súgta, hogy az egyébként is mindig kihaltnak tűnő ház a szokottnál is csendesebb. A tetteseket még aznap elfogták. Öten voltak, többen közülük büntetett előéletűek, néhányuk ellen most is büntetőeljárás folyt, de ahogy mondani szokták: szabadlábbon védekeztek. Szép kis szabadláb! Most előzetes letartóztatásban vannak és bevallották, hogy már hónapok óta elszedték az öregasszony nyugdíját. Éjszaka odamentek az ajtaja elé, megfenyegették, ha nem adja oda a pénzt, elvágják a torkát, s akkor is elvágják, ha szólni mer valakinek. Az öregasszony kicsúszhatta a pénzt az ajtó alatt. „És nem mert szólni senkinek?” – kérdezem. Nem. „És a boltban, ahova átjárt, senkinek sem tűnt föl, hogy napok óta nem látják?” Nem.

Az ismerős elmegy. Visszaülök a könyv mellé. Tavasz. Március. Ez egy régi könyv. Még latinosan írja a hónapokat. A februárt februariusnak, a március c-jét t-vel, martiusnak. Tehát hogy is van? Márciusi por aranyat ér.

Miért kellett megölniük, ha úgyis odaadta a pénzt? Most te ne ezzel törődj, mondom magamnak, hanem az aranyat érő márciusi porral. Nyilván akkoriban nagyobb telek voltak, több volt a hó, a földet művelő ember alig várta, hogy száraz legyen a föld és megkezdhesse a tavaszi munkákat.

Na, igen. A gyilkosok logikáját nem tudom megérteni, de hogy lehet, hogy abban a boltban nem tűnt föl senkinek, hogy napok óta... Már megint itt tartok. És azon nyomban eszembe jut, hogy ma reggel együtt lifteztem a földszintre egy, az emeletünkön lakó idős hölgygel. Hét éve lakunk ugyanazon az emeleten, a hét év alatt körülbelül tízszer láttam. Csak az arcából, óvatos lépteiből

LÁZÁR ERVIN

Tavasz

gondolom, hogy egyedül él, de nem tudom biztosan. A nevét sem tudom. Vajon észrevenném-e, ha nem lakna többé a szomszédunkban? S ha igen, hány hét vagy hány hónap kellene hozzá? Bent a liftben, mielőtt megnyomná a gombot, megkérdezem tőle: a földszintre? Hát persze – mondja ő –, nem szoktam én szomszédolni. A hangjából nem tudom pontosan megállapítani, hogy a földháborodás több-e benne vagy a lemondás, és hirtelen kimondom: Pedig néha jó volna szomszédolni, igaz? S ahogy kimondtam, már meg is bántam. Lehet, hogy én most tolakodóan beavatkoztam valakinek a magánügyeibe. Átléptem egy kört, amelyet idegennak nem illik átlépnie. Hiszen ebben a több száz lakosú bérházban nem egy olyan ember él, aki azt is magánéletébe való durva beavatkozásnak veszi, ha köszönök neki. Nem tudom nekik mentésként előadni, hogy ez a rossz beidegződés hátrányos vidéki származásom következménye. Ott rossz néven vették a köszönés elmaradását. Lett légyen akár idegen is az illető. Most már persze nagyjából tudom, hogy kit zavar a köszönés, tanulékony vagyok, sőt örömmel jelentem, az a kellemetlen feszélyezettség is kezd belőlem kiveszni, ami korábban azért szorongatott, ha egy többé-kevésbé ismerőssel levegőnek néztük egymást.

Szerencsére liftbéli utastársam nem veszi tolakodásnak a kérdést, mire leérünk a földszintre több minden között megtudom, hogy a tavaszi változékony időjárás mennyire megviseli. Persze, a tavasz! Hiszen én a tavaszról akarok beszélni. A száraz márciusról, amikor lehet már szántani a tavaszi vetések alá. Az ilyen értelemben vett tavasz – írja a könyv – a borégalj alatt, átlag március 1-jétől május 20-áig tart. Mi lehet az a borégalj?

Bor. A rablásból és a gyilkolásból szerzett pénzt viszik egyenesen a kocsmába. Borra, pálinkára költik. Tivornyáznak. És közben a rossz anyagi helyzetükre hivatkoznak, hogy nincs pénz ennivalóra. Ruhára a gyerekeknek. Látom öreg barátom szemrehányó tekintetét, ahogy szúrósan néz rám. Azt mondja a tekintete, te vagy az oka mindennek, te akartad a demokráciát. Bezzeg, amikor a csendőrség! A kakastollak! Akkor ilyesmi nem fordulhatott elő. És jön a másik öreg barátom is, ő nem szemrehányó, hanem kárörvendő. Most megkaptad, amit akartál. Demokrácia! Ez a könnyűvérű, felelőtlen hölgy! Eme barátom az

egy korszakkal későbbi szigort hiányolja. Szöges ellentétben egymással, ugyanazt hibáztatják. A demokráciát. Meg persze engem, aki nem kedvelek semmiféle erőszakot. Magyarázhatom én hasfájásig, hogy mind a kettejük korszakában voltak hasonló büntények, s azzal meg elő sem merek hozakodni, hogy az általuk csapodárnak titulált hölgynek, ennek a lenge demokráciának az volna a fő feladata, hogy a barátaim által oly nagyra tartott szervezetek soha többé ne állhassanak a politikai erőszak szolgálatába, csak gúnyosan mosolyognak. Mert jelen pillanatban csak annyi látszik nagyon élesen, hogy a demokrácia és a polgári jogrend látványos haszonélvezői egyfelől azok, akik korábban a demokrácia és a polgári jogrend hiányának haszonélvezői voltak, másfelől meg azok, akik nem hajlandók betartani az emberi együttélés szabályait. Egyelőre annyit látunk, hogy a bíróság elé állított gyanúsítottak jogait már maradéktalanul meg tudja védeni a törvény, de a magányosan élő elhagyatott öregasszonyokét még nem.

De hol járok megint, amikor a tavaszról akartam beszélni. Most már értem ezt a borégaljat. Mert a későbbiekben középégaljról meg zord égaljról is beszél a könyv. A zord égalj alatt április huszadika táján kezdődnek csak a tavaszi munkák, ezek szerint a borégalj azt a nyájasabb éghajlatot jelenti, ahol a szőlő megterem. Amelyben aztán tavasszal bőven adódik munka, a nyitástól a metszésig. Csak győzze a család.

A család. Ennek a meggyilkolt öregasszonynak is volt családja. Hallhattuk: be sem engedte a rokonait. Még hogy család. Azt mondja a helyi rendőrpáncsnok: A nagyközségben közel ötszáz idős ember él magányosan, tehetetlen vagyok, hiszen mindegyik mellé nem állíthatok éjszakára rendőrt. Valószínű, persze, nem is ez a megoldás. A tisztességesen élő lakosság megvédéséhez sohasem elég a pusztá jogrend. Ahhoz helyre kell állnia a társadalom másfajta összefüggéseinek is. Nem is tudom hogy nevezzem. Talán valami lelki szövetrend-szernek. Olyasminek, amiben egy köszönés soha nem a magánéletbe való durva beavatkozásnak számít.

Térjünk vissza a tavaszhoz. Azt mondja a parasztrekula: Ha márciusban dörög, bőséget ad az ég.

Hát dörgésben, villámlásban nincs hiány, az egyszer biztos. Reménykedjünk, hogy a mondás megbízható.

BALÁZS F. ATTILA

A hiány sajátossága

Végtelen elégia:

A várakozás ritmusa

Színezi a világ

Leghívebb ikonját

Báj kellem kegy

Bűvölet elragadtatás

Isteni józanodás

És újra mámor

Nem foglak megérteni

Minden aktus

Tökéletes szenvedés

Inkább a virtualitás kínjai

Engedj önmagam közelébe

Oldozz fel a fojtogató boldogságból

A költő meghalt

Babonaság ördögi köre

Önmagát zabáló elmélet

A költő meghalt jóval

Halála előtt

Előlegezett végzet kódolta

Minden szavát

Csak megrontott szívek

Adóevői fogták

Emlékművet emelvén

A boldog boldogtalanságnak

Stílus és szimmetria

Csak lépteim visszhangja

Kísér konokul

Stílus és szimmetria a vezeklésben

Pofán ver minden felfújt rágógumi

A szomorúság

A buja erdő felajz

Végasztal

És lefekszik velem

Kamatozik az idő

Megtérek önmagamhoz

Hisz jól kamatozik az idő

Túl katarzison mámoron

Elmulasztott bűneimet

Elvetélt álmaimat

Nem számolom

Harcot és kudarcot

Őrült vállalásaimat

Találom a toron

Gazdag vagyok

Vagy voltam

Egykoron



Ne higgyenek el mindent abból...

– beszélgetés Magyary Ágnes íróval –

– 2004-ben első, *Periton* című kötetteddel elnyerted a Méhes György Debüt-díjat. Hogyan fogadtad?

– Meglepődtem, nem számítottam rá.
– A szokatlan könyvcímet, a *Periton*-t, a *kötet elején egy Borges-idézet magyarázza*: „A peritonok az Atlantiszon élnek, félig szarvasok, félig madarak. Szarvasfejűk és szarvaslábuk van. Ami a testüket illeti, megfelelő szárnnal és tollazattal rendelkező, tökéletes madarak. ...az emberiség félelmetes ellenségei. Úgy tűnik, hogy ha sikerül megölniük egy embert, árnyékuk menten követi a testüket, s megszerzik az istenek kegyét... ...egy-egy periton csupán egy embert ölhet meg.”

Furcsa módon a címadó novella nem került be a kötetbe. Miért?

– A könyv szerkesztőjével kialakult egy nagyon temperamentumos vita, ha mondhatom így, amely abból fakadt, hogy ő nem érti ezt a novellát, és hogy szerinte ez marhaság. Mondtam neki, hogy megértem a szempontjait, de azért annyira nem marhaság, s végül is beleegyeztem, hogy ne kerüljön bele, de mondtam: szeretném, ha mégis ez lenne a címe a kötetnek. Így került bele a Borges-magyarázat a könyv elején, mert magyarázatot kellett adni, hogy mitől *Periton* a címe. A *Periton* kettős lény, a történeteimben is jelen van ez a kettősség.

– A kötetben jelen lévő kilenc írásból három – úgy mond – „önéletrajzi” ihletésű, a többi „történelmi” tárgyú. Mennyi a valóságtartalmuk az önéletrajzi írásoknak? És mennyi a „történelmi” tárgyúaknak?

– Mindenkinek azt ajánlom, hogy ne higgyen el mindent abból, amit írok. Ez nem olyan, mint

a természetfotózás, hogy a képeken minden úgy néz ki, mint ahogy azt a valóságban látjuk. Ha hazudok, valószínű, nem kapnak rajta, hiszen objektíven nem lehet ellenőrizni. Nyilván, nagyon sok tapasztalásom, emlékem van ezekben az írásokban, amelyekben úgy tűnik, mintha magmról beszélnék, s nagyon sok fantáziaelem, de hogy mi, azt nem mondom meg. Ami a „történelmi” tárgyú írásokra vonatkozik, elég sok novella van, amely Erdély különböző időszakai-ból ismert vagy kevésbé ismert történelmi eseményeket dolgoz fel. Itt is elszabadult a fantáziám, talán itt jobban érzékelhető a dolgok eltorzítása. Gyakran az abszurd világába mennek el az események, a mindennapi események is többször abszurd helyzeteket szülnék. Az egyik novellámban két személy helyet cserél, ez bizonyára előfordulhat a valós életben is...

– Írásaidban többször felbukkan a *tüdőbaj*tól való félelem, a családod életét generációk óta riogatja ez a vész. Mi igaz ebből?

– Azért könnyű írónak lenni, mert bármit kiszínezhet. Minden családban vannak olyan dolgok, amelyet el lehet túlozni. Nem mintha az én családom olyan különleges lenne... A kötet első novellájában – amelyben különböző események kavarognak, száz évet ölelnek fel – valóban feltűnik ez a tüdő-motívum, ami azért nagyon kényelmes, mert ezzel olyan párhuzamot lehet vonni a múlt és a jelen között, amit nem én találtam ki, amit már rengeteg író alkalmazott. Van egy része az elbeszélésnek, amikor egy tüdön lőtt férfi haldoklása átcsúszik jelenkori eseményé, s úgy vált át a történet a jelenben, hogy az elbeszélő én hogyan éli meg azt a



félelmét, hogy mi lesz az ő tüdejével. Ez nagyon jó irodalmi fogás, végül is erről szól.

– *Történeteidben számos helyre – a múltba, történelmi korokba – vezeted el az olvasót. Utazol és utazatsz. Te is fölteszed a kérdést, hogy lehet-e úgy indítani egy írást, egy könyvet, hogy valaki elmegy, elutazik? Bár sokszor „visszatérsz” Kolozsvárra...*

– Ebben az egy kérdésben rengeteg kérdés van. Szerintem azért született meg az irodalom, mert az emberek utaztak. Most az eposzokra gondolok, ahol az utazás fontos motívum, ha nem utaztak volna az emberek, nem is írtak volna. Persze, ezt nem tudom bebizonyítani, ez csak az én elméletem, most találtam ki, s lehet, hogy marhaság. Elutaztak, s úgy érezték, hogy ezt valamilyenféleképpen el kell mondaniuk a többieknek. S így keletkeztek a történetek. Ez az első válaszom. A második az, hogy az utazás mindig izgalmas, egyfajta barangolás, kalandvágy. Végül is nem az én döntésem volt, hogy

eljöttem Kolozsvárról. Így adódott, gyerek voltam, nem én döntöttem el, hogy mi legyen. Senki nem tudja, hogy mi lett volna, ha nem utazom el, ha maradok.

– *Min dolgozol?*

– Nagy fába vágtam a fejszemet. Kitaláltam, hogy írok egy regényt, amelynek egyik fontos helyszíne Arad lesz. A századfordulón játszódik az esemény, részben családi vonatkozásai vannak, de ezt csak mint motívumot használtam fel, a többi fantáziám szüleménye. Az ihletett meg, hogy az egyik dedányám itt élt Aradon, félig szerb, félig szász volt.

Arról szólna, hogy milyen sorsa lehet egy felemás házasságból származó lánynak. Hozzámegy egy magyar férfihöz, amit úgy nyugtáznak a családtagok, hogy már úgyis el van rontva, ennél nagyobb baj már nem történhet. Az ő életéről szólna ez a regény, nem tudom, hogy elkészül-e valaha. Remélem, igen.

Kérdezett: NAGYÁLMOS ILDIKÓ

Magyary Ágnes

Útvesztőben

(részlet)

(kérdések és bonyodalmak)

Kastélyt vagy utat nehezebb építeni? És miért nincs a Farkas utcai templomnak tornya? Bár ez a torony egyáltalán nem fog szerepet kapni a történetben. Ez csak egy zavartkeltő elem. És lehet-e úgy építeni bármit is, hogy a tatárok közben Enyed és Fehérvár környékén nyargalásznak? És mi van, ha a német képmű mester állandóan részeg? És mi van akkor, ha olyan hideg van, hogy minden megfagy, de felsőbb parancsra mégis építkezni kell? Van értelme annak, hogy oda építsenek utat, ahol senki sem jár?

(tisztázás)

Nicolaus Bethről és Peter Ungarról lesz szó. Nicolaus Beth 1668-ban fogott hozzá kastélya megépítéséhez. Peter Ungart pedig 1977-ben vitték ki az útépítésre. Nicolaus Beth maga készítette el a terveket, és kereste meg minden egyes munkához a mesterembereket. Peter Ungar pedig olyan emberekkel dolgozott együtt, akikkel, hozzá hasonlóan, valami nem volt rendben, büntetésekként voltak a havasi útépítésnél.

Lábjegyzet: Ez az út dolog már eleve gyanús. De a kastély-ügy is. Irodalomban jártas egyének jól tudják, hogy az út sohasem az, ami, és mindig több, mint amennyi. Egyszóval: az út az egy metafora. A kastélyról meg azt tudják ezek a jól tájékozottak, hogy az is csak egy szimbólum, amivel az író kénye-kedve szerint játszhat. Például, ha úgy dönt, hogy főhőse sohasem léphet be a biztonságot és családi meleget jelentő kastélyba, akkor az egy pillanatig sem fog ott tartózkodni.

(egy balett előadás)

A Bahcsiszeráji szökőkút nem csak egy egyszerű balett előadás volt, hanem Peter

Ungar kedvence. 1977. november 12-én látta tizenötödöszörre. A nyitójelenet egy igazi remekmű. Tatár hordák rátörnek egy esküvőre, és hatalmas mézszárlást rendeznek. Egyedül csak a menyasszonyt hagyják életben, akit magukkal hurcolnak.

Ungar minden egyes előadásra máshova vett jegyet, hogy a legkülönbébb szögekből élvezhesse a tatárok betörését. És a tatárok minden egyes alkalommal a várakozásnak megfelelően betörték, és tették a dolgukat a színpadon.

(tatárok)

A három tatár gyanútlanul ügetett lován, és varkocsuk vidáman ugrált a hátukon. Teljesen jóhiszeműek voltak. Nem gondoltak semmi rosszra. Mire is gondolhattak volna? Jó idő volt. Onnan a nyeregblől szép volt a kilátás, pompás falvakat gyűjtöttek fel, és jó néhány rabot is láncra vertek már, akikért, reménységeik szerint, zsíros váltságdíjat fog-nak szerezni. Egyszóval: ragyogó volt a kedvük. Még egy aprócska kis bárányfelhő sem árnyékolta be az elégedettségüket.

Egyszer csak egy magas sövény állta útjukat. Ez teljesen érthetetlen volt, mert előtte még semmit sem láttak, sőt amíg csak a szem ellátott, mindenféle akadály nélkül kanyargott előttük a poros út. Megfoghatatlan volt, hogyan került oda az a magas sövény arra a hitvány útra, amelyen amióta a tatárok betörték, egy teremtet lélek sem járt. A lovak megtorpantak, és idegesen topogtak. Ők összeráncolt szemöldöckkel vakargatták kopasz fejüket. Azt lehet mondani, hogy a helyzet drámai volt, mert hiszen ők nem azért jöttek erre a földre, hogy megoldhatatlan rejtélyeket fejtsenek meg. Egyszerű katonák

voltak. Szerették a szabad életet, a harcot, a rablást és mindazt, ami ezzel jár.

Az egyikük, aki az észét képviselte ebben a kis csapatban, azt javasolta, hogy szálljanak le a lovakról, rakjanak tüzet, süssenek valamit, egyenek, aztán jól rugjanak be. Hát-ha másnap, amikor felébrednek, eltűnik ez a káprázat, és nyugodtan tudják folytatni az útjukat. Ezt a gondolatot néhány percnyi fővakarás után elfogadták, és úgy is tettek. A javaslat minden egyes pontját nagy alapos-sággal teljesítették. És az éjszakát jóllakott hortyogással töltötték.

Másnap felébredtek, és a sövény ugyanott volt. Először arra gondolt az okosabbik, hogy túl sokat ittak, de amikor kitapogatták kezükkel, és minden kétséget kizáróan ott volt a sövény, már úgy gondolta, hogy mégsem eleget. Így aztán ittak még. Ettől jókedvűk lett. Az okosabbik kitalálta, ha már nem tudnak a sövényen átmenni, miért nem kerülik meg. Ennek mindannyian nagyon megörültek, mert ez eddig még senkinek sem jutott eszébe. Elindultak a sövény mellett a kopasz fejű tatárok.

Szegények! Ők sohasem jártak nyugati egyetemekre, így nem is hallottak a labirintusokról. Olyan ártatlanok voltak a gyanút-lanságukban. Így nem csoda, ahogy találtak egy rést a sövényen, azonnal betértek nagy örömben, hogy végre, vége a rejtélynék. Pedig még csak akkor kezdődött igazán! Így fogott magának három kopaszt Nicolaus Beth a labirintusával.

(a kastély. első rész)

Beth 1665-ben lidérces álmod látott. Egy szénaboglyát. Ez volt benne a lidérces. Mert ki szokott szénaboglyákról álmodni? És fő-

leg télen? A szénaboglya egy metafora. Ez most hazugság, csak az elbeszélő akarja összezavarni a jóhiszemű olvasót. Helyesbítés: a szénaboglya egy álom. Nicolaus Beth álma. Ráadásul 1665-ből. 1665 különben sem volt Beth legjobb éve. Az apja teljesen megbolondult. Kitalálta, hogy többet nem támogatja fia szerinte hőbortos ötleteit. Beth sok mindent kitalált. Minden évben valami újba kezdett. Egyszer kereskedett, máskor építkezett. Mikor hogy. Az építkezést még valahogy elnézték a finnyás rokonai, hiszen egy főúr akkor főúr, ha költi a pénzét, de a kalmárkodásait már nem tudták lenyelni. De nem is ez a lényeg, hanem az, hogy Nicolaus Beth a szénaboglyával álmodott. Ilyesmi öt-száz évre visszamenőleg nem történt a család-jában. Ez szinte bizonyos.

A szénaboglya nagyon takaros volt. Szinte művészinek lehet mondani. Nem volt sem túl magas, sem túl alacsony. Formás volt, és ideális magasságot ért el. Egy mező közepén állt. Magányosan. Sehol egy másik boglya, sehol egy ember. Felébresztette a feleségét, és elmondta neki. Felesége sem értette az álmod, de úgy vélte, hogy férjének valami új dolgot kellene csinálni, mert az egyhangúság nem tesz jót a kedélyének, és azért álmodik ilyen értelmetlen dolgokat. Javasolta neki, hogy vegye elő régi fiatalkori jegyzeteit, és valósítsa meg egy rég elfeledett tervét, amelyet még európai kóborlásai során vetett papírra. Nicolaus Beth a homlokára csapott:

– Tényleg! – mondta – és azonnal kiugrott az ágyból. A felesége befúrta magát a párnái közé, és megnyugodva visszaaludt.

Nicolaus Beth fűrgén ráncigálta elő régi ládáját. Mindig gondosan őrizgette, bár az utóbbi években egy kicsit elfeledkezett róla. Ebben a ládában tartotta azokat a jegyzeteit, rajzait, amelyeket utazásai alatt készített. Sok házat, templomot, palotát, várat lerajzolt. És sok mindent le is jegyzett. Várak, városok történeteit, idegen szavakat, híres építőmesterek nevét. Így született meg egy eltévedt álomból Nicolaus Beth csodálatos kastélyának terve.

Otthonosan két anyanyelvben, két kultúrában

Folytatás az 1. oldalról

Amikor én megtanultam magyarul, akkor olyan emberektől, a bukovinai székelyektől tanultam meg magyarul, akik 1945 végén jöttek a vidékünkre, s akik szintén egy archaikus nyelvet beszéltek. Amikor a nyolcvanas évek végén készítettünk egy antológiát a magyarországi németek népköltéséből, akkor is ott tartottam, ha nem vigyáztam, hogy székely népballadát csináltam. Ez mind benne van ebben a szövegben. Valóban sok nyelvi problémám volt. A kétnyelvűségemnek a nyelvi furcsaságai meg is maradtak mindmáig.

– *A regényben megjelenített események mennyire táplálkoznak a saját élményeiből, illetve a családi legendáriumból?*

– A könyv nem annyira önéletrajzi, mint ahogy sokan gondolják, ahogy néha már magam is gondolom. Egyetlen figura van, akit pontosan úgy igyekeztem ábrázolni, ahogy emlékeztem rá, az Probst, aki az apám „volt”. A másik főszereplőt, Paulit, a sógoromról mintáztam, aki sokat mesélt nekem a szőlőhegyi világról, ahol a regénybeli szegény család lakott, mert azt én nem nagyon ismerhettem. Negyvenéves koromig én csak jó verseket akartam írni, akkoriban gondolkodtam el azon, hogyan tudnám megírni az apám életét, aki gyerekkorom óta nagyon foglalkoztatott, s akkor jöttem rá, hogy ezt csak prózában tehetem. Először elbeszélő költeményt akartam írni, aztán megírtam vagy 150 oldalt, amit eldobtam, mert túl önéletrajzinak, személyesnek éreztem, s azután találtam ki azt a változatot, hogy két családot állítok a középpontba, s ezáltal két világot egybe tudok gyúrni. A *Tizedelőcédulák* címmel később megjelent kötetben van benne az anyaggyűjtésem tulajdonképpen.

– *Az első versesköteteid (Hajnali szekerek, 1955; Ünnepe előtt, 1961) is jórészt ugyanerről a világról szólnak, arról az örökségről, amiről az Örökség című versedben is beszélsz, kicsit az ötvenes évek népies elkötelezettségének is megfelelően, de mintha addigra már a magyar népi lírai örökséget is megismerve...*

– Amikor az *Örökség* című verset és társait írtam, akkoriban olvastam éppen a valakitől aján-dékba kapott *Vád* című kötetét Sinka Istvánnak, Püski kiadásában, és hihetetlenül nagy hatással volt rám. Ez a hatás máig megmaradt, ha a verseimen nem is látszik már, az iránta való tisztelem megmaradt. Meggyőződés, hogy a modern magyar költészet egyik legnagyobb alakja.

– *Milyen volt az ötvenes években verset írni, s különösen téged, aki nem sokkal korábban tanult meg magyarul, a nyelvváltás, az identitás kérdései mennyiben foglalkoztattak akkoriban?*

– Mi vagyunk az a nemzedék, akik sóhajta mindig azt mondjuk, hogy az első kötetünkkel nem tudunk sokat kezdeni, mert utána más verseket írtunk. Az első kötetem és a még Baranyában írott verseim után hat-hét évig én is alig írtam valamit. Az első kötetem írása idején Illyés Gyula költészete is nagyon vonzott, aminek részben az én hűségem volt a magyarázata, az én kötődésem az engem felnevelő szegényparaszti világhoz. Lengyel Balázs egy szép kritikában azt is írta az első kötetemről, hogy ha a verseit összekevernék az Illyéséivel, akkor nem tudnánk, hogy melyiket ki írta. Amire akár büszke is lehettem volna, de éreztem ösztönösen, hogy ez a hang mégsem igazán az enyém. A *szökött ló elégiája* című antológiadarabbá vált, sokat emlegetett versemben is benne van ez. Igaz, a kritikában csak azt írhatták meg annak idején róla, hogy a városba szakadt falusi gyerekek világáról szól, akik nem találják a helyüket, de valójában nem arról, hanem az akkori világról és '56-ról szólt ez a vers. A második kötetem címéül is ennek a

versnek a címét akartam adni, de a kiadó felháborodottan utasította el, azzal, hogy ilyen nincs. Ebben a kötetben már más irányba indultam el.

– *Azért a kiszakadás a falusi világból, az életformaváltás, a világ kinyílása minden pozitív és negatív következményeivel együtt (esetében nem sokkal később a külföldi élmények is), azért mégiscsak egész nemzedékekre volt akkoriban jellemző (a Határon című versedben is azt írod: „Ifjúságom csontváza ez a kert. / Végképp a városba szakadtam”), és ez feltehetően a Te költői szemléleted, kifejezőmódod hatvanas évekbeli átalakulásához is hozzájárult, ahhoz, hogy a későbbiekben a racionálisabb szerkesztésmódú, gondolatilag elmélyültebb, metafizikai jellegű kérdésekkel foglalkozó líratípus irányába haladtál.*

– Az én költészetem alakulása szempontjából a meghatározó az volt, hogy 1964-ben elmentem Kelet-Berlinbe egy kétéves ösztöndíjjal. Addigra foglalkoztam már német irodalommal fiatal fordítóként, de az a berlini év nyitotta ki igazán számomra a világot és a német irodalmat, olvasmányok, beszélgetések, a többnyire a publikálástól eltöltött barátaim révén, a fal ezt nem tudta megakadályozni. Ott kezdtem én



igazán más verseket írni, sőt ma már úgy tekintem, hogy az igazi versírásom ott kezdődött, s amikor hazajöttem, azután jelentettem meg a *Változatok a reményre* (1967) című kötetemet, s ettől kezdve érzem magam igazából költőnek. Ott ismertem föl igazán a szellemi németiséget. Soha nem akartam más lenni, mint magyar költő, gyerekkoromban sem és hatvanévesen sem, és soha nem írtam más nyelven (legfeljebb, felkérésre, egy-egy tanulmányt), a német kultúra, szellemiség iránti vonzódásom is állandóan jelen volt ugyanakkor. Nekem két anyanyelvem van. Szepe György, a híres nyelvész csak mosolygott ezen, amikor így dicsekedtem neki. Pedig úgy értettem, hogy van egy anyanyelvem, amit az anyámtól tanultam, és van egy szellemi anyanyelvem, amit tudatosan sajátítottam el, hogy azon minden megnyilvánulásom létrejöhessen. De ehhez hozzácsatlódott a német szellemiség, a német kultúra magyar nyelven. Én két kultúrával próbálok dolgozni. Ehhez jött hozzá a Hölderlin-élményem, de az is, amit ott, Berlinben, azoktól a szegény, megnyomorított emberektől kaptam, akik a szellemi fogódzóikat közvetítették felém. Kelet-Berlinben, a volt NDK-ban nemcsak besűgők éltek, hanem besűgöttak is, és én mindig az utóbbiak körével voltam együtt, így a magatartásomra is nagy hatással volt az az év. Amikor a hetvenes években ott dolgoztam az újraindult magyar kulturális intézetben négy éven keresztül, akkor ez az egész

KALÁSZ MÁRTON

Gdansk, 2

A nyaka hosszú –

nagyon; kis zsiráfnek. Reggel óta tudják a telefonból.

Tudták, már nincs *pici* zsiráfetető,

messze viszi a peracet a hálstennek világos, napos

gdanski tengerparton – ahol lakik.

Vilmát, a pesti pónit nógatni eztán rajzlapon lehet.

A mama színes ceruzát vehet Vilma helyett, a *póráz*

(kutyák is vannak) hosszú, innen láthatatlan vonal a lapon.

Budapest, Berlin, Gdansk – a Szív utca (neve miatt is)

lehetne szívrajzi közé; de nem lehet. Arányos utak, most kivált egyenesek

közben azért a telefonban vannak. Képzlet

minősíti majd rendre: aznap merre, hol ki kit bántott, minek lett

öröm a vége. *Icipici ember* (amint épp hívjuk magunk) mai örömét,

a telefon-beszélgetés mindent láttatott: nem is vitatnák. Ma látta – itt képzelik.

Shakespeare a méhekről

Méheink (léteznek, ha Shakespeare-t ismerik), tudhatják: államuk

rendje *szerinte* a zenére épül. Shakespeare: ha igazi

rend mértékét követnénk: ott vannak méheink – itt volna zenénk?

Ellentétek *szép* összhangja. A méheknél ellentét, egyöntetű érték –

poétikus Shakespeare-kép a hatalomról. Zene nyugtatja e hatalmat,

ha minket is nyugtatna, egyensúlyba hozhatna. A történelem:

gondja másképpen – mi? Minden vágy annyi, hogy fölismerésben

véthető el; egy képben amely elvezet, a nélkül

aztán, hogy bármiben tettenérnénk is. Igazi hatalmak s államférfiak

bölcsessége. Még leírjuk: Shakespeare óta, ösztönösen, aligha

tudatlanul, mi kedvelnénk afféle alkotmányt. Rómában fokozatosan,

annyi zavar s katasztrófa ellen – ha állampolgáraikon

nyugodott, akár érvényükre épült. Az állam polgára pedig

univerzalitására – hivatkozhatott? Úgy is: önkény használta a fogalmat először.

még jobban felerősödött. Visszatérve, tehát, én a *Változatok a reményre* című versemtől kezdtem a válogatást, ha válogatnék.

– *Akkor én pedig innen folytatom: a remény és a reménytelenség kérdése rendkívül fontos a költészetedben a későbbiekben is. Pomogáts Béla egyik tanulmányában a remény költőjének is nevez, de ez azért nem ilyen egyszerű az én olvasatomban, az Apokalipszis című versedben még „a remény ciklonjai”-ról szólsz, nagyon sok kételyen, vívódáson, kiábrándító történelmi tapasztalatokon keresztül („Hókoroszak”-okon át) vezet az út a reményhez, s talán összefüggésbe hozható a transzcendencia-élménnyel, magyarul az Isten-hiteddel is.*

– Vallásos környezetben nőttem fel, a származásommal sem volt könnyű továbbtanulni, s akkor a papunk még az utolsó pilanatokban, mielőtt a rendeket végképp szétverték volna, berakott engem a ciszterciákhoz. S ez nemcsak azt jelentette, hogy továbbra is vallásos nevelést kaptam, hanem fantasztikus tanárokkal való találkozást is; elsőként a magyartanáromat, Agoston Júliánt emliteném, aki amellet, hogy csodálatos ember volt, nagyon tehetséges költőnek indult, a Vigília közölte verseit, a Kaffka Margitról szóló könyve máig időtálló. (Aztán elvitték, persze, az ávósok Kistarcására.) Egy olyan világban élhettem tovább, ahol mindenki velem foglalkozott, mert hogy én verseket írok. Agoston Júlián küldte el a verseimet a Vigíliába, Rónay Györgyhoz, akitől aztán csodálatos útbaigazításokat kaptam. A ciszterciákkal együtt az ávósok két év után minket is szétkergettek, aztán már csak állami iskolában folytathattuk a tanulmányainkat. Ezután Csorba Győző volt a szellemi apám Péccsett. Azt, hogy én hívó ember vagyok, természetesen nem tudom és nem is akarom kirekeszteni a költészetemből, és valóban, a remény is ide vezethető vissza végső soron. Hosszú idő után elkezdtem dolgozni mostanában egy új versesköteten például, aminek a mottója Hölderlintől való lesz talán, s így hangzik: „Nem fájóbb semmi sem, Pausanius, mint szenvedést megfajítani”. Tehát a remény ennek ellenére megvan nálam. Ez nem az a remény, hogy

kimegyek és szétártom a karomat, milyen szép idő van!

– *A hit és a remény után, mellett s némileg talán összefüggésben is velük, egy másik fontos motívumod lehetne a hazatalálás kérdése, az otthonosság a létben, a nyelvben, a költészetben. Számtalan versed foglalkozik magával az írás kérdéseivel, a költészet szerepével, lehetőségeivel a Négy sor című ars poeticus versedtől egészen a legutóbbi kötet, A költészetről című záródarabjáig. Pályád során érzékelsz-e változásokat a költői hivatáshoz való viszonyodban, s a mai álláspontod erről hogyan fogalmazható meg prózában?*

– A *költészetről* című versemből is kivehető, hogy a legfőbb forrás ebben a kérdésben számomra már jó ideje a Biblia nyelve és tartalma. Külön szerencsének tartom, hogy a magyar népnek volt egy Károli Gáspára, aki megteremtette a magyar Biblia nyelvét (igaz a németeknél meg Luther találta meg azt a csodálatos nyelvet, amelyen a Biblia németül hangzik). A vers mottója az Énekek énekéből való: „Megtalálának engem az őrizők, akik a várost kerülik!”. Véleményem szerint az egész világ költészetének a mintája (ahogy ennek a versnek is) az Énekek éneke, ami nem azt jelenti, hogy állandóan ilyen verseket kell írni.

Számomra a nyelvnek (talán érthető, miért) rendkívüli szerepe van. Sokszor fordul elő velem, hogy egy mondat eszembe jut, és elsősorban a nyelvből kiindulva írok meg aztán egy verset, aminek reményeim szerint megvan a maga gondolatisága is.

1991-ben újra visszamentem Németországba, Stuttgartban megnyitottunk egy magyar intézetet, ott éltem hat évet ismét, s akkor, találkozáskor a származásommal és az ottani magyarokkal, egyszerre erősödhettem meg abban a magatartásban, ami egész életemben fontos volt számomra. Amit már az erkölcsi alapelvekkel együtt a gyerekkoromból hoztam magammal, de a mostani életemig is meghatározóan, mert nem igaz, hogy mi ottani svábok, magyarok, szerbek, zsidók, cigányok, sokácok nem szerettük egymást, ezt inkább csak ránk fogták, épp ellenkezőleg, együtt nőttünk fel és szerettük egymást. Néha eszembe is jut, hogy milyen előnyöket, erkölcsi mintát szereztem én már tízéves koromban ezáltal.

Kedves barátom!

Harmincöt éve tudom legalább, hogy ha Bodor Pál megosztja veled a kétségeit, és tanácsot kér a döntése előtt: már régen döntött. Ez a technika. Ha ellene szólnál, úgy győzköd, mintha önmagát. Végül is megerősített elhatározásában, merthogy okosan, logikusan és könyörtelen szelídséggel szétzúzta az érveidet, vagyis a te szádba adott saját ellenvetéseit. Publicisztikájában ugyanezt teszi. Felállít egy tételt, aztán folyamatosan kétségbe vonja. Szerintem olyankor a legboldogabb, amikor sikerül önmagát megcáfolnia. Különben szenved, de élvezi azt is.

Volt egy boldogítóan érvénytelen elszólása Bodor Pálnak. Egy termékeny pályatársunkra mondta: „Könnyű annak, aki tehetséges”. Azóta ő is a bőrén tapasztalhatta, hogy nehéz a dolga a tehetséges embernek. Ha nem másért, mert mindig telhetetlen, soha nem elég neki a világnak a művében megragadott részlete, sem a siker. De még a kudarc is kevés ahhoz, hogy véglegesen fájjon, és ezzel közelebb vigye saját tehetsége forrásaihoz, egyúttal a szándékaihoz.

Ez már csak ilyen szakma. Két fő ellensége van: a siker és a sikertelenség. A meghallgatottság és a részvétlenség. Az se jó, ha az ember közszereplővé válik, miközben éppen azzá szeretne lenni, és az se, ha magára marad az indulataival, miközben irtózik az egyedüllétől, és talán éppen azért ír, nyilatkozik meg a nyilvánosság előtt.

Bodor Pál mindkét véglelet megjárta, ráadásul két hazában. Számításaim szerint legalább két rendszerváltozást megért, ami három társadalmi berendezkedés cezúráját jelenti. Ez összesen hét. (Ha nem kilenc, vagy tizenhárom.)

Hétpróbás tehát Bodor Pál, hetvenöt éves korára.

A nem egynemű mennyiségek összeadásáért nem kérek elnézést, minthogy nem rajtam múltott a minőségek, az ország- és értékhatárok összekeverése, de még csak nem is Bodor Pálon. Igaz ugyan, hogy ő megpróbálta beleártani magát ezekbe a műveletekbe, azzal a lelkesült – és talán naiv – hittel, hogy rajta (is) múlik, honnan mire jutunk. Valami zsigerien demokratikus hajlandóság ez nála, és természetszerűleg nem lehet más folyománya, mint az állandó – vagy inkább szakaszos – megcsalattatás. Az is a frusztráció forrása lehet, ha valakinek nincs mihez konformálódnia, mert mire megtehetné, megváltozik a szilárdnak hitt alakzat, legyen az egy eszme vagy egy ország, illetve kettő, akár három. Elvégre mindannyian nyugalomra vágyunk, noha nem bírunk nyugton ülni a farokcsontunkon és a hagyományokon.

Bodor Pálnak azért van érzékelhető, megtartó hagyománya. Polgári értékrend a szocializmusban, és szocialisztikus a polgárivá deklarált rendben. Állandó kettősség ez, vagy önellentmondás? Bármelyik legyen, nem más, mint történelmi kényszer szülötte. Ember legyen a talpán, aki ezt vállalni, de akár csak elfogadni, legalább elviselni képes. Lehetséges, hogy személyében azt a folytonosságot jeleníti meg, amely ebben a tér-ségben különben nem egyéb diszkontinuitásnál, hatalmi erővel szétszabdalt térnél és időnél, életeknél. *Contradictio in adiecto*. Ezt túlélni viszont – ép lélekkel – még akkor is elég feladatnak, ha az ember tartja a száját közben, csak a bőrét és a családját menti.

Bodor Pál pedig hatvan éve a nyilvánosság előtt beszél. Bármikor, bárki által megítélhető tehát: kiszolgáltatottabb egy politikai fogolynál.

BODOR PÁL 75 éves

Magánlevél,

(amilyen egy születésnap)

Ilyeténként már-már mindegy, melyik párthoz áll (közel) Bodor Pál, illetve melyiknek mond ellent. Leginkább annak, amelyikhez tartozik, gondolom. Effajta kötődéseiről nincs tudomásom, csak sejtem, hogy balra ver félre a szíve. Azt viszont tudom, hogy mélyen katolikus idős nagynéném, Isten nyugosztalja, reszkető kezével

kongresszus szünetében mélyre hajolva elszakadt hátsóján a nadrág, és szegényében-zavarában hazarohant, leborotválta ifjonti bajszát, nehogy felismerjék, amikor visszaérkezik és tovább tudósít. Tovább tudósított ugyanis, csupasz álcázásból. Ilyen!



A szerző dedikál

kívágta a Diurnus aláírású kis kockákat az újságból, és külön iratgyűjtőben tartotta. Azt mondta: „ezek olyan nagyon érzékenyek, és sok bennük a szeretet”.

*

Eddig tartott bodori portrém „elvi megalapozása”. Most már hadd beszéljek róla magáról.

A múlt század hatvanas éveinek közepén, Kolozsváron virult egy Gaál Gáborról elnevezett irodalmi kör; tagjainak java része szerepel már a mai lexikonokban, de akkor még legalább annyira szerették a lányokat, mint a verseket, és azidótt még szebbek-jobbak voltak a lányok a költeményeknél. Egy Bodor Pál nevezetű ember elnökölt az üléseken, termetre kisebb a tekintélyénél, amit az *Utunk* hetilap szerkesztése közben szerzett a verseivel, a „lírai röplapjaival”. Jó fickó volt ez a Bodor, okosakat is mondott, de hogy szakálla volt-e már akkor, arra kevésbé emlékszem, mint korai bölcsességére. Pedig ennek az államilag tiltott férfidísznek a viselése legalább annyira imponált volna nekünk, csupaszképeknek, mint a tudás. Kijelentem

Igen ám, de Bodor Pál a hatvanas évek végén kiadói főszerkesztő lett Bukarestben, és akkor a Gaál Gábor irodalmi körben jeleskedők és elégedetlenkedők első könyveit mind megjelentette. Ezekből lett a második Forrás-nemzedék. (Az elsőbe ő maga is beletartozhatott volna, Szilágyi Domokossal, Hervay Gizellával, Lászlóffy Aladárral, Szilágyi Istvánnal és másokkal együtt, de ő kívül maradt a könyvsorozaton. Lehet, hogy önbizalom híján nem tartotta elég jó költőnek magát? De hát jelent meg vers- és fordításkötete! Lehet, hogy más műfajra ácsingózott? Lehet, hogy mások menedzselését tartotta hivatásának?) Hadd mondok el, hogy Bodor Pálnak a Kriterion Könyvkiadó megteremtésében is oroszlánrészre volt. Jó lenne megkérdezni erről Méliusz Józsefet, ha még élne. De hogy ez az alapítás mibe, mennyi erőbe és hűségnyilatkozatba került, az fel sem mérhető, és ma már érthetetlen is a diktatúrában kötelező adok-kapok, vagy adok-veszek. Felejtteni mégsem kellene, hiszen mentségnél több: magyarázat.

Elment aztán Bodor Pál televíziós főszerkesztőnek. Alakult ugyanis egy magyar tévéstúdió Bukarestben. Hogy s mint lehetett, nem tudom, de azt igen, hogy Bodor Pál elszavaltatta a román kontinuitás-elmélet főfő zászlóvivőjével, C. Daicoviciuval magyarul a Szózatot. Azt hittük, egy Szózat erejéig és idejéig, hogy „lesz itt valami”... Fogalmam nincs, miféle gazdasági és káder-kérdésekkel, besúgókkal küszködött Bodor azután, de biztosan olyanokkal, amilyeneket csak halálra szántak vállaltak volna, én nem. (Amikor az anyaországi újságíró szövetség esedékes közgyűlése előtt felhívott, hogy hát az a vád ellene s az elnökké választása ellen: félzsídó és a román diktatort köszöntő szöveget írt hajdanán – az elsőre azt mondtam, ez itt még előny is lehet, a másodikra, hogy azzal nincsen egyedül –, a harmadik önmaga ellen szóló érve az volt: fontos funkciót vállalt egy ocsmány diktatúrában, és ezt fejére fogják olvasni. Minthogy később meg is tették. Azt is mondd el, vélelmeztem akkor, hogy ki is rúgtak abból az állásból. Ezt talán megértik. Voltál te annyira jó, hogy utáljon a hatalom. Meg hát, mit miért? Megér-e egy magyar tévé-adás Romániában egy flekk hódoló szöveget? A rád kenődött trutymó, Pali, ahhoz képest semmiség.)

Na, de milyen ez a Bodor Pál? Lehívtuk horgászni az Oltra egy nyáron, szépen süttött a nap (a fű még a diktatúrában is szabadon zöldellt kö-

rülöttünk), és ő egyszer csak elindult a zombókoson át a falu felé, hogy megnézzze a tévé-műsorát. (Nem azért, mintha annyira „urbánus” volna, hogy rühelli még a folyót is, ha falu mellett folyik.) Ott maradtunk a gyerekeivel, és rá úgy találtunk egy szélső házban, hogy a gazdasszonyt faggatja az életéről a konyhaasztalnál. Nagyon odafigyelt, nagyon hallgatott. Lehet, hogy a semmire, azaz a legfontosabb közhelyekre. Mármost hogy élni kell. A néne csak mondta-mondta. Nagy művészet ez az odafigyelés. Ha egyebet nem tehetett Bodor Pál azon a nyári napon, néhány jó percet szerzett a panaszosnak, magának pedig némi „anyagot” az íráshoz. Eközben teljesen ártatlan volt a szeme.

Oda fordult a dolog, hogy én lettem az ő szerkesztője a Kriterionnál, két rövid regény erejéig (*A lány, aki nincs*). A *svájci villá-t* és az *Apám könyvé-t*, mely utóbb *Haldoklás anyanyelven* címmel jelent meg, már csak recenzáltam. Akkor aztán eltöprengtettem azon, mennyire temesvári is ez a Bodor Pál. Igaz, hogy Budapesten született, de mégiscsak a Bánáthban eszmélt és kezdte a pályáját. Ott még természetszerűen három nyelvet beszéltek a jobb emberek, ami egyebek mellett azt is jelentheti, hogy megtanultak tanulni – kultúrákat, embereket –, „nyitottak” voltak tehát, ahogyan ma mondanánk. Az onnan származott íróknak (mint Majtényi Erik vagy Deák Tamás, Szász János) volt-van két jellegzetessége: egyfajta érzéketlen intellektualitás, és egy bizonyos gördülékeny, lágy stílus. Fogalmam nincs, mennyi a szerepe ennek kialakulásában „a hely szellemének”, a két háború közötti erőteljes avantgárd hagyományának vagy az iskolának, de messziről felismerhető. Bodor Pál is máig megőrzi. Emiatt nem értem igazán, mi provokál sokakat és sokszor, amikor alig akad érdes szava. Más, valami belső tartás üthet át a mondatokon, mint vér a puha sebkötésen. A személyében, a személyiségében lehet „valami”. És persze a szerepvállalásaiban.

A szóösszetétel mindkét tagja fontos: a szerep is, a vállálás is.

Ismereteim szerint egyetlen szerepét nem vállalta Bodor Pál: az áldozatát. A nyolcvanas években eldurvult s ami talán rosszabb: ellaposodott a nyomás alatt az élet Romániában, és a számára oly kedves magyar tévé-műsorba nemhogy a Szózat nem fért bele már – és nemcsak a megkurtított műsoridő miatt –, hanem abból sem semmi, amiért létrehozták a stúdiót. Az áldozatvállalás megalkuvásánál többet, önfeladást jelentett volna. Mire Bodor, akit gyakran vádoltak túlságos engedékenységgel a hatalom felé, akik imitt-amott dekkoltak csupán, betegét jelentett és átköltözött a szülővárosába. Az bizony egy határral odább esett. (Azok illetékesek véleményyt mondani erről a lakhelyváltásról, akik helyt álltak ott, és tisztának megmaradtak, és bizony, ki is vagyunk szolgáltatva az ítéletüknek.)

Budapestten aztán két év alatt újra beírta magát az irodalomba, mégpedig egyenesen az élvonalba. Ő volt Diurnus és sok más egyéb is, biztonsági okokból néha álneveken. Világnyelven is olvasni lehetett elemzését a román diktatúráról, és számolatlanul adta tanácsait ez ügyben az akkori vezetésnek is – vajha bár egyet megfogadtak volna közülük! (Ezekkel együtt létezik egy ismeretlen fejezet az életművében, kezdve a barátai, sőt az ellenfelei segítségétől, el az oktatói munkájáig.)

De akkor ő főleg Diurnus volt. Íróemberben sárgából pirulásra vált át az irigység már attól is, hogy valaki naponta képes egy érvényes fleket írni, amit még a katolikus öregasszonyok is elolvasnak, miközben ezer más dologgal foglalkozik. Éppen csak újabb regényt nem alkotott, és verseit sem adta közre. Feláldozott valamit Bodor Pál magából Diurnusért. Ezt azért számítsuk be a siker árába. Nyilván az újságíró szövetség elnöki posztja is került valamibe – regénybe, versbe, nyári szabadságba –, és a közösségi ügyekben való buzgólkodásnak is megadta az árát.

Az olvasót persze nem érdekli, hogy kedves írója boldog ember-e. A Bodor Pál-féle író ellenében éppen az olvasója állapota foglalkoztatja. Egyenlőtlen feltételek közt zajlik tehát a küzdelem egymás megnyeréséért. Esetünkben vi-



Franyó Zoltánnal

Miközben éppen az. A politika foglya, helyesebben. Már ha a politika az, ami szerintem szerinte: közszolgálat. Vagyis, mintha emberi volna. Kár, hogy nem az.

tehát, hogy a hatvanas évek közepén Bodor Pál nem viselt szakállt, és az esztétikai irányadása annál többet számított*. (Azt már későbből és tőle tudom, hogy ifjú tudósítóként holmi

közügyben

szont még a szokványosnál is bonyolultabb ez a – ne adj’ Isten, egyoldalú – viszony. Diurnus ugyanis ártatlan szemmel odahallgat a „közre”, de aztán a magát mondja róla, mintegy szépiróként; nem „képvisel”, nem „szócső” és még csak nem is riporter. Inkább eretnek gyóntatónak látszik, aki nyílt színen kibeszéli a megszerzett titkot. Úgy, mintha csak saját magáról vallana. Mintha belátná ugyanakkor, hogy a műfaji szabályokkal együtt megszeg egy fogadalmat is, és emiatt néha enyhe zavarban van, lel kifurdalást érez. Meglehet, azzal a tudattal – a nem jobb, de szigorúbb erkölcsű helyeken kiművelődve – dolgozik, hogy köznek-rendnek tett esküvésnél fontosabb a saját igazsága, magyarán a hivatása. Még pontosabban: ő maga. Mégiscsak lírai költő ez a Bodor Pál!

Ez már abból is kitűnik, hogy a híresztelésekkel ellentétben rosszul helyezkedik. Mindig a „másik oldalon” találja magát. (Más kérdés, hogy melyik másik – és hol, mikor?) Ezt nem részletezném, az elkötelezettség kinek-kinek a magánügye, még a köz munkásként is (habár neki mintha a dolga is volna). Megjegyzem csupán, hogy megannyi forgandóság közepette ember legyen a talpán, aki azon meg is tud állni.

*

Kedves barátom!

Láttad te is, hogy legutóbb egy könyvvel, egy jegyzetfüzettel és két mobil-telefonnal a kezében baktatott fel a pilisszentiváni kaptatón, kissé légszomjasan. Miféle hírekre várt, mit akart közölni az alkonyatban, kivel és egyszerre hány valakivel? Aztán mosolygó figyelemmel hallgatta bőlevű pletykáimat múltbéli ismerőseinkről. Ugyanolyan ártatlan szemmel nézett rám, mint egy faluvégi parasztasszonyra. El is resteltem magam egy kissé. Azt képzeltem ugyanis, hogy ő mindent tud abból, amit felidézek. Dühös is lehettem volna rá, hogy tud mindent, mégis hagy fecsegni. Talán azért háboroghattam volna, mert hallgat, és nem beszél. De Bodor Pál szeretetre méltó ember – gondolom azért, mert szeretetre vágyik.

De, barátom, gondolj bele, mindig valami kettő – akár csak barátok és ellenfelek – között állni, vagy feljönni a dombon, és még beszélni is közben... az külön műfaj. Maradjunk ennyiben. Szólj neki, hogy ne kímélje magát.

CSIKI LÁSZLÓ



Domokos Gézával egy temesvári könyvbemutatón

Barangolás Diurnus-hegyen

Halomnyi kötetből integet felém az író. Úgy lapozom a könyveket, mintha beszélgetnék a szerzővel. A könyvekhez írt dedikációk magukkal hozzák a múlt emlékeit. Az „ablakos” Bodor (így ismertem meg kolozsvári egyetemista koromban, a helyi lapban közölt sorozatát olvasva), aztán a költő Bodor, majd a műfordító és regényíró, végül Diurnus, a publicista társalog velem. A „kicsi pongráczból” lassan barát, író társ lesz, akinek „látatlanban is”, hosszú évtizedeken át, fogta a kezét, mert hitt benne. Mi mindent köszönhetek Bodor Pálnak? És nemcsak én, hanem sok fiatal, akit ő indított el a pályán. „Betessékelt” újságírónak gyermekkorra városába, megszerkesztette első kötetemet, s amikor a „nagy ablakhoz”, a világablakhoz, a televízió magyaradásának vezető székébe került, alkalmi tévériportert is faragott belőlem. Ezt a tévés múltat külön „kötetnek” számítanám. Nyilvános „beszélgetései” ma már irodalomtörténeti

értékkel bírnak. És nem volt érdektelen az sem, hogy neves román értelmiségieket szólaltatott meg magyarul, abban a kutyaszorítóban kínlódó korban, sokak megdöbbenésére. Nem feledhetem, amikor Constantin Daicovici (aki Daicovici Szilárd néven írt verseit és versfordításait Franyó Zoltánra bízta) a tévénézők szeme láttára és hallatára elénekelt a magyar himnusz! Bodor építeni, kommunikálni akart, szervezni, erősíteni bennünket kultúránkban, magyarságtudatunkban.

Gyakran visszatért Temesvárra, s boldog voltam, hogy írói találkozóit, könyvbemutatóit megszervezhettem, s hogy Franyó Zoltán vagy Domokos Géza olyan természetesnek vette, hogy szóljon néhány szót ezeken a nyilvános találkozókön Bodor Pálról.

Az ember életének útjai kiszámíthatatlanok. Közeledés és távolodás, majd megtartó vissza-visszatérés kötötte hozzánk az író, s az hiszem, most már végérvényesen. Az Irodalmi Jelen kaput

tárt neki, boldogan fogadta be a Bodor-írásokat, s ő ismét beállt, túl a hetvenen, a végeken küzdő szorgos csapatba: irodalmat éltetni.

Hetvenöt év, ha Anavi Ádámhoz, Fejtő Ferenchez, Faludy Györgyhez (ők is immár II-barátok) mérjük ezt az időt, már már kamaszkornak tűnik. S én ma, amikor írásait olvasom, valami különös örömet és elégtételt érzek, mert tudom, melyik oldalon kell kinyitni egy-egy könyvét, hogy kedvenc írásomat (a sokszor elolvasott verset vagy lírai jegyzetet) megtaláljam. Azt jelenti, hogy az én könyvtáramban valóban beszélnek, élnek a könyvei. És élni fognak a remények is, a még meg nem írtak, a születendő könyvek. Az egykori kolozsvári „ablakban” ezért én ma a nagyvilágot látom, magyar irodalmunk bővizű folyója hullámszik felém, ezen az évfordulón, s mossza a szívemet, akár a Bodor által megénekelte Duna hullámai.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

BODOR PÁL

Ki így, ki úgy

Ki így, ki úgy. Ki tányéroz utána, szép bókokat és tapsot kér magának – ki lehajol, mint orvos megfigyelni, meggyorsult-e a szívek dobogása.

Vitorlázó repülő

Sütkérezik a Napban, szállva-úszva, Oly hangtalan, hogy szinte korszerűtlen – Köröz és lejt, magasba-mélybe siklik, A vers sem szállhat szebben, egyszerűbben.

Öntelt vízcsepp

Részezen billegtek a lombok – Egy öntelt vízcsepp rám mosolygott. S mert benne is egy csöpp Napfény volt – azt hitte: ő maga az égbolt.

(Az *Égetett agyag* című kötetéből, Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1963)

Gyökereim

gyökereim? gyérülő hajam
gyökereim? a szavak

tapadok csillagokhoz
távíróhuzalokhoz

nekem nincsen falum
emlékeim cementlapjai alatt nedves nyüvek
rajzolt búzaszálak gyámoltalansága
emlékeim olvasott mosdótálak és öntözetlen virágok

csak ember vagyok
szemem ahogy a talpára állítja a világot
a halálfélelmem ahogy mélységet ad az életnek
egyforma egyforma egyforma

fehérjékkel is mérhető vagyok
gyökereim erdélyi kövek
halak
és utópiák

Függőleges kérdések

Hány száz, hány ezer hektár ez a fekete felhő fölöttem,
hány holdas ez a fehér felhő,
hány világ fér át a gomblyukamon,
mekkora a földi, mekkora az égi hatalom,
hány csillag fér el emlékeimben,
hány napra emlékszem igazán,
hány percet féltem a haláltól,
hány lány nevét felejtettem el,
hány számot, dátumot,
mennyi bűnömet,
hányszor teljes önmagamot?

Anyanyelv

Magunkba térünk vissza szomjasan,
mint vizek a vizekbe
szavunk nélkül szótalannak lenne a világ:

micsoda gyönyörűség fölgöngyölni, fölbugyborékolgatni,
fölsikoltani, fölsikoltani, fölujjongatni a szót:
hallgatag tenger fölöttünk az önmagában úszó,
meg nem nevezett idő:

mindennek neve van, annak is, ami nincs –
mondható a kimondhatatlan,
nevek tízezeivel nevezzük a létezőt –

végtelen körmondat, ellipszis-mondat a Világ.

Mosolyogj, ige. Tündökölj, öldökölj, remélj –
tedd, ami tiszted.
Mi vagyunk magod, húsod, véred:
semmi nincs, amíg mi nem vagyunk,
s amíg meg nem nevezzünk.

S ha elfelejtenénk nevét,
addig forogna ránk
hangos aranylással –
míg ki nem találánánk újra, még egyszer:
NAP.

Szavakba foglaltunk földet és eget –
Ez az egyetlen honfoglalás.

(A *meztelen lány* című kötetből, Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1969)

JÁSZ ATTILA

A szobor neve

lehetne
mondjuk, Anonymus,
és a szembogarából
mászhatna egy csiga

lefelé az arcán,
a rímhelyzet miatt csupán,
de lehetne az,
hogyan nehéz harcán

túl a vad magyarokkal,
nem jutott előrébb
(a kutatásban)
csupán araszokkal,

de mire tényleg kiderül,
hogyan mint volt,
a keresett hely a térképen
csak egy fehér folt,

addigra Anonymusból
névtelen szobor lesz,
a csiga is rég eltűnt már,
bronzarcán ezüstnyál

csorog,
mint mikor egy szobor
könnyezik bután,
savas eső vagy olvadás

vagy rég letűnt korok után.

ANAVI ÁDÁM

Az írásjelek kivonulása

Történt, hogy az írásjelek
egy nap körül s egymásra néztek,
és észre kellett hogy vegyék:
mind ritkábban teszik ki őket.
Versekből, könyvből kifelejtik,
plakátokról hiába szöknek
az olvasók szemibe,
átnéznak rajtuk,
nem veszik őket semmibe.
S mert érezvén
e ténykörülmeny
okán–fokán,
hogyan létértelmük elapadt...
a könyvekből tüntetően
mind kivonult
az egész írásjel csapat:
a . pont, a pont, a pont s
a , vessző
a ? kérdőjel
a ; pontosvessző
a . pont, a pont az pontosan
a ; pontosvessző kételkedve
a ? kérdőjel nem kérdezett
még görbülni se volt már kedve
a – gondolatjel nem bölcsködött
a gondolat helyén, s helyett
a : kettőspont nem várt semmire
a - kötőjel semmit nem kötött
a ! felkiáltó hóbörgött
de nem kiáltott senkire.
S bolyongtak iránytalan–telen,
írástalan, beszédtelen,
ígétlen fővénytengeren:
a . pont vastagra púposodott
a , vessző vékonyra kopott
a ? kérdőjel a görbe botra támaszkodva
topogott
a : kettőspont ... de legkivált
a ; pontosvessző sántikált —
a nyomukban konok és süket
hallgatás létértelmüket
takarta el
mint sívó sivatag pora –
s alig hallották, hogy kiált
értük egy gyermek verseskönyv
értelmét kereső sora.

KOMÁN JÁNOS

Köszönöm, hogy közöttük voltam

Ingyenes sírásóként élek,
szeretem ezt a mesterséget.
Már két világ is meghalt bennem,
már kétszer is kellett temetnem.
Uram, az én kedvem ne vedd el,
engedd, meghalnom szeretettel,
befejezném e mesterséget,
segíts, hiszen az idő éget!
Én e világból jól kilátok,
léteznek itt még más világok,
az enyém sincs már olyan messze,
jó lenne látnom befejezve,
legalább azt a privát tervet,
hogyan ne cipeljek annyi terhet,
s tudjam: nem lesz a jövő béklyóm,
elfogadja az ajándékom,
és kedvvel és köszönve mondjam:
köszönöm, hogy közöttük voltam.

Maroshévíz, 2005. 06. 01.



SZŐCS GÉZA rovata

BESZÉD A PALACKBÓL

REMÉNYIK SÁNDOR

Mikor a delta a forrásra gondol

A folyam fut az óceán felé,
S medre ijesztően kiszélesül,
Intenek néki messze fároszok,
Hajján hajó ring és sirály repül,
Eltépett malmok ellebegnek rajta,
És úsznak bölcsők és úsznak koporsók
És úszik egy-egy fölborított sajka,
És úszik szenny és virág vegyesen.

S ahogy közelg az óceán felé:
Vize, a hajdan kristályos nedű
Nem édes már, de sós és keserű.
És keserűn és ádázul rohan,
S gúnynak érzi, ha valaki megáll,
S döbbenve szól: mi hatalmas folyam.

Akkor a delta a forrásra gondol,
Amely körül fekete fenyők állnak.
És csend van és csak a juhnyáj kolompol.
Nincs vad meder és nincs pocsolyás árok,
A fűben szivárog egy halk erecske
És azt hinnéd, hogy mindjárt elszivárog.

A forrás mellett ül egy kisfiú,
Tiszta kezét a tiszta vízbe tartja, –
És ezt a folyam a deltáig érzi,
S a boldogságtól megremeg a partja.

KISS JUDIT ÁGNES

memoár

utaztam gyalog egykoron,
nem várt rám barát, sem rokon,
mezítláb éles köveken,
lépdeltem férfitesteken.

hajózom végtelen vizen,
magammal csak magam viszem,
tengeren fénylő fároszok,
utamat jelzik falloszok.

majd szárnyam nő egy szép napon,
mit elkövettem, itthagynom,
várnak rám mennyei karok,
s a szőrös lábú angyalok.

indián

Ne kérdezd, hová, az út vezet.
Vakondtúráshoz, hogy nehéz fejed
ráhajtva hallgasd, miként nő a fű,
s bábból a lepkék hogy bújnak elő.

Ne kérdezd, hová, az út vezet.
Talán egy hangyabolyhoz, hogy kezed
csuklóig fúrd bele, és hagyd, hogy fájjon,
hogyan érezhesd: még itt vagy a világon.

Ne kérdezd, hová, az út vezet.
Vad erdőbe, hogy végre elfeledd,
honnán jöttél. A fában nincs harag,
csak válaszolj, ha megszólítanak.

Ne kérdezd, hová, az út vezet.
Mély barlangba, mert ott rejtik neved.
S ha álmaidban egyszer megkapod,
ne szólj, ringasd, mint méh a magzatot.

BORSODI L. LÁSZLÓ

Őszi ég alatt

A salakos őszi ég
hullatja fény-szilánkjait.
A hegy szuronyai
megcsillannak
a térdelő dombok
homlokán.
A kavargó porban
madár,
ha röppen,
madárcsont koccan,
és elindulnak
feltámadni
a tegnapi árnyak.

Miközben

Idebent
nap süt,
hó hull,
szél süvít,
szél huhog
idebent,
míg „a kimerítő
időjárás-jelentéseket
hallgatom.”

* Lászlóffy Csaba: *A napló*

Hazatérők

Felrepedt a fák tenyere –
hegyek mozdulnak,
horpadnak völgyek,
rémülnek árnyak.
És némák, némák
a hazatérő vének.

Látszatok

halk fények szállnak
árnyak suhognak
a kerteken túl
torlódik a reggel
kapuk nyílnak a csendbe

játszanak a látszatok

Útban

Hó hull.
Mint a hó: hull

Szememre,
arcomra,

szemedre,
arcodra.

Hópelyhek között,
hópelyhek mögött
várhatsz valahol.

De mint a hó hull.
Nehéz havaktól alkonyul.

BOGDÁN LÁSZLÓ

Robert lowell a repülőn útban London felé

Menekülsz megint! A vöröstéglás meseházak átszellemülnek
az alkonyi fényben, de a bostoni úriasszonyokat
nem érdeklik a naplemente csodái, van húsz dollárjuk
viszont egy nemes ügyre! Csak ez a fontos.
Hát jól kiválasztottad a helyet, ahol Gratulálunk!
Elődeid persze röhögtek. Egy mélakóros, lázongó buzi. Egy versmágus
mimóza nagyszony, néhány közismert különc, az egyik ráadásul
tíz évet diliházban húzott le. Londonba emigrált a másik.
Egy harmadik tornacipőben, koszos trikóban, belőve
fecserészett partikon. Ő, a költészet! A világválság elmélyült.
Amerika semmit nem érzékelt mindebből. Megvédte a flotta,
a zöldsapkások, a bomba. Elnökök szavaltak a demokráciáról.
Te verset írtál, szerelmes voltál, tüntettél...
Hát ennyi volt, elzúgott az élet, jöhet az utolsó taxi.

GRECSÓ KRISZTIÁN

A szent malaszt

Hoczopán urat nagy szerencse érte. A két, egyenként száz euróba kerülő asszony mellé kapott ajándékba egy kisfiút. A satnya maradékból, de majd megerősödik. Ruha, cipő nem járt vele, a februári fagyban meztelenül toporgott a kertek alatti mustrán a legényke, de kerül a kínaiból vagy a túrkásból valami gönc. A Dácsiás Ember, aki a „béresnek”, rabszolgának való román kölköket, lánykákat, és újabban felnőtt embereket importálta a határ menti faluba, annyit közölt, a legény a távoli havasokból való, és románul ért.

Ért?, kérdezett vissza Hoczopán úr románul. Beszélni nem beszél?

Nem, felelte a Dácsiás Ember. Láthatja, nagyon értékes.

Hoczopán úrnak harmincnyolc százméteres fóliaágya, kilencven hektár fűszerpaprikája terem, az idegenrendészet az év valamennyi hetében ellenőrzi, mert az egész falu kevés volna munkaerőnek. Hogyan kerül ki trágyázás előtt a sok tonna föld a fóliaágyakból? Egyetlen nap alatt. Ki hordja ki? Ősszel száz mázsa fűszerpaprika került zsákba keddenként, és gurult el a Szegedi Paprikagyárba. Ki szedte azt?

A válogatott munkaerő, magyarázza meg a titkot Hoczopán úr, és a nyolc nyeszlett, alkoholista munkására mutat. Nem adnám őket semmi pénzért. Mikor a rendőrök utolsó, „meglepetés” körben szétszaladnak, traktor alá, bála mögé is benéznek, Hoczopán úr három húszezrest csúsztat az egyik ifjú nyomozó zsebébe, akinek a váratlan ellenőrzések előtt néhány órával rendre sürgős elintéznivalója akad.

Jól van, Csabikám, veregeti a nyomozó vállát Hoczopán úr, aztán vidd el belőle állatkertbe a kislányt.

Az istálló alá ásott verem a tágasabb, ott valamiért a fekvés is jobban esik. A szerencsések oda kerülnek. A szín melletti gödörben mostohábbak a körülmények, levegő is kevés van, egyik reggelre egy Szucsigán nevű kölök, akit a Fekete-tenger partjáról hoztak, megfulladt. Elnyomta szegény a tüdejét, mondta Hoczopán úr letörtén, amikor végre sikerült rácsukni a testre a kazánajtót.

Az ajándékba kapott kisfiú minőségi munkaerőnek bizonyult. Hoczopán úr nyolcvanhét rabszolgája közül ő az egyik legszorgosabb példány. Kora bizonytalan, de még süldő, nőni nem akarózik neki, egy tál paprikás krumpli lendületbe hozza. Nem billeg vele a talicska trágya, még az oltott meszes gödör fölött sem, a keskeny pallón. Hoczopán úr büszke görögös pedagógiai elveire, a gyerekek, hangoztatja, úgy nő föl, ahogy a természet megalkotta, pontosabban, ahogy akar, mintha gaz lenne, és a gaz is mennyivel ellenállóbb, mint megannyi nyápic kultúrnövény. Kivételes szerencse, mondogatja Hoczopán úr, mikor tarhonyát is kevertetett feleségével a moslékba, ha valaki hozzám kerül. Puj Imre, mindenki tudja, szívtelen a béreseivel!

A havasi fiúnak sem jutott rosszabb sor, mint a többieknek, a napi tizennégy óra feszített fizikai munkán túl hagyták, hadd nőjön, pihenjen a küllön neki letaposott földágyon, és vasárnaponként igyon egy pohár tisztaszesz vizet. Ruhára nem volt gondja, több zsákból is hasítottak neki darabot, névre se, Hoczopán úr egy mexikói szappanopera elveszett hőse után Richárdnak nevezte el. Richárd aztán az egyik emlékezetes Mónika show előtti részben megkerült, és egy kicsit még hasonlított is Richárdra.

Meglettél, mondta Hoczopán úr magyarul Richárdnak.

Richárd később, a vizsgálati fogság kezdetén félig román, félig magyar nyelven azt vallotta, hogy azokban az években, akár az evangéliumi tékozló fiú, szeretett volna a mangalicák moslékából enni, mert sokkal étvágygerjesztőbbnek tűnt, mint az a hányadék, ami az ő sárga műanyag tányérjában lötykölődött. Hoczopán úr erősebbeket rúgott bele ezért, mint szokásosan.

Majd, ha te is telítetlen zsírsavakat tartalmazol, üvöltötte, ehetsz olyat.

Richárd egy hűvös tavaszi napon szökött el, zavaros április volt, hullt a hó. Megerősödött, megnyúlt, haja már a válláig ért. Lopással kezdte. Később megfojtott egy dobozi öregembert, és ezért, ahogy kell, életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. A fiút a börtönben legott körülvették lelkipásztorok, különféle krisztusi



HARTAY CSABA

Első látkép

Festett táj se lehetne
Fénykép sem
Sem álom
Sem valóság
S nincs is
Más megszokás
Mégis

Olyan vidék ez
Mint a negatív
A ködsávon
Tülről érkező
Első látképe

Hol a lemenő nap
Ócska bábja
A koszos-vörös párna
Melyre nehéz
Viharfelleg hajtja
Felsebzett homlokát
Eljátssza újra
És mindig újra
Megunt szerepét

Hirtelen
Forró eső

Térdre rogyanak
Ellágyult
Kempingszékek

Az érkező kezében
Sztétfolyik
A pohár

Állomás

Mindvégig
Szavakat kerestem
Szavakat a kövek alatt
Az ásónyom alatt
Az ülés alatt
Ha begurult

Megleltem
Kimondtam
Betűlánc lógott
A számból
Némán

Szó után szünet
Üres sínek
Kövek
Gyalog
A legtávolabbi
Állomás felé



Újrakezdés, folytatás

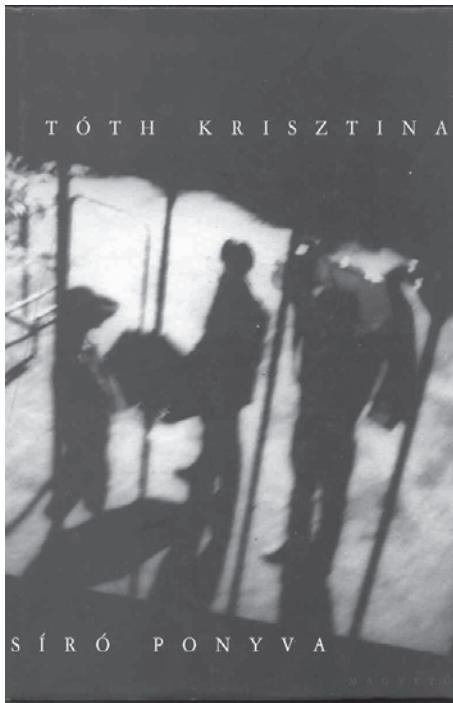
Legutóbbi, 2004-ben megjelent kötetében Tóth Krisztina eljutott (visszatért?) a hótól a könnyig. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy a *Síró ponyva* dialógus a *Porhóval*, azaz voltaképpen az eddigi költői életművel. A 2001-es *Porhó* ugyanis összegző, lezáró kötet – nem csupán a friss, azonos című verseskötetet tartalmazza, de a megelőző három verseskötet (Őszi kabátlobogás, A beszélgetés fonala, Az árnyékember) megszürt, megrostált változatát is. A válogatás érdekessége, hogy a könyv első kétharmadát az új kötet, a szorosabb értelemben vett *Porhó* alkotja – s visszafelé haladva jutunk el a korábbi könyvekig. Nem a költői pálya alakulását mutatja tehát a kötet, hanem azt, melyek voltak Tóth Krisztina eddigi könyveinek azok a fontosabb elemei, amelyek a *Porhó* mechanizmusait működtetik, voltaképpen mi tekinthető a kötet előzményének.

Tóth Krisztina 2001-ben tehát lezárta egy korszakot, és kérdéses, hogy a legutóbbi verseskötetben, az ugyancsak a Magvetőnél megjelent könyvében nyit-e újat, főként, hogy a *Síró ponyva* is inkább összefoglaló szerepűnek, mintsem újítónak, akár egy lehetséges új poétika bejelentőjének tetszik. Nemcsak a korábbi kötetekből ismerős hangulatok és motívumok (különösen a *másik* hiányának és keresésének, az ebből fakadó vágyódásnak és vágyakozásnak, a felidézésnek és az emlékezésnek: „Két ember áll egy fűtetlen szobában” – *Remíz*) átmentéséről van szó: a *Síró ponyvában* mindazok a jellemzők együtt vannak, amelyek Tóth Krisztina költészetének alapvető meghatározói. A három ciklusból álló kötet első ciklusa (*Macabre*) formailag bizonyos szempontból az előző kötet *Havak éve* című ciklusának eljárását folytatja – nincs ugyan sorvégi pontozás, de az ebbe a blokkba tartozó nyolc költemény mindegyike

háromszor tizenhat sorból álló hosszúvers. Találkozunk a Lionel Ray verseiből elsajátított, központozás nélküli megoldással („Nem akartam hogy ősz legyen megint itt / vagyunk a kert is rábólint tilosban / futó idő megállt a túlba így vitt” – *Balaton*), a nyelvjáték lehetőségeinek kísérleteivel („mint a gyümölcsnek, be kell érned / azzal, hogy ezed, azod is van” – *Készenléti dal*), sőt kancsal rímekkel is (postairónt – Psota Irént). Az *Őszi kék* a nyelvbe vetettség tapasztalatát fogalmazza meg („Messziről jött mondat azt mond, amit akar.”), míg a *Síró ponyva dala* a tárgyas lebegtetést alkalmazza („Ez ponyva, sárga ponyva, könnyezik.”). A plaszticitás és a dallam („lóg a falból a halál / elvarratlan vezeték / nem lesz úgy mint soha már / ha elalszol soha még” – *Kábelkutyá*) pedig Tóth Krisztina poétikájának, versnyelvének ismeretében szinte természetes olvasói elvárás.

A posztmodern és az ezt követő lírakorszak hagyományának megfelelően a *Síró ponyvában* is számos, klasszikus és kortárs költőt, művet játékba hozó intertextuális utalás érhető tetten. A fiatalon elhunyt Simon Balázsnak „*emléküi*” ajánlott *Varázsolás* Babits Balázsolását írja át, vagy inkább írja rá magát („úgyhogy most indulok, Balázs...”), az *Őszi sanszok* a jól ismert Verlaine-vers parafrázisa („Ősz újra. Kong / a park...”), túlságosan direkt lezárással („...mint az eső / mi ver lenn...”), a Várady Szabolcs születésnapjára írott *Készenléti dal* pedig Kosztolányi *Boldog, szomorú da* kára épül („mit eldalolok, az a bánat / marad csak itt – más testbe kötvé.”). A halál konvencionálisan félelemre, végső búcsúra vonatkozó köznapj jelentése a *Síró ponyvában* irodalmivá nemesül, s a kedvestől való búcsúzás nyelv-játékossága („Valahol már halálkoztunk, azt hiszem.” – *A Síró ponyva dala*) a halott költőbarátok, költőelődök emléke előtti főhajtássá válik.

A *Síró ponyva* verseinek alapmotívuma a halál, még inkább a bármilyen értelemben vett elmúlás. A megrázó *Macabre* egy mulatozás képebe szövi bele a petefészekrákot és a nyilvánvaló jövőt, hogy a verset a vendégek táncával zárja (már az első sor bravúrosan érzékelteti mind az atmoszférát, mind a vázolt művetet: „A ház poklában három gyertya égett”). A Magyar Narancsban írott kritika – vélhetően ebből a képből kiindulva – „vontatott [...] *haláltánc*”-nak nevezte a *Síró ponyvát*; innen nézve



Tóth Krisztina: *Síró ponyva*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2004

a kötet versei egy koherens *egész* önmagukban is megálló részei. Ez az értelmezés ugyanakkor a címben jelölt ponyva műfaji karakterére is felhívja a figyelmet, amennyiben a ponyvaregényt sejteti, és Dérczy Péter elgondolását támasztja alá, aki szerint a *Síró ponyva* „egy szerelem, egy kapcsolat történetét mondja el részben visszatekintve [...] annak egyes időbeli »szakaszaira«, részben előre tekintve annak a tudásnak a birtokában, amelyet a vers beszélője e viszony tönkremenetelében mégiscsak megszerzett.”. A *Most viszik, most viszik* felütésében olvasható „Ne vidd el kérlek / a függőnyt, amit együtt, / és vidd el, kérlek, / az ágyat, amin együtt” a dal-átírás mellett a Tóth Krisztina költészetében újabban mind gyakoribb epikai dikcióra („regény”) is példával szolgál.

Végezetül lehetne még szólni arról a nagyon finom, sejtelmes erotikáról, amely már az előző kötetben is megtalálta a formáját. A *Kigyó* című vers egy „a hirtelen nyomástól” megvadult kerti slag látványával indít (a tárgyagnak egyébként is kitüntetett szerep jut ebben a költészetben) s a keserű együttlét élményével zár: „hiába áztattuk szét mind a ketten, aznap / éjjel a fű kiszáradt.”. Külön érdekessége és értéke ennek a formanyelvnek, hogy a naturalisztikus részletek is ilyen szemérmesen mutatkoznak meg: „Eszedbe jutott [...] / hogyan küszött és engedett a test a / pallón, amikor felgyűrte az inget, / és meglepődöttél, hogy szőke volt a szőre, / a csiklója picit, alig találd” (*Kormorán*).

A *Síró ponyva* utolsó, Beney Zsuzsának ajánlott verse (*Az egérről*) mintegy keretbe foglalja a kötetet, tekintve, hogy a nyitóvers a *Lesz macska is* címet kapta. Valójában a versbeszélő macskájáról szól, aki rendre a kinyitott könyv lapjaira „lopódzott”, hogy meglesse a sorok közül előbukkanni remélt egeret. Az utolsó strófa – miközben négy metaforikus sorba sűríti Tóth Krisztina költészetének lényegét – meggyőz arról, hogy várakozása talán nem volt hiábavaló: „és tényleg, ott a papíralagút / mélyén valami folyton imbolyog: / elteszünk ezt-azt a lapok közé, / leprélni a véletleneket.”

KISS LÁSZLÓ

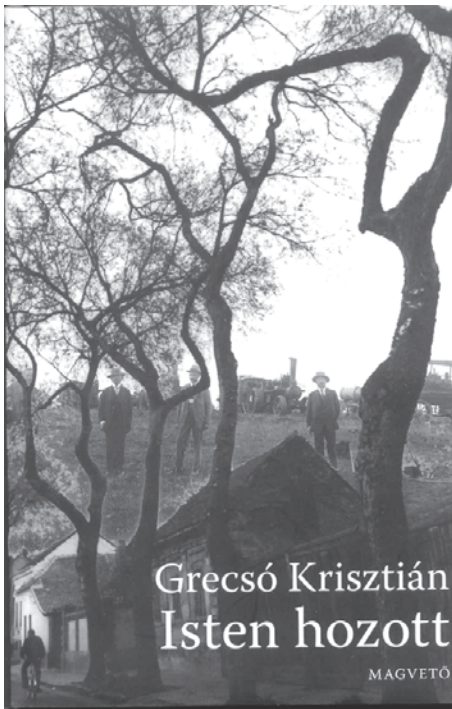


A falu rossza

A 2001-es *Pletykaanyu* című elbeszéléskötet zajos sikere után érdeklődéssel várt új Grecsó-könyv kellemes meglepetést okoz. Az elmúlt másfél-két évben az *Élet és Irodalomban* A *Klein-napló* cím alatt megjelent részeket egy, a konfliktusokat nyíltan felvállaló aparegényt ígérték, a könyv azonban a gyermekkortól való elszakadás összetettebb és szélesebb kontextusát teremti meg. Ez a tematikai billenés azonban alapvető koncepcionális és stílári változásokat is eredményezett, sőt a folyóiratközlések és megvalósult regény között jóformán csak bizonyos szerelők nevei és egy-egy ötlet terem kapcsolatot, és talán nincs egyetlen azonos mondat sem a két szövegben. Ez pedig nagyon átgondolt és kompromisszumok nélküli írói tervről árulkodik, és olyan szerzői attitűdről, amivel manapság ritkán találkozni: a gyors siker és általában a szereplés keresése helyett a vágyott szöveghez való hűség, azaz az évekig tartó írás és átírás választása már önmagában figyelemre méltó esemény. Habár ez még nem garantálja, csupán sejteti a jelentős és fontos művet.

Az apafigura helyett egy délföldi kis település, Sáráság örökségével küzd a regény nevelőotthonban nevelkedett főhőse és elbeszélője, Gallér Gergely. A könyv keretét adó jelenben, 1990-ben, az akkor huszonkét-huszonhárom éves fiú telefont kap szülőfalujából, egykori legjobb barátjától, melyből megtudja, hogy a feloszlott tévész elnöki irodájából előkerült a Klein-napló, gyerekkoruk legszebb éveinek titokzatos irománya, mely épp rejtélyességével vált egy kisebb baráti társaság, sőt végső soron az egész falu életét befolyásoló szövegtárggyá. Az elbeszélő úgy dönt, sérelmeit félretelve, nyolc év után visszautazik a faluba, részben a találkozásokért, részben a napló megismeréséért. A döntés viszont azonnal beindítja az aszso-

ciációkat, az emlékezést. A regény mintegy négyötödét a múltbeli események felidézése, a barátok közti konfliktusok kialakulásának és szakításhoz vezető betetőzésének finom elemzése, illetve a falu belső törvényeinek problematizálása teszi ki. És ebbe aztán sok minden belefér: az iskolai lógások, a felnőttekkel való játszmák, az első szexuális élmények történetei épp úgy, mint a pletykák, az intrikák, az ígéretek és a hazugságok sérelmeinek említése, azaz végső soron egy zárt világ személyiségformáló és -roncsoló hatásainak feltérképezése.



Grecsó Krisztián: *Isten hozott*, Magvető, Budapest, 2005

A Grecsó-regény legfőbb kérdése ugyanis épp az, hogy mit jelent egy faluban gyerekek lenni, és mit jelent elszakadni ettől a közösségtől. Az elszakadás ugyanis törvényszerű: a tanulást választó fiatalok a városba kerülnek, és innentől számukra nincs visszaút. Bármennyire is szeretnék, a régi kapcsolatok nem tarthatók fenn, és egy idő után ők is idegennek érzik magukat gyerekkoruk színhelyein. Ez az először talán Móricznál felbukkant írói konfliktus Grecsó prózájában elemi erővel formálódik újjá, úgy, hogy az ezzel kapcsolatos szorongások, félelmek és felismerések fájdalma, valamint az otthon-talanság és kirekesztettség élménye járja át a regényt. A legnagyobb fájdalom azonban a könyv elejére illesztett Móricz-móttó által jelzett jellegzetességből, a falu mint közösség emlékezetének hiányából fakad: „a tavasz már kimossa emlékezetéből a telet”. Ez a regény viszont emlékezni akar, megteremteni a folytonosságot a generációk között, belátni a múltba, a jövő érdekében, és mások, például az egykori barátok helyett is.

Az emlékezés, mely tehát lehet a család vagy egy nagyobb közösség emlékezete is, attól válik Grecsónál különösen jól árnyalt témává, hogy a történetben a zsidó identitás kérdése is helyet kap. A falu egykori egyetlen zsidó lakója, a haláltáborból visszatért, de később vérvádakkal elűldözött kereskedője, Klein Ede a róla elnevezett naplón keresztül állandóan jelen van a falu életében, sőt az eseményekre is hatással van, és ezért ő, valamint a vele kapcsolatban állók lesznek minden baj forrásai. Így Gallér Gergely is, aki saját idegenségét Klein kényszerű idegenségén keresztül érti meg, és a vele való szolidaritás miatt vállalja a falu rossza szerepét, fogadja el a barátok eltávolodását, és ismeri fel különbözőségének okait. Másrészt a zsidó kultúra

éppen a múlttal való együttélés, a napi rutinná nemesedő emlékezés kultúráját jelenti a regényben, a falu lakóinak antiszemita kirohanásai és durva gyűlölködései pedig épp ennek az értéknek az elutasítását jelentik.

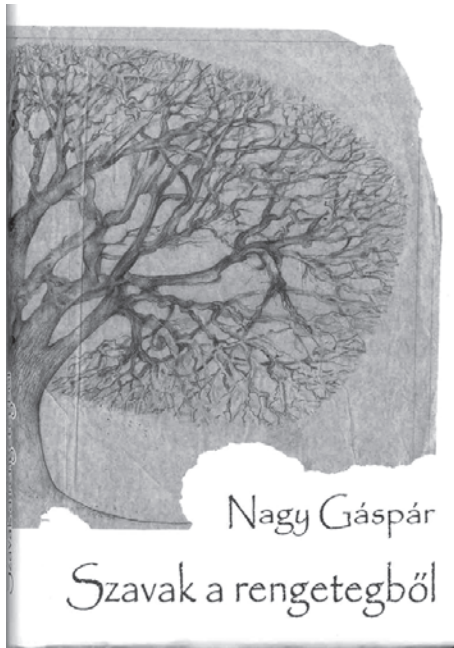
De azt is az írói érdemek közé kell sorolnunk, hogy napló tartalmának eltitkolásával Grecsó mintegy krimiszerűen szervezi meg a regényt, kifejezetten izgalmasan, az információkkal rafináltan és gazdaságosan bánva. Még az utolsó oldalakon is van mit hozzátennie egy-egy fontosabb szereplő alakjához, ahogy az újra előkerülő történetdarabkákat is képes új fényben megcsillantani. Az olvasmányosságot, a szöveg ritkán tapasztalható sodrását segítik az eredeti és szellemes nevek, mint például a Guliga Sanyi, Futár Józka vagy Barika Iba, melyek ennek az eredendően melankolikus regénynak a humorára, könnyedségére és fiatalos lazaságára irányítják a figyelmet. Ugyancsak fontos a szexualitás egészen gazdag, úgy értem, fantáziadús ábrázolása, hiszen ezzel egyrészt a felnőtté válás lépéseit érzékelteti, másrészt az olvasói érdeklődést csigázza fel és hajtja előre a szöveg. És nem csak a perverzizók szókimondó leírásával, hanem itt is az érzelmi keretek, a vágyakozás, a kielégülés, a féltékenység vagy az elhidegülés pontos érzékelésével.

Az *Isten hozott* tehát a múltba való megérkezés története, egy, a főhőssel megtörtént, de általa nem tudatosan átélt múlt felfedezése. Ez egy olyan regény, mely a kamaszkori barátságokat átjáró nyitottság, a rivalizálás és a nyers agresszió megértésében néhol ottlik magasságokba jut, móríci jellemeket mozgat móríci kulisszák között, miközben Krúdyra jellemző érzékeny megfigyelések, ritka jelzők és váratlan helyzetek gazdagítják. Emellett elsőrangú humora van, nem zárkozik el az abszurd vagy mágikus történetelemektől sem, sőt a néhol kifejezetten vad erotikának is teret enged. Mindennek pont annyit, amennyi egy jó könyvhöz kell. Egyszóval Grecsó Krisztián egy olyan regényt tudott letenni az asztalra, melyet nem csak neki lesz nehéz túlszámolni.

BEDECS LÁSZLÓ



Nagy Gáspár találkozásai



Nagy Gáspár: *Szavak a rengetegből*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2004

Amint a nyelvvel való állandó törődés követelményének kimondását hitelesíti egy olyan huszadik századi klasszikusunk életműve, mint a Kosztolányié, hasonlóképpen hitelt érdemlő lehet az ilyesfajta törődés a magyar irodalmi örökségre, valamint a jelenkori, az éppen születő irodalomra vonatkozóan a kortárs költők egyik legjelentékenyebbike, Nagy Gáspár részéről. Nemrég kiadott esszékötetének mintegy száz írása támaszthatja alá ezt az állítást. Ő Berzsenyiről írván, ezt a fajta feladatot és programot az „éltetés” szóval ragadja meg. A művekkel, az örökséggel való mély és őszinte szembesüléssel ugyanis együtt jár amaz állandó törődés, Nagy Gáspárt idézve: az éltetés.

Hogy mennyire komolyan veszi ezt a feladatot szerzőnk, annak kézzelfogható bizonyítéka számomra a *Szavak a rengetegből* című, négy-száz oldalt meghaladó kötet, amely több mint harminc év esszéit tartalmazza, olyan személyes fűtöttségű rövidebb vagy terjedelmesebb írásokat – vallomásokot, eszmefuttatásokat, elemzéseket, könyvismertetőket – klasszikusokról és kortársakról, amelyek Nagy Gáspár költői pályája teljes hosszát úgymond szegélyezték. Szinte kivétel nélkül alkalom szülte írások teszik ki a kötetet, de valahogy oly értelemben gondoljuk ezt, amint Cs. Szabó László mondotta, hogy tudniillik vers, novella, regény, dráma fogantatása az ihletől függ, de az esszé Alkalom szüli...

Figyelemre méltó a szerző részéről az a valóság, amit egyik „alkalmi” megszólalásakor tett, s amely mind a csodát művelő költő, mind a csodát magyarázó irodalmár véleményét magába foglalja. „Találkozásunk a verssel legalább akkora titok, csoda – írja egy verses kötet ismertetésekor –, mint az, hogy miképp születik. Aztán megnyílik-e, vagy sem, de pontosan sosem úgy, ahogy gondolnánk, beleértve a

termékeny félreértés’ példatárait is. Ezek bizony kérdések maradnak, amíg verset írnak és olvasnak.” S áttételesen saját kritikusi credója fedezhető fel abban a meglátásban is, amelyet az esszé és ún. vallomásos prózát író Ágh Istvánról vetett papírra a szerző. „Azokról ír [Ágh István], akik izgatták, mert el akar igazodni a tőle távolinak tetsző költői világban, s azokról, akikről meg van győződve, hogy igazi költők az ő – esztétikumot, erkölcsöt, tartást egybeötvöző – nézete szerint. Ez utóbbi kategória egyként vonatkozik a nagy klasszikus előőkre s a közvetlen kortársakra.” Értékminősítéséből meg

kitetszik annak az iránynak a választása, amelyet a szerző maga is követ, amikor irodalmi találkozásairól tudósít: Ágh „költői vérrrel föltöltött kritikáit, esszéit” méltatja, melyekről azt állítja, hogy „felüdülés olvasni”. (uo.) Ezzel szemben pedig nem egyszer tesz bíráló megjegyzést Nagy Gáspár az irodalmi közélet állapotára vagy az ún. kritikái életre, egy 1999-ből származó írásában például az anyaországi egyik nagy baját, anomáliáját „egyfajta egészségtelen belterjességben” jelölve meg, másutt meg kijelentvén, hogy „egy eltorzított jelen aligha teheti felelősséggel mérlegre a múltat”. Esetenként az iróniától és szarkazmustól sem riad vissza, amikor például „újpesti elvárás-zenit”-et emleget, amikor olyan szavakat és szószereket alkot, mint például „ízesen gadamereztek” vagy „ír, önkíúr, önkifejez, olvasót, nyelvet lefejez”, illetve amikor „passzát széllal felfújti” íróról vagy „írófejekkel ornamentizált boltri trikók”-ról tesz említést (vö. 377–378., 393.)

Nagy Gáspár választásait nem kenderőzi el. Egyik tanulmányában (*A felejtés ellen...*) arra is kísérletet tesz, hogy összefoglaló érvénnyel rajzolja meg a magyar költészet második világháború utáni majd’ fél évszázadának képét, Illyésben, Weöresben, Pilinszkyben és Nagy Lászlóban jelölve meg a legkiemelkedőbb csúcsoakat. Ezeket megnevezve tulajdonképpen négy meghatározó líramodellre vázolt fel szerzőnk, amelyek valamelyikébe elhelyezhetőnek véli a korszak költészetének számottevő művelőit, sőt kiemeli azt is, hogy akár egyetlen alkotó művében is felfedezhetők lennének a különböző modellek. „Egy mai érett Orbán Ottó-versben szinte együtt látható mind a négy (...) vonulat” – jegyzi meg a szerző.

Klasszikusokról és kortársakról árnyalt és érzékletes rajzokat készít Nagy Gáspár, s ahol

teheti, az esszéíró Németh László iránymutató gondolataihoz igazodik eszmefuttatásai során. Petőfit a legkorszerűbb magyar költőnek tekinti, Arany esetében a Toldi és a balladák „tüntető nyelvi gazdagságát” említi. Illyést nyelvi hajlékonyság jellemzi, ő az, aki „mindent láttatni tud a homály legkisebb foltja nélkül”, Nagy László meg „páratlanul arányos életművel válaszolt a század harmadik negyedében végbement páratlanul aránytalan és igazságtalan történetekre” – állapítja meg szerzőnk, sugancsak vele kapcsolatban mondja, hogy „művei voltak az álság falait és jegét érvénnyel áttörő versnaszádok”. Véleménye szerint Csoóri Sándor „a nagyon is kisebbségben lévő – személyességet, a teljes emberi hitelességet fölvállaló – versre szavaz”, Markó Béla meg az egyik „legszerencsésebb magyar nyelvű költő, ott Erdélyben”.

Nagy Gáspár kortársai és mesterei közül Kormos Istvánnal és Nagy Lászlóval – mind emberi, mind költői kvalitásaikkal – kiemelten foglalkozik, előbbivel való „találkozásainak” tizenkét írást szentelt, utóbbiát, a „bajvivó költőt” nyolc alkalommal idézte a halálát követő évtizedek során. Külön-külön mindenik írásműben úgymond önmagát adja a szerző, hőseit meg hitelesen jeleníti meg, egyszóval tesz azért, hogy ne a „felejtésre való hajlam” uralkodjon el körülöttük. Nyilván, teszi ezt emberi, mondhatni tanítványi hűségéből is. Am tudnunk kell azt, hogy Nagy Gáspár szótárában a hűség szó a megszokott jelentésen túl egy újjal is rendelkezik, értelmezésében ugyanis a hűség „az emlékezet szabad éltetése”.

A recenzius kritikái megjegyzése éppen erre a hűz írásból álló füzérre vonatkozik, amelyeknek a kötetbe való szerkesztés során is meghagyták saját külön „egyéniségüket”, ezáltal akarva-akaratlan megnőtt az átfedések száma, s így megsokszorozódtak az önisemlések. Bizonyára nem lehetett volna mindenik átfedést kiiktatni, mivel sérült volna az egyes írások épsége, viszont valamilyen más megoldást szerzőnek és szerkesztőnek feltétlenül találnia kellett volna a zavaró önisemlések elkerülése végett.

BORCSA JÁNOS

Sokan ismerik Németh László Reményikről írott méltató sorait: „Van nagyobb költője Erdélynek, mint ő, s mégis ő az erdélyi költő.” Babits pedig ezt a címet adta Reményik 1940-es, *Magasfeszültség* című kötetéről írott recenziójának: *Az erdélyi költő*. Nemcsak Budapest felől olvasva tűnt így, a körön belüli olvasás is megkülönböztetett figyelmet biztosított Reményik költészetének, jóllehet egyes aspektusait már a húszas években vitatták. (*Gát* című versét például Szentimrei Jenő az értelmetlen és minden haladást elvető ellenállás dicséretéként olvasta, ekként támadta meg a *Napkeletben*.)

Kétségtelen, hogy Reményik Sándor volt a két világháború közti Erdély talán legolvasottabb s így legnagyobb közönségváltást kiváltó költője. Anekdoták mesélnek arról, hogyan rejtegették imakönyvekbe *Eredj, ha tudsz* című versét a ’20-as évek olvasói. Közönségsiker volt, holott a költő egyáltalán nem vágyott erre a vátesz-harcos költői szerepre, s ha netán némi bocsánatos költői hiúsággal eleinte mégis vágyott volna, rövidesen nagyon terhére lett. Már 1922-ben így ír egyik levelében Szócsné Szilágyi Piroskának: „Látja, én egész pesti tartózkodásom alatt folyton azt éreztem, hogy egy csomóra madárijesztőhöz hasonlítok, akinek szünny, üres rongyait egy vézna karón lobogtatja a decemberi szél. (...) erre a madárijesztőre azt mondják, hogy igazi zászló és úgy bánnak vele. – Én nem akarok már zászló lenni... Hiába akasztanak ki annak, hiába szerepeltetnek, csak madárijesztő voltomat áru-lom el.” Ennek ellenére Reményik vállalta, sőt nagyon komolyan vette a zászló-szerpepet. Olosz Lajossal folytatott bizalmas baráti levelezésében számos alkalommal esik szó arról, hogy a gyakori kellemetlenségek ellenére mégis mennyire fontosnak érezte a külső elvárásnak való megfelelést, a különböző találkozókon, felolvasásokon, rendezvényeken való megjelenést, és főleg megszólalást. A kettős kóddal olvasó, az irodalom közéleti szerepére fokozottan érzékeny korabeli olvasóközönség igényeit tükrözi ez a Reményik által vállalt költőszerep. Kritika, közönség, pályatársak egyetérténi látszottak abban, hogy ő „az erdélyi magyar irodalom önkéntes tábornoka és hadseregparancsnoka.” (Tömpe László), vagy a „transzszilván szellem vezérő harcosa.” (Vita Zsigmond). A fenti idézetek a



A kívülről/másként látás igénye

Reményik halálakor kiadott megemlékező *Pásztorúsz-számból* származnak, amelyből egyúttal az is kiderül, hogy a kortársak tudatában mennyire elválaszthatatlan volt a folyóirat, a költő személye és az örökös, virrasztó, nemzetféltő-nevelő szerep.

Ez a kép aztán oly sikeresen rögzült, hogy a több évtizedes elhallgattatás sem kezdte ki. A kilencvenes évek eleje a küldetéstudattól átfűtött, transzszilvanista líra, s azon belül a Reményik-versek reneszánsza Erdélyben, a *Templom és iskola* az erdélyi iskolai ünnepségek és szavalóversenyek következtetésen visszatérő darabja lett. Nem újrafelfedezésről van szó, inkább sajátos olvasáslélektani kérdéssről, a sokáig tiltott, elhallgatott szövegekben való tobzódás gyönyörűségéről.

A közéleti Reményik-líra népszerűsége magyarázza azt a sajátos filológiai tény, hogy a jelen kötet éppen az ötödik, amelynek címlapján ott áll az „Összes verse” felirat. Az első ilyen kiadás még Reményik életében, 1941-ben jelent meg, és voltaképpen a kötetben megjelent verseket tartalmazta a „Végvári versek” kivételével, amelyeket az akkor már „korszerűtlen” verseit író Reményik kihagyatott a kötetből. Az 1943-as, immár posztumusz Révai-féle kiadásba már nemcsak ezek, hanem az ugyancsak posztumusz *Egészen* című kötet anyaga is bekerült. A kilencvenes években megjelent két Reményik-összes voltaképpen a Révai-féle kötetek újrakiadása. Ezúttal (ha csak néhány, kéziratban, ismeretlen helyen lappangó vers meg nem tréfálja a kötet szerkesztőit), valóban Reményik *Összes verseit* tarthatja kezében az olvasó.

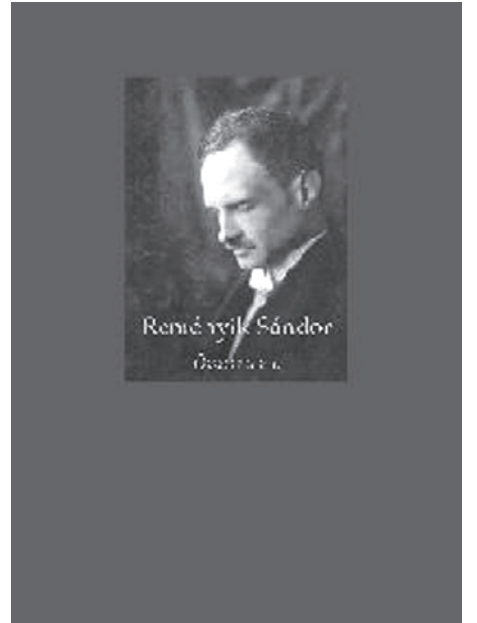
Ennek a kötetnek (mint az „összeseknek” általában) legfőbb szerepe árnyalni a köztudatban kialakult leegyszerűsítő képet. A teljes korpusz ismeretében például egyértelmű, hogy a Reményik-líra tekintélyes hányadára egyáltalán nem jellemző az a messianisztikus transzszilvanizmus, amivel a köztudatban általában azono-

sítani szokták. Mintha az olvasás (már a kortársaké is) leragadt volna a *Végvári-versek*, illetve az *Ahogy lehet* szintjén, megfeledkezve a *Korszerűtlen versekről*, Reményik megannyi század-elős, borongós, néha egyenesen dalszerű verséről, itt-ott Rilke-hatásokat megcsillantó, természeti szimbólumokban kiteljesedő vallásos lírájáról.

Így, egymás mellett olvasva a verseket, kiderül az is, mennyire korán megjelenik nála a kívülről/másként látás igénye. Ez lesz az, ami fokozatosan elvezet a Reményik-líra modern vonulatához, a szerep- és én konfliktus, majd pedig az énévészés motívumához, ami olyan, a zászló-szerpephez ragaszkodó olvasói elváráshoz mérten már-már szentségtörő sorokat írat Reményikkal, mint például: „*S mi a te szétdarabolságod, Ország, Ahhoz képest, ahogy szétdarabolták / Es szétszórták egyetlen énemet!*” (*Megszállottan és szétdaraboltan*). Egyre inkább bizonyossá válik, hogy Reményik pályáján éppen a sokat idézett, népszerűséget teremtő *Végvári-versek* jelentik a kitérőt, a Reményik-líra belső logikája a *Korszerűtlen versek* felé mutat.

A teljes versanyag ismerete nemcsak az irodalomtörténetészek, bárki számára nyújthat újat, hiszen soha nem szükségtelen finomítani, elmélyíteni azt, amiben biztosak vagyunk. (Köztudott, hogy a humor nem tartozik a transzszilvanista költészet erősségei közé, Reményik például elégiát írt a humorhoz!)

Reményik sajátos, szemérmes-hárító szerelmi költészetére a közelmúltban figyelt fel a kritika. A Piroksa-verseket vagy az Ilonka-verseket olvasva kiderül, hogyan állította össze Reményik a kötetét, háttérben hagyva, már-már rejtegetve költészetének ezt a nagyon személyes vonulatát. A pillanat varázsából fakadó, alciklusokra bomló terjedelmes Ilonka-ciklus verseit pontosan dátumozta Reményik (innen tudni, hogy egyes napokon 3–4 verset is megírt), kötetébe azonban megcsönkített dátumozással, a ciklus kontextusából kiemelve helyezte el egy-egy verset.



Reményik Sándor: *Összes verse I-II*, Polis Könyvkiadó-Kálvin Kiadó-Luther Kiadó, Kolozsvár-Budapest, 2005

Mondhatni pillanatnyiságuktól eltávolította, „álcázta” őket.

Ha hiányolni lehet valamit, akkor elsősorban Reményik Rilke-fordításait hiányolhatjuk az Összes versekből. Nem annyira hiteles tolmácsolások, mint inkább szabad átköltések ezek, a modern vallásos lélek vívódásait rögzítik, a keltelytől a rátalálásig. Reményik 1919-ben kisebb kötetet jelentetett meg, amelybe Rilke *Stundenbuch*-jából adott közre válogatást, néhány fordítást később saját kötetébe is felvett, mintegy érzékeltetve, mennyire fontosnak, saját költészetével rokonnak érezte ezeket.

Reményik Sándor *Összes verse* nek kiadása talán alkalmat ad a bevezetőben idézett axiomatikus (tehát óhatatlanul sarkító) állítások felülvizsgálására. Címlapján egy eddig ismeretlen fotó látható: félprofilból ábrázolja a szerzőt, aki nem az olvasó felé, hanem félig hunyt szemmel maga elé néz. A versekből sem a „hadseregparancsnok”, hanem a befele figyelő Reményik-portré vonásai rajzolódhatnak ki.

VALLASEK JÚLIA

Jónás Tamás prózakötetének kissé ódon hangulatot árasztó borítója és talán túl sarkítottan megfogalmazott fülszövege több szempontból is félreorientálja az olvasót. Mintha már ezek a befogadó elvárásait, preconcepcióit valamelyest irányító eszközök is az írások egyik fő sajátosságát tükröznék: csupán egy nézőpontot mutatnak meg, amely azonban nem zárja ki más látásmódok létezését. Az *Apáimnak, fiaimnak* jobb történeteinek egyik jellegzetes vonása, hogy egy nem titkoltan szubjektív szemszögből mutatja be az elbeszélők mikrovilágát, hogy aztán finoman, szinte észrevétlenül csúsztassa át a szövegeket egy, a korábbiól különböző, azt kiegészítő, árnyaló perspektívába. A fülszöveg alapján leginkább szomorú sorsú, szegény embereket megszólaltató, erős szocio-töltetű kisemberprózáat várnánk. A borítón lévő ablak rámaiban jó néhány évtizedesnek tűnő családi fotográfiák, melyek mindegyike egy-egy boldog pillanatot ábrázol. Ezek az első ránézésre feltűnő paratextuális elemek azonban csupán egyetlen aspektusát mutatják az írásoknak. Mert azok egyáltalán nem csak a kisemberpróza hagyományait követik (és főleg nem boldog, elégedett emberekről tudósítanak). Falu (Ózd környéke) és város, szegények és gazdagok (szocializmus kori közelmúlt és a jelen) egyaránt szerepelnek a kötetben, melynek történetei hol valóságsgazdagok, hol meg nagyon is a megírtságot, a textualitást hangsúlyozzák.

Az *Apáimnak, fiaimnak* mintha két eltérő koncepciójú könyv összemontírozása lenne. Különösen a kötet elején érezhető a szövegek együvé tartozása. Az ugyanazon helyen „játszódó” *Senza tempo*, *Hűség-tremoló* és *A magányról jut eszembe* egységes jelentéskonstrukció kialakítására csábítanak – akár egy „faluregény” is összeállhatna a könyvből, ha a többi novella nem törne ki látványosan ebből a kontextusból. Az egymástól néhol szélsőségen különböző hangvételű textusok elméletileg kizárhatnák, érvénytelenné tehetnék egymást egy kötetben belül, ám a szerző aprólékosan kidolgozott, asszociatív írástechnikájának hála a szövegek egymásmellettsége (heterogén világuk ellenére) képes egységes kötet benyomását keltetni. Jónás Tamás még az egymástól idegenebbnek tűnő novellákat is párbeszédbe tudja hozni, amikor egy-egy motívum ismétlésével (legyen az akár gyilkosság, kukkolás vagy boszorkányság) egyszerre képes a történetek



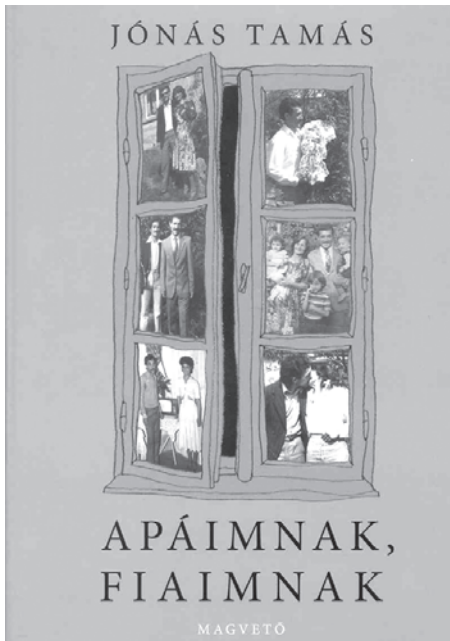
összetartozását és különbözőségét érzékeltetni. A könyv látszólag túlságosan direkt címe nem feltétlenül ragadja magával a figyelmet; sőt, gyanakvással töltheti el a kinyilatkoztatásokra nem vevő olvasót. Az *Apáimnak, fiaimnak* azonban köszönő viszonyban sincs holmi hitvallásokkal, ömlengő önvallomásokkal. A címből sejthető, hogy a novellák (és az inkább kisregénynek nevezhető *Senza tempo*) valamilyen módon rá fognak játszani a családregegy, -történet műfajára. Szinte az összes novellára jellemző, hogy a szereplők nem elsősorban önálló, független individuumokként, hanem inkább egy családi viszonyrendszer tagjaiként jelennek meg. Van, hogy ez csupán egy szimpla férj-feleség kapcsolatban, máskor viszont három generáció együttes megjelenítésében realizálódik. Az írások egymástól gyökeresen eltérő irodalmi tradíciókat idéznek meg. A *Sátán* és a *12 férfi* Tar Sándor „kegyetlenül valószerű” novelláit, a *Senza tempo* nagypapabétiéjének (13–16. p.) játékos írásmódja viszont az aparegény virágzó műfaját, Esterházy *Harmonizát*, illetve Kukorelly *TündérVölgyét* juttatta eszembe.

A könyv számomra legizgalmasabb története a *Hűség-tremoló* (tremoló: hangremegtetés, valamely hang ismétlése gyors egymásutánban). A kötet számos novelláját a rögválóság és a meszeszerűség kettőssége ellenpontozza. A Szép Eszter által Magyar Sanyinak ajánlkozott, kinyithatatlan(nak hiit) doboz nem csupán mesei elem, hanem a szöveg erőteljes, sokértelmű és (jó írói érzékkel) nem túlmagyarázott szimbóluma ebben a történetben. A múltat és a jelen, valamint a különböző szereplők párbeszédeit nagy természetességgel egymásba fonó szimultán elbeszélő technika emlékeztetessé teszi ezt az írást – amely ráadásul az olvasó értelmezői aktivitását végig éberen tartja, mert a szerző a finom váltásokkal egy-egy szereplőjét más-más nézőpontból, differenciáltan mutatja be.

Az egy borsodi falu mikromillióját leíró *Senza tempot* (jelentése: szabadon, szigorúan kötött ütemmérték nélkül előadandó zene) az idősíkok

Nézőpontok randevúja

keverésén, az olvasói nézőpontok óvatos átfomálásán és a mesebeli, anekdotikus sztorikon túl éredekessé teszi az a mozaikos, kis egységekből építkező elbeszélésmód is, amely jól tükrözi a világot még nem teljesen értő, de annak tényeiből valamiféle rendszert kialakítani igyekvő narrátor-kisfiú kiforratlan személyiségét. A gyermek csupán részleges tudással



Jónás Tamás: *Apáimnak, fiaimnak*, Magvető, Budapest, 2005

rendelkezhet a körülötte zajló dolgokról s a befogadónak ezt a keveset is folyton kritikával kell kezelnie, hiszen egyáltalán nem lehet biztos abban, hogy amit ez az amúgy feltűnően koraerett kisfiú leír, az a valóságban tényleg úgy is történt meg s ezek az interpretációk nem torzult máisai a

megtörténteknek. A gyerek nem láthat bele az élet minden titkába (de azt is mondhatjuk, hogy belelát, csupán „másképp”), de szeretne minél többet tudni a valóságról – ezért lesz a kukkolás (mint írói allegória) szenvedélyes tulajdonságává. A fiú mindinkább visszavonul a *cselekvő* életből, hogy zavartalanul kilehesse *atörténés*eket. „Ezt a világot jobb meglesni, mint megélni” – mondja a kisrác, aki először csupán dokumentálja a tényeket, majd végül már, amikor betegen elviszi a mentőkocsit, kezd a saját képzeletére hagyatkozni, elindulva az íróvá válás útján. A meszeszerű dolgok demitologizációja is megtörténik ebben a szövegben: a szülei szerint *szarvassá változott fiú* mások szerint egyszerűen meghalt, a nagymama által a szobájában látott csillagok a falon máskáló bögyölyök. A sors, mint az emberi akaratától független, önjáró valami, a mesélés pedig a bűn, a komoly dolgok elmaszátolása a *Senza tempóban*, melynek alapvetően magasabb regiszterű, „szépirodalmi” narrációját köznyelvi párbeszéddek egészítik ki.

E két, mindenképpen kiemelhető történet mellett fontosnak tartom még (bár a központi szerepű szexualitás ábrázolása sem itt, sem a kötet más novelláiban sem túl eredeti) a férfiúi féltékenység ingoványos talaját bravúrosan körbejáró *Szerelem* című novellát, melyben – megint csak a kifinomult írói eljárásoknak köszönhetően – nem teljesen eldönthető, hogy a narrátor a valóságról beszél vagy csupán képzelődik. A kötet többi írása azonban már nem éri el ugyanezt a színvonalat. A *magányról jut eszembe* és az egyes szám első, illetve harmadik személyű elbeszélést váltakoztató *Felelőtlenek* önmagukban nem lennének túl izgalmas szövegek, de legalább bőségesen lehetőséget nyújtanak a szövegek közti asszociációkra a számos ismétlődő motívum révén. A gyilkosság sors- avagy véletlenszerűségének különböző oldalait mutatja meg az alapvetően „kisrealista” *Sátán*, valamint a *12 férfi*. A néhol egészen humoros, máskor meg funkciólanul, túlzásokba esve nevetető *A nő, akivel folyton szeretkeznem kell* idegen szövegtestnek tűnik a könyvben. A *Fiam szemében* és a kissé didaktikus felvezetésű *Egyszerű történet* az írás, az írói szerep és a szöveginterpretáció allegóriáiként (is) olvashatók. Az *Apáimnak, fiaimnak* nem egyenletes színvonalú kötet, sikerültebb történetei miatt mégis megéri időt szentelni rá.

DARVASI FERENC

Bármilyen fajta irodalmi vélemény-nyilvánítás olvasásakor joggal vetődhet fel a kérdés: melyek voltak az elemző szempontjai, milyen kérdéseket tett fel a recenzio írója a szövegnek (hogy pontosan ezeket a válaszokat kapta), és egyáltalán: mi számít értéknek, s melyik az a minőségi határ, melyen túl a literatura szemétdombjára ítéltethetnek írások... Kétségtelen, hogy ha ezekre a kérdésekre bizonyos válasz létezne, egyetlen könyvről sem születhetne negatív hangú elemzés. De e fejtegetésen túlmenően: mi a helyzet akkor, ha egy kritika-gyűjtemény ismertetése a té?

„A témának gyakran stílusformáló ereje van” – állapítja meg Köntös-Szabó Zoltánról szólva Mózes Attila, s tegyük hozzá mindjárt: ugyanígy van ez a kritikával is: az adott mű *magához illő* szempontrendszert követel meg minden esetben. Azaz: lehetetlen előre gyártott sémák, kérdések nagyítója alatt vizsgálni irodalmi műveket, hiszen mindegyik önálló horizontja szabja meg az elemző mozgásterét. Nagyon úgy tűnik, Mózes kritikái attól (is) izgalmasak, hogy mindannyiszor hajlandó venni a tollat (és a fáradságot), hogy új, megfelelő módszerrel közelítsen témájához, és egyetlen alkalommal sem valamely külső szempont elvárási rácsát kényszeríti a szövegekre.

Azért különleges fontosságú ez a könyv, mert Mózes Attila, de legalábbis írásainak ezen gyűjteménye valamelyest a korabeli kánon elfogultságával dacol, s ilyenképpen az értékek helyreállítására is vállalkozik. Másfelől: a szerkesztő (Vida Gábor) becsületére válik, hogy nem egy megsejtett-aktuális kánon keretét helyezi a válogatandó írásokra, hanem azok belső hangsúlyait érvényesítve szelektál. És megtörténik ekképpen az, hogy (irodalmi értelemben véve mindenképp) érvényes *tudást* szerzünk írókról, műveikről, mely éppúgy hasznosítható a már ismert, mint a még elolvasandó szövegek esetében. Se nyereség-elvűség csupán étvágykeltő jellegű, hiszen az első oldalakat tanulmányozva már nyilvánvaló: önműködő alkotások ezek, melyeknek *éppúgy* lehetünk befogadói, mint a kiindulási olvasmányoknak. Könyvekről szól a gyűjtemény, melyek Erdélyben íródtak, ahol „a szépről eredendő tapasztalatok vannak”.

Általában minden szerzőről vagy akár műről való beszéd egy-egy jelenség felismerésével kezdődik, s



az írások úgy követik egymást, hogy legtöbb esetben az egy-egy szerzőről írt szövegek egymás mellé kerültek, az időrendiséget is figyelembe véve. Vannak azonban átfogóbb tanulmányok, melyek külön is érdemesek a figyelemre, s melyek – jellegükből adódóan – tágabb világegyeztet szövegeket tartalmaznak. *Fiatal költők ürügyé*npéldául a *Varázslataink* (1974) című antológiáról értekezik Mózes Attila, tanulmányértékű recenzióban. Három lépésben, retorikailag igen mesterien felépített bemutatását adja a jelenségnek, melyet az új generáció képvisel. Látszólag a nemzedékek egymáshoz vagy egymás ellen való fordulásának a buktatóiról, előnyeiről fog beszélni; ám csakhamar eljut az egyéni tehetség kérdéséhez. A tanulmányíró vállalja a fiatalok bírálatának kényes-kínos felelősségét. Ami pedig



Mózes Attila: *Céda korok történelme*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2004

Sémák helyett: tehetség

még bátrabb karaktert jelez: azt is felrója a kötetet eddig ismertetőeknek, hogy inkább fanyalogva beszélnek a versekről, hogy ne keltsék a teljes elutasítás látszatát. Ő maga beérné azzal is, ha a „kapkodás zavarából” legalább útkezesést olvashatna ki. Felróhatnánk neki szemtelen merészséggel (s a távlat fölényével) bizonyos tehetségek meg nem látását, de kérdés marad, hogy vajon nem éppen jelen szöveg hathatott-e ösztönzően a fiatal pályakezdőkre. A figyelmeztetés és az igény: „*Szépen elmondott okos szót akarunk hallani!*”

A Forrás-kötetek áttekintésekor a kritika, esszé és riport térhódítását, hangsúlyosságát láttatja meg, igen frappáns, lényeglátó elemzésekkel olykor. Fájjalja, hogy a mennyiségileg teret uraló költészetből háttérbe szorult a „közéleti líra”, s hiányolja a továbblépés lehetőségét is. A prózában kevesen képesek hangváltásra, a társadalmi problémák meglátására. Két év alatt körvonalazódott: a Varázslataink antológia rajzából Markó Béla és Szócs Géza a két legtehetségesebb fiatal költő. Prózában kiugró tehetség Györfi Kálmán. Közös indulásról immáron nem beszélhetni, így „halványan sem rajzolhatjuk körül egy esetleges III. Forrás-nemzedék kontúrjait.” Ám a következtetés biztató: érdembeli utánpótlásban mégsem lesz hiánya, állítja Mózes Attila, s tehetjük hozzá ma: jogosan. És kellő igazságérzettel.

Mózes nem elfogult, legalábbis a verbalitás szintjén nem. Mondhatni, inkább viszonyulása az, amiből kiderül megérintettségének foka-mértéke. Hogy mennyit és milyen mértékben időz el egy-egy alkotásnál, igazából érdembeli véleményét is jelzi. Mint például: Méliusz József könyvének esetében. De minden elemzett műben kiemel valami megragadóan újszerűt: Bálint Tibor jó értelemben vett koncepciozítását, Köntös-Szabó Zoltán lényeglátó torzításait, Lászlóffy meg nem fogalmazott időproblémáját, Györfi Kálmának a tárgyhöz való különös pozíciója viszonyulását. Deák Tamás a hagyományos prózát elégtelennek tartja, s sajátja abban különbözik ettől, hogy „ő nem a cselekménymozzanatok oksági rendszerezésére, hanem az ezek ér-

telmezéséből kipattanó gondolatok egymáshoz kapcsolására vállalkozik”, mondja. Bajornál az kap hangsúlyt, hogy kihagyja ítéleteit, Cseke Péternél az irodalom felé való közeledést méltatja, Csiki Lászlónál a folytonos lehetőség megeremtését az újabb látószövegekre. Aztán a viszonylatok viszonylagossága Kenéz Ferencnél: az esélyek kiszámíthatatlanságával és sokaságával, Adonyi Nagy Mária kimagasló költészet, mely inkább kételyeit villantja rá az összefüggésekre, Hervay egyetemes gyermekkor-hiánya, s Király (a prózában is költő), aki meghallja nemhogy az igazság kiáltozását, de csöndjét is... Vásárhelyi Gézánál az esetlegesség nem a versben, hanem a versen kívül van, Székely Jánosnál az *egybevágás* nem azonos az *egybeeséssel*, Cselényi Béla pedig vállalatában közli: „Az egyértelműség a költészet halála.” Markó költészetét csak idézni lehet, amint térképezi a hiányok sokaságát, Majtényi meggyőző: a publicisztika nem válhat az irodalom pótcselekvésévé, Sütő István pedig *eljutott* a szenvtelen hangvételig, még posztumusz kötete előtt. Szilágyi István katarzis helyett kárhózatot ígér, Nagy Istvánnal megéri „megbarátkozni”, Panek tulajdonképpen egyműves író, Fodor Sándor történelemszemlélete két kisregényben két vége ugyanazon látszóan... És íme, a belátás: címszavakban is felsorolhatatlan egyetlen ismertetésben Mózes Attila összetéveszthetetlen véleménye.

Az *irodalombírálat valósága és lehetőségei* talán – elméleti értelemben véve – a legjelentékenyebb darabja a válogatásnak. A műfaj- és önreflexív írás kérdésfelvetése igen alapvető, s aktualitásában folyamatosan tanulságos. Hiszen a kritikus nem más, mint nagyképű olvasó, de melyek is a kritériumok tulajdonképp? (!)

Mózes kritikus-voltát figyelve, elemezve eldönthető: hiteles *olvasóval* van dolgunk, akinek olykor szubjektív túlzásai tulajdonképpen egy vállalt befogadói attitűd részei. Attól autentikus, hogy tényleges véleményt mond, nem kívánja mesterkéltné megfogalmazások látszatába bujtanai ítéleteit. Inkább a legegyszerűbbnek tűnő, ám mégis legnehezebben vállalható módot vállalja, a *kimondását*, olykor veszélyes bátorsággal, következetesen, és el nem bizonytalanodó hangon.

FARKAS WELLMANN ÉVA

Dan Brown amerikai regényírónak köszönhetően 2003 júliusában megszületett a felnőttek *Harry Pottere*. A *Da Vinci-kód*, amely már 2004-től magyarul is olvasható. Népszerűségét mi sem támasztja alá jobban, mint hogy immár tizenhét milliónál több példányban adták el, olvasói lelkesen ajánlják barátaik és ismerőseik figyelmébe, az Interneten rajongói oldalakat nyitottak a regényről való csevegés érdekében, eddig tíz „ellenkönyvben” igyekeztek cáfolni a regény állításait, és jelképes pert is indítottak a mű és szerzője ellen, ugyanis egyes olvasói, akik képtelenek elválasztani a tényeket a fikciótól, szó szerint veszik a könyv állításait, és egyenesen a kereszténység elleni támadást olvassák ki belőle.

Pedig nem is olyan nagy durranás a könyv: egy az amerikai sikerdarabokból, igaz, az alapvető – kitűnő – ötleten túlmenően egy vastagnak bizonyuló mitológiai, történelmi, földrajzi, művészettörténeti, teológiai, összehasonlító-vallástörténeti, enigmatikai, genealogiai, szimbológiai, nyelvészeti ismeretekkel megspékelt izgalmas, üldözéses, összeesküvés-elméletet kibontó, fordulatos regény, amelynek végkifejlete ráadásul túlrómantizált és bárgyú. Szerkezetében szinte semmiben se különbözik a modern amerikai regénynek a Stephen King, Dean R. Koontz, Peter Straub, Richard Bachman (aki megintcsak Stephen King) által meghatározott felépítésétől, hacsak abban nem, hogy itt az esszészerű betétek olykor rátelepszene – és ennek örülünk igazán – a kalandra. A kevéssé szerencsésre sikeredett megoldást pedig az előző hatszáz egy-néhány oldal ajándékának fejében könnyen megbocsátja a kegyes olvasó. A regényben a hősök körül bonyolódó történetek során fölbukkan a Sion-rend, amelynek a korai középkortól kezdve esküdt feladata azoknak az első, kilenc templomos lovag által a Szentföldön Salamon temploma alól kiásott, majd Európába csempészett és ott elrejtett dokumentumoknak és ereklyéknek, a Szent Grálnak – legyen az bármi is ...– a megőrzése, majd, amennyiben elérkezik a megfelelő idő, feltárásuk. Másfelől a katolikus egyház Opus Dei elnevezésű,



hagyományelvű rendjének vezetője, miután a Vatikán megvonni látszik támogatását a prelátusi rendtől, magának szeretné megkaparintani a korlátlan hatalmat biztosító Grált, az ugyanis a közhiedelemmel szemben nem az a kupa, amiből Jézus az utolsó vacsorán ivott, és amibe keresztre feszített testének vérért felfogták, hanem olyan igazságok dokumentumai, amelyek Constantinus, a pogányból lett keresztény császár parancsára ki lettek ebrudalva a Bibliából, és ezáltal végzetes történelemhamisítás irányította a keresztény világ életmenetét. A titokhoz vezető kód Leonardo da Vinci festményein van elrejtve... és innét felpereg a regény.

Tény, hogy a Vatikánról nem sok jó szó hangzik el a műben, de annak távolról se a kereszténység, vagy a katolikus és a protestáns egyházak támadása a célja, hanem egy revizionista Mária Magdolna-történet megalkotása, amely visszavezet egészen a világot uraló női princípium kezdeteihez, a Földanya mítoszaihoz, hogy a pogány rítusokon keresztül Krisztus után a harmadik századig nyomon kövesse a nőnek a természetfilozófiában, a családban, a közéletben és a spirituális létben való kitüntetett, és/vagy bár egyenrangú szerepét, ami a harmadik századtól fogva egyszerűn megszűnt, a vallási-közéleti előírások visszakormányozták a nőt a családba, azon belül is a konyhába és a hitvesi ágyba. A lázadókat pedig válogatott, leleményes és kíméletlen eszközökkel térítették jobb meggondolásra.

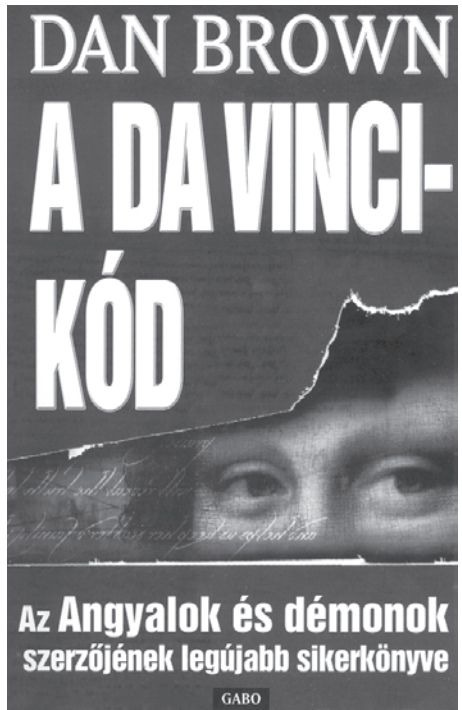
A szerző által támogatott alternatív Jézus-történet szerint Jézus halála előtt Mária Magdolnával megházasodott és gyermeket, vagy gyermekeket nemzett, aki a gyerekekkel francia földre menekült, ahol a zsidó közösség királyi vérként tisztelte őket. Leányuk, vagy le-származottja beházasodott a Meroving-házba,

A felnőttek Harry Pottere

így Jézus vérvonala ezen az uralkodóházon belül él tovább, a regény szerint napjainkig töretlenül. A *Da Vinci-kód* nem egyedülálló műalkotás, amely támogatja ezt a feltevést. Martin Scorsese például nagy port felvert, több helyen betiltott filmet rendezett *Krisztus utolsó megkísértése* címmel Nikosz Kazantzakis *Az utolsó kísértés* című regényéből, Karen King *Mária Magdolna Evangéliuma* című könyvében pedig azt állítja, hogy Mária Magdolnát a férfisovinizmusból fakadó féltékenységből állították be megtért prostituátnak, hogy eltitkolják, milyen buzgó munkatársra volt Jézusnak, mert félték attól, hogy példája alapot szolgáltathat a nők előretöréséhez az egyházon belül, és érvanyagot nyújt majd a női vezetés elterjedéséhez.

A *Da Vinci-kód* olyan regény, amely megváltoztatta a világot. Nem abban az értelemben, hogy világnézeti változást hozott volna, noha elhintette a kételkedés magvát, hanem hatása kivetült a világra: Párizsban turistautakat szerveznek, amelyen az érdeklődők végiglátogathatják a könyvben szereplő helyszíneket, a regény utolsó oldalain feltűnő skóciai Rosslyn-kápolna gondnoksága pedig kénytelen volt korlátozni a látogatások számát, ugyanis a regény megjelenésétől fogva 56 százalékkal növekedett a látogatottsága, egy hónappal a mű megjelenését követően már kilencezren keresték föl a kápolnát, és félfő, hogy a jelképektől zsúfolt, tizenötödik századi homokkőfaragványokat a látogatók tapogatásukkal és leheletükkel tönkreteszik.

A végső és támadhatatlan igazságot Martin Lunn mondta ki *A Da Vinci-kód megfjtése* című munkájában: „Egy regény, bármilyen mértékben is támaszkodjon is a valóságra, szükségképpen fikció marad, s nincs ez másképp Dan Brown *A Da Vinci-kód* című világsikerével sem.”



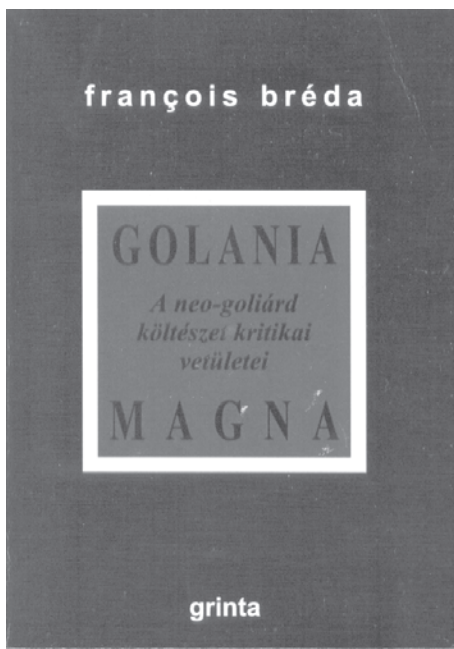
Dan Brown: *A Da Vinci-kód*, Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2004

És talán nem utolsó, hanem a legelső szempont, hogy a regény az én világom is megváltoztatta. Becsált a középkor varázslatos világába, és a legpompásabb idegenvezetőként kalauzolt a regény színhelyein, a Louvre, a L'Église de Saint-Sulpice, a Rosslyn-kápolna, a Westminster-apátság térségeiben, és amikor egy hirtelen váltásnál a szövegben föltűnt az „egéralátét” szó, a középkorba rántott tudatom nem ismerte föl a szó jelentését, mentális vákuum keletkezett a fejemben, kétszer, háromszor is újra kellett olvasnom a mondatot, hogy megértsem, a kezem ügyében lévő, általam napi 14 órában használt tárgyról van szó. Ez a regény dolga: világot teremteni. Aminek nem feltétlenül van köze a tárgyvilágossághoz és a tényekhez.

FEKETE J. JÓZSEF

A *neo-goliárd költészet kritikai vetületei*. Ez François Bréda rendhagyó kritika-kötetének, a *Golanía magna*-nak varázslatos alcíme. Az alcímbe és a címben szereplő szokatlan szóösszetételek az első írásban látszanak magyarázatot nyerni. Az értelmezői bizonytalanság a felvezető szöveg címének kezdő szavaiból adódik (*Első ugatás és bezugatás [sic!], vagyis vaksi és világtalan kivakantás e világhordóból. Köszönet a testvéreknek*), melyek azonnal a *beugratás*-ra asszociálnak. A textus arról beszél, hogy a transzközép-nemzedék mostanra kifutotta magát, az általuk beindított szellemi megújulási folyamatot a Neo-goliárd, azaz Új-vágás irodalom viszi tovább. Nem értekezik viszont arról, hogy pontosan mit jelent a transzközép (az erről szóló beszéd 1993-ban indult be Sántha Attilának *A transzközép irodalom* című kiáltványával, Echinox, 1993/6), kik tartoznak a transzközép-nemzedékbe és miben voltak újítók. A magyarázat szükséges lett volna egyrészt azért, mert a transzközép mozgalom meglehetősen elszigetelt maradt, nem vált a magyar irodalomról szóló tágabb (értsd: nem csak erdélyi, illetve nem csak kolozsvári) diskurzus részévé, így ma már csak nagyon kevesen ismerik történetét. Másrészt a transzközép mint viszonyításai alap körülírásának elmaradása azt eredményezi, hogy ezen a ponton még homályban marad a Neo-goliárd líra („újító”) jellegének mibenléte, illetve csak azok számára lesz a Bréda által felvázolt folyamat hozzávetőlegesen érthető, akik ismerik a transzközép primér elméleti szövegeit. Továbbmenve, ha tudjuk, hogy a transzközépet az a vád érte, miszerint csak egy blöff lett volna, akkor az Új-vágás irodalom elmélete is lehet blöff, ezt a gyanút erősíti a már hivatkozott címbeli el- vagy kiszólás, cinkos kacintás. Bárhogyan is értelmezzük a transzközépet, az erdélyi magyar irodalom utolsó tizenöt évének szerves részévé vált, folyton felbukkan az erről az irodalomról szóló diskurzusban, következményei ma is érzékelhetők, jelentése és jelentősége felvázolására azonban alig akad vállalkozó, mint ahogyan Bréda is a *priori* fogalomként használja.

„*Golanía magna* egy képzeletbeli hely, egy láthatatlan ország, egy olyan *locus mentalis*,



Bréda Ferenc: *Golanía magna*, Grinta, Kolozsvár, 2005

amelynek határait elsősorban állampolgárainak a teste szabja meg. // Ez a pszicho-reális tér-idő-fiola „*lokalizálható*” (L. Simon László); *a mi világunk*, tudjuk, *nagyon nagy* és... *nagyon kicsi*...” (kiemelések az eredetiben). Ez a meghatározás sem tisztázza a Neo-goliárd költészet mibenlétét, mindössze annyit árul el, hogy ezen líra történeteinek színtere paradox módon egy fizikailag körülhatárolható szellemi hely, mely pontosan ott található, ahol képviselői. Illetve, a kötet címének, alcímének és idézett definíciónak az összeolvasása azt a gyanút kelti, hogy *Golanía magna* nem a Neo-goliárd költészet helye, hanem a Neo-goliárd költészet kritikai vetületeinek helye lenne. De mindenképp egy olyan hely, ahol

Miről beszélünk?

azok a dolgok történnek, melyeket a hatalmon levő diskurzus nem néz jó szemmel, az ellenállás helye, a másság helye, a mélyreható, és nem csak a felszínt érintő változás elindításának helye (tizenöt évvel ezelőtt a hatalmat frissen átvevő régi-új bukaresti kormányzat nevezte „golán”-oknak, csavargóknak az igazi változást sürgető egyetemistákat). Mint ahogyan a transzközép is elsődlegesen az éppen aktuális (irodalmi, irodalomelméleti) paradigmák, beidegződések, kánonok újragondolásának és megváltoztatásának kísérleti helye volt.

A felvezetés azon hiányosságát, hogy megerősíti a konkrét hivatkozásokat, az Új-vágás költészet képviselőinek említését a tartalomjegyzék pótolja. A transzközéphez való viszonyítás légiés kapaszkodója után az olvasó következő esélye ezen újnak mondott költészet mibenlétéről fogalmat alkotni – ha közvetett módon is – a Neo-goliárd költészet kánonjának névsora, mely a *Golanía magna* értelmében a következő: Böszörményi Zoltán, Márkus-Barbarossa János, Balázs F. Attila, Karácsonyi Zsolt, Király Zoltán, L. Simon László, Ármos Lóránd, Muszka Sándor, Márkus András, valamint *A Bretter-kör ritterei*. A testek Felvidéktől Bécsen át Monacóig és még tovább, Budapesten át pedig Kézdivásárhelyig szóródnak szét, a közös szellemi hely a költészet, mely költészetre tagolódik, és e költészeteknek a hatalmi, akadémikus diskurzusban elfoglalt helye a periférián túl keresendő (azzal együtt, hogy utóbbi három szerzőnek még nem jelent meg önálló kötete). Bréda könyve tehát olyan szerzőket próbál kanonizálni a felvezető szöveg által határozott gesztussal kijelölt szűk, vajtífül olvasóréteghez szólva, akik recepciója ezidáig nem sorolható a legerőteljesebbek közé. Ez a tény, a kortárs (erdélyi) szerzők recepciójának hiány(osság)ja azonban önmagában nem hordoz értékítéletet a primér művekre nézve, mivel

nagyon pragmatikus okai vannak, melyek a könyvterjesztés megoldatlanságától a mérvadó kritikusok krónikus hiánycikk-voltáig terjednek. A recepció hiányának egyes következménye, hogy az erdélyi magyar irodalmat jelenleg a káosz szervezi, és ebben a kontextusban roppant értékessé és fontossá válik minden kánonalakítási kísérlet, mely szoros nyom-olvasással jól kirajzolódó csapásokat, irányvonalakat képes felvázolni, még akkor is, ha oly provokatívan és rendhagyó módon teszi ezt, mint a *Golanía magna*: az irodalomról szóló akadémikus diskurzusok elemeinek teljes mellőzésével.

Bréda kritikai írásai valójában mito-kritikák, tehát ugyancsak egy marginális metaszövegműfajt képviselnek, és *Golanía magna* mint mentális hely éppen az által válik hitelessé, megtapasztalhatóvá, hogy a kötet indirekt módon, a mito-kritikai szövegek megcsináltsága révén közvetíti annak mibenlétét. A szövegek elolvasása után úgy tűnik, a kötet felvezetője címének figyelmeztetése ellenére mindeddig nem a megfelelő helyen kerestük a mito-kritikák tárgyát – a Neo-goliárd költészetet, illetve annak mibenlétét –, mivel azt a kötetben szereplő textusok maguk hajtják végre, így az nem a kritikák ürügyéül szolgáló primér szövegekben keresendő. Innen nézve igazolást nyerhet az a korábban felszínesen kezelt gyanú, hogy *Golanía magna* valójában az a szellemi hely, Bréda kötetének szellemi tere, melyben megképződik az Új-vágás költészet, illetve amelyben Neo-goliárd költészeté válik minden olyan primér szöveg, amely bizonyos nem eléggé explicált kritériumok alapján beemelődik ebbe a térbe. A válogatási kritériumok azonban épp a mito-kritika műfajának jellegzetességei miatt nem kérhetők számon, mivel ez a műfaj a metaszöveg és az irodalmi szöveg határán mozog, sőt irodalomba billen át, sajátos nyelvjátékokat működtet, általuk képezi meg (magán)mitológiját. Bréda kötete így nyílik meg nemcsak azok számára, akik szorosan követték az utóbbi másfél évtized erdélyi irodalmi történetét, hanem mindenki fele, aki partnereként képes belépni a megteremtett *locus* ba. Mely mindazonáltal nem *locus communis*.

PÁLL ZITA



Gyergyó-koktél

Fel-feldobott kő

A Figura elhíresült már erről-arról; a régi és az új is. Túlzott színházi lelkesültségéről, arról, hogy tovább próbál nyújtózni, mint ameddig bármínemű takarója ér – e gesztusai különféle körülmények között, de körülbelül előadás-sonkénti gyakorisággal ismétlődnek. (De érdemes másképp, kérdem én, bármit is...?)

Május végén harmadszorra is megrendezte Románia kisebbségi színházainak találkozóját. Annak ellenére, hogy városát meg a tágabb haza színházi/szellemi „nagyjait” ez az egész nemigen hozta lázba.

De miért is kellene bárkinek ott lennie? Ma már anakronisztikusan hangzik kötelességről beszélni, még a kultúra kapcsán is. Kínálatról, előnyökről talán igen. Az a kérdés tehát, hogy aki nem volt ott, veszített-e bármit is? A kollokvium szakmai beszélgetésein (mert ilyenek is voltak Gyergyóban, csak kevésbé sikerültek hatalmi játszma jellegűre, mint a kisvárdai beszélgetések) fel-felmerült a kérdés: érdemes kétfévente megrendezni ezt a kollokviumot a két német társulat, az egy zsidó meg a tíz-tizenkét magyar színházi csoport számára? (Beleszámítottam a végzős magyar színiosztályokat meg az Ariel gyermekszínházat is.) Éppen Gyergyóban? Éppen fesztiválidényben, amikor egymást éri a marosvásárhelyi „látványsszínházi”, a szebeni nemzetközi, a kisvárdai határon túli magyar, no meg a pécsi magyar-magyar színházi fesztivál? Aki meg a román szakma előtt szeretne tetszelegni, tessék annak ősszel – ha meghívást kap – Bukarestbe, Caragiale fesztiválra menni!

A kollokvium sorsát boncolgatók két alternatívát láttak értelmesnek a következő kollokvium(ok) számára: vagy szakmailag próbáljon meg többletet nyújtani az ideérkező színészek, szakemberek számára, olyasmit, amivel itt tartja őket a rendezvény kilenc napjára (ez pedig, kérdem én, mi lett légyen, mi körözi le például a szebeni fesztivál nemzetközi színházi kínálatát), vagy az ittlét alatt az ideérkező társulatok vállaljanak több tájékoztatást, játsszák be egész Székelyföldet. Ettől a második javaslattól viszont két okból fázna a szervezők: egyrészt emberfeletti lenne az ennek megszervezésével járó munka, másrészt meg ez nagyon hasonlítana a fesztiválnak a többi város (teszem azt, Csíkszereda) általi lenyúlásához. Ezt pedig, bárki beláthatja, hagyni nem lehet. (Megtörténik az úgys magától... ha jól telefonírozzat a színházakkal az ottani szervező.)

Marad tehát minden a tehetetlenség állapotában. Mint már annyi minden, annyiszor. Hiszen fizeti az útiköltséget, a napidíjakat a román állam illetékes minisztériuma.

Párosítások

Az előadásokban, hogy így együvé voltak terelve, felfedezhetővé vált néhány közös vonás, hogy ne mondjam: tendencia. Például az, hogy mindnyájan, így vagy úgy, megpróbálnak elszakadni (végre) a lélektani realista hagyománytól. Van, amelyik előadás a játékmódon változtatott, mások egyelőre a lineáris történetvezetést, az egységes jellemet, az egy színész per egy szereplő leosztást bontották meg (vagy is-is). Csakhogy azt láthattuk, hogy a stilizált játékmód, az „avantgárd” technikák sok esetben nem tudnak szervesülni az előadásban, érdemben nemigen tud mit kezdeni velük a produkció.

A bukaresti zsidó színház jiddis nyelvű előadásában, a *Ruth* könyvében négy Ruthot

láthattunk, gyermeket, fiatal, középkorú, öreget, valamint ugrálást az időben, s vágástechnikát (ez utóbbival az előadások zöme előszeretettel élt). De a linearitás felfüggesztése nemigen tett hozzá az előadáshoz. S bár különböztek egymástól a Ruthok, rendben, de miért nem játszta több színész például Ruth anyját, férjét is? Őket mindig ugyanolyannak látta a főszereplő?

A marosvásárhelyi negyedévesek *Amp-hitryon*ájában izgalmasnak ígérkezett ez a játék: bár különböző alkatú színinövendékek játszták, az Amphitryon és a Jupiter, a Merkur és a Sosias figurák határai átjárhatókká váltak. Egymás szerepét, szövegeit át-átvették a színészek. Kár, hogy ez (a Hargitai Iván által jegyzett) előadás sem viszi teljesen végig az ezzel való játékot, egy idő után egyértelmű lesz, ki kicsoda tulajdonképpen, s az identitászavar-kérdésnek sem lesz tékje.

A székelyudvarhelyiek *Szeget szeggel* előadásában egy-egy színész több szerepet játszik. Úgy osztotta szét a figurákat a rendező (Alexandru Berceanu), hogy egy-egy színész ellentétes jellemeket alakítson – Szalma Hajnalka például a szűzies Izabellát s a kéjsóvár Tekerinét – vagy épp egyazon cselekvésfajta két szintje mutatkozhassék meg az összevonás által: Posta Ervin alakítja (nem túl erőteljesen) a trónról halálos ítéletet osztó Angelót és magát a hóhért is. Ésszerűséget láthatunk abban is, (a)hogy Ráduly Csaba Pompeiust transzvesztitának látszsa, tud kezdeni valamit ezzel a közhelyszerű poénnal. Ellentétzéssel él: a női öltöztető Pompeius a méltóság kifejezője, az előadás egyik legöntudatosabb, legcinikusabb figurája lesz. A nemi szerepek kérdése ráadásul továbbra is felvetve marad: a hercegő Izabellába szeret bele. Az előadás aktualizáló tendenciája ugyanakkor nem merül ki az ilyenszerű szenzációhajhászásban. A szereplők modernizáltak, rágóznak, bördzsekit visel némelyikük – épp a bördzseks Szabó Eduárd győz meg a leginkább arról, hogy Luciója mai, élő szereplő. Ráadásul neki is sikerül (a Ráduly Csaba figurájához hasonlóan) szereplője, a „vagány” sztereotípiáját felülírnia: az előadás értelmes, emberien érző figurái épp ezek, akik nem töltenek be hatalmi vagy a hatalmat kiszolgáló pozíciót a társadalomban. Ezekkel a szubverziókkal azt éri el az előadás, hogy le tudja hámozni szereplőiről a társadalmi mázt, megmutatja esendőségüket, és – hisz ekörül forog a játék – azt, hogy egyformán hozzájuk tartozik a szexualitás. Ha más-másképpen szembesülnek is ezzel.

Nagyítás

A sztereotípiák, a sémák Gyergyóban látott más előadásokban is kulcsszerepet játszottak. A marosvásárhelyi *Negyedik nővér* nem átértelmezi őket, hanem megmutatja, hogyan itatja át az emberek életét, végül maga az előadás is hogyan válik show-vá. Szereplői a média világából merítik vágyaikat. Talán jót tett volna az előadásnak, ha nem uralja annyira a realista regiszter, több stilizációt, gyakoribb felnagyított játékok, illetve ezek árnyalatait csempészik bele (írtó nehézség lehet, elismerem – de a darab, mely a dokumentumtól a reklámgig sok műfajt megvillogtat, igazán megbírná a nagyobb skálát). Igaz ugyan, hogy az előadás stilizáltabb jeleneteivel az volt a baj, hogy nehezen találták meg a mértéket a szereplők, figurájuk nem egyszerűen giccses, de nevetséges, erőtlen volt. Emlékezetes marad viszont az előadásból az előbb bugyutáskodó figurát alakító Zayzon Zsoltnak az a jelenete,

melyben manökenyszerűen vonul be. (Ritkák magyar előadásokban az ehhez hasonló, pontos, szinte koreografált mozdulatsorok. Nálunk egyelőre még mindig a természetesség, a keresetlenség a nyerő. Gyenge a mozgáskultúra – ezt a kollokviumon is láthattuk. Pl. abban a váradi jelenetben, melyben a színészek „bábszerűen” mozognak!)

Ezért (is) lehetett akkora sikere Radu Alexandru Nica előadásainak. A fiatal rendező, aki az idén kapott debüt-díjat az UNITER-től (Román Színházi Szövetség) – itt Gyergyóban is elvitte a legjobb rendező díját –, két német nyelvű előadással érkezett: a szebeni német társulatnál Aki Kaurismäki *Bérgyilkost fogadtam*, a temesváriaknál a szintén kortárs Marius von Mayenburg *Lángarc* című darabját rendezte meg. Az előadások tele vannak friss ötletekkel, s minden pontosan le van bennük kottázva: pl. az is, hogy az egy ember s egy szék által „játszott” motorkerékpárt a motoros hogyan támasztja ki leszállás után. A *Lángarc* igyekszik a lehető legtöbb megszokást felülírni: tényleg, a szereplőknek miért is kellene valószínű pozíciókban ülniük a kanapén, meg ki állítja, hogy az ágynak vízszintesen (és nem függőlegesen, ahogy ezúttal látjuk) kell állnia. A színészeknek végig egységes, letisztult a játéktípusuk. A *Lángarc*ból főként Ioana Iacob energikus, élő játéka marad emlékezetes. A *Bérgyilkost fogadtam*-beli játék stilizált, felnagyított gesztusai (többek között) elbűvölték a közönségszűrit – a díjból kiderül. Hadd idézzünk az előadásból egy jelenetet: a Vécsei Pali alakította pincér előbb flegmatikusan viszonyul az öregemberhez, aztán látva, hogy az új vendég még az öngyújtót sem képes meggyújtani, segít megtanulni cigarettázni. Játék közben pontosság, élesek, jó ritmusúak a mozdulatai, a mimikája, szinte már pantomimet játszik. A jelenetben közhelyet is jócskán felfedezhetünk (az öregember, aki meghalni készül, mit próbál ki? cigit, piát, nőt...), ugyanakkor a felvállalt giccs mellett ott van a ráközelítés az egyszerű emberi gesztusokra, felnagyításuk, és ezen keresztül meg tud mutatkozni az emberség, valamiféle tragikum. És hasonló jelenetek sorjázna tovább is. A *Bérgyilkost fogadtam* szerkezete ugyanakkor kissé hanyaveti, az ötletek nincsenek különösebben összehangolva egymással (gondolok itt például az utolsó jelenet előadásba komponált sokadszori újrajátszására; erre nemigen készíti fel semmi a nézőt). Azt is hiányolom, hogy bár előadásában felvállalt a sémák, a sztereotíp szerkezetek jelenléte (pl. a férj folyton újságot olvas), a rendező egyszerűen csak használja ezeket (annyi, hogy rájuk erősít), de nem látom azt, hogy valójában hogyan viszonyul(junk) ezekhez. (Illetve a *Lángarc*-ban: a szülők hülyék, csak sémákban tudnak létezni, de bezzeg a gyerekeik!) A kamaszos témaválasztás meg a sarkítás (a szexualitás ébredése, a társadalommal szembeni lázadás, öngyilkosság) valószínűleg előbb-utóbb tisztulni, változni fog Radu A. Nicánál.

Több előadásban láthattuk a kollokviumon, hogy két színész egyforma mozdulatsort visz végig: jó mutatója ez annak, hogy a realizmustól el próbál szakadni az előadás (technikai mutató is viszont: nagyon nehéz jól csinálni – a szebenieknek sikerült...). A természetesség elvének megtagadása remélhetőleg ahhoz vezet majd el, hogy a különböző színházi elemek önálló kifejező funkcióval bírnak majd, s nem kell majd redundánsan egymáshoz idomulva egymást leszorítaniuk. Ennek a megvalósulását azonban egyelőre csak helyi-közzel lehetett látni a

kollokviumon. Az erre való törekvés viszont kitapintható...

Önálló kifejezési eszközzé próbált válni a játékmód az *Öltöztessük fel a mezteleneket*-ben, Bocsárdi László kolozsvári előadásában (e tendencia sajnos nem eléggé egyértelmű!). Itt az, hogy Kántor Melinda szélesebb gesztusokkal, és nem föltétlenül valószínűen (a szöveggel megegyezően), Bogdán Zsolt pedig szinte mikrorealistán játszik, úgy tűnik, összefüggésben van az általuk játszott figurák jellemével.

Idézetek

A nagyváradi *Tom Jones*ban válogatás nélkül sülték el a különböző (például aktuálpolitikai vagy a drámatörténetből ismert) poénok. Ezeknek a kiszólásoknak, de a felvállalt suta játéknak is köszönhető (a darab szereplői maguk is színészek, és játszanak, talán a 18. sz.-ban), hogy a színészek meg a nézők is – egy darabig – élvezték az előadást. (Ez azonban hamar kifáradt: a váradiaktól továbbra sem nagyon lehet elvárni, hogy „belehaljanak” kicsit az alkotómunkába.) Felmerül azonban az előadás kapcsán a kérdés: lehet-e öncélúan dobálózni az ilyen poénokkal, illetve mit kezdjen valójában az idézetekkel egy előadás? Általuk visszautal egy másik hagyományra, rendben. De kezdenie is kellene ezzel valamit, nem? Vagy csak ad hoc...

Radu A. Nica előadásaiban a *Pulp Fiction* című Tarantino-filmből hallhattunk mondatokat. Az „I love you, Honey Bunny” előbb a rebellis fiatalok szájából hangzott el (rásimulás a filmbeli kontextusra), később a fásult szülőkéből (írónia?). A következő pillanatban viszont már tovább pörög az előadás.

Nemcsak szöveges idézettel találkozunk itt, a *Lángarc*-ban (s ez már színházibb – illetve filmes! – idézet): az előadásban, mely egy család nem túl rózsás mindennapjaiba enged bepillantást, az apa a tévé előtt ülve a Bundy családról szóló film közismert zenéjét dúdolja. A Kaurismäki-előadásban meg a *Lola rennt* című film újrarájátszatos technikájára ismerünk. A csíkszeredai Lucifer a *Mátrix* című filmből tulajdonít el egy gesztust, ha igaz: a filmbeli rosszfiú, az ügynök sajátos fejmozdulatát (technikailag mondjuk nem teljesen egyforma a kettő...).

Elég ennyi? Az idézet egybe tudja játszani a régi és az új kontextust? Vagy erre nincs is szükség? Szabad az analógiának felületesnek, ötletszerűnek lennie? (És mikor az?) Ám kétségtelen, hogy mindenképp „viszi” az előadást...

Az *ember tragédiája* különben, a csíkszeredai, végig ilyen játékos, nézhető előadás (ez ugye e darab esetében nem kicsiny dolog). Rendezője, Gavril Pinte abból dolgozik, ami adott a társulatnál: sok fiatal, tapasztalatlan színész. Az előadás, amely „diákszínjátszók próbája”-ként indul, a tömegre fókuszál, annak emberi, esendő, bohócos tagjaira. (Ádám és Éva közülük való.)

Vannak idézetek a *Szeget szeggel*-ben (lexikon-szócikk, újsághírek), a *Negyedik nővér* pedig egyenesen önmagát idézi – persze a televíziós műfajokat meg Csehovot is, nem feledjük –: az öcsi (ő a negyedik a családban) a nővérei életéből ötvöz együvé részleteket, s önmaga által megéltként adja elő a történetet egy dokumentum-filmes forgatáson. A talán legszervezettebben az előadásba komponált idézet azonban a figurás *Lakodalomban* található: a Figurától már megszokott energikus előadásban Hemingway öreg halásza is szerepel, egész történetével, nagy halával.

Ez a halász (Szabó Tibor) az autentikus létet mutatja fel a menyasszony számára, a sznob, sztereotípiák szerint élő lakodalmas társaság ellenpontjaként. Talán ugyanerről szól az *Öltöztessük föl...* S ennek az apoteózisát látjuk a sepsiszentgyörgyi *Médeában*.

ZSIGMOND ANDREA



Fotók: Molnár Cs. Attila

A Katona József Színház idei évadjának utolsó bemutatójaként került sorra Ascher Tamás William Congrave *Így él a világ* című drámájából rendezett előadása. Az angol restauráció drámairodalmának kevésbé ismert darabja – amely a korabeli bemutatón megbukott és ezzel a drámaíró színházi karrierjének is véget vetett – a *comedy of manners* (erkölcskomédia) műfajához híven a pénz és a szerelem közti viszonyt tematizálja, a *Veszedelemviszonyok* intrikus légkörét idézve, bár mentesen minden tragikus felhangtól. A majdnem követhetlenségig bonyolult történetet csel-szövések sorozata alakítja, ahol a tét az áhított vagyon (és hölgy) megszerzése a birtokosok kiájtása révén, a színlelés és képmutatás eszközeivel.

Ascher Tamás rendezése a drámából adódó fokozott színháziasságból indul ki, amit már az előadás kezdetével is jelez: a nézőteret és színpadot nem a hagyományos bársonyfüggöny választja el, hanem egy drótra húzott selyemfüggöny, amely maga is színházi kellékké válva takarja ki a színpad, illetve a díszlet egy részét. A függöny félrehúzásával elének táruul hogarthos látvány a társadalmi szerepjátszás fő helyét, a szalont idézi meg, a kellékek tekintetében jelzésszerűen, mivel csak egy asztalt és pár széket láthatunk. Ennek köszönhetően az előadás más jeleneteiben csekély átrendezéssel alakul át köztérre, parkká, utcává vagy kávéházzá a szalon és budoár. A belső és külső, intim és nyilvános jelleget azonban mindvégig meghatározza az a tény, hogy a színpadi alakok egymást leleplező vagy megerősítő tekintete hálóként szövi át a teret: a háttérben található megemelt árkád ablakai mögött meghúzódva kihallgathatók az intrikák, a színpad két oldalán található nyitott és zárt bejáratokon keresztül meglepetésszerűen bukkanhat fel akárki. A fakazettás falak és mennyezet a kék, barna és arany tompa színeivel vannak lefestve, visszafogott utalásként a gazdag eleganciára. A Szakács Györgyi által kreált korhű jelmezek már nem ennyire visszafogottak, a színészek pompázatos ruhakölteményekben és különböző színű vendégahajokban ágálnak, a hölgyek abroncsos szoknyákban, felpolcolt keblekkel és szépségflastromokkal kipötytyözve.

A kezdő jelenetben két férfit láthatunk kártyázni, Mr. Mirabell (Fekete Ernő) és Mr. Hamish (Bán János) az előző este eseményeit tárgyalják, miközben a házasság mint intézmény rovására folytatott élcélódó párbeszédüket a rendezés arra használja, hogy a komédia alapszituációját nagy vonalakban felrajzolja a néző számára, és az árkád ablakaiban egy pillanatra felvillanó főszereplőit bemutassa. Mirabell Miss Millamanttal és egyben annak



Rizsporos hangulatok

érdekektől hajtott szereplőket bonyolult szerelmi és szeretői viszonyok fűzik egymáshoz: Mirabellnek Mrs. Hamish volt a szeretője, és mint kiderül, egykor Lady Elalalának is csapta a szel, Hamish szeretője viszont Mirabellbe szerelmes és féltékenységekben szeretné megakadályozni a Millamanttal való frigyet. Ahogyan Mirabell férfiúi szépsége és szellemessége a hölgyek szívét dobogtatja meg, úgy Millamant, szépsége okán a férfiak bálványa. A felső társadalmi rétegekhez tartozó alakok a komédia hagyományos szereptípusait testesítik meg: Mirabell és Hamish élvhajász férfiak, és míg az előbbi szimpatikusabb és fiatalabb, addig az utóbbi az antipatikus öregebb férfi szerepkörébe kényszerül, amit rókásan vörös parókája is jelez.



Peg (Tóth Anita), Lady Elalale (Bodnár Erika), Miss Labenspoon (Kerekes Éva)

A rózsaszín és kék ruhakölteményben hullámzó Ónodi Eszter a korántsem naiv szép naivát alakítja, akit látszólag hidegen hagy Mirabell szerelme, ám ez csak ügyes fogás a férfi érdeklődésének továbbcsatására. Kerekes Éva a viszonzatlan szerelem miatt intrikába bocsátkozó sértett és bosszúvágyó hölgy alakját formálja meg, aki nem kelhet versenyre fiatalabb vetélytársával. A terebélyes Lady Elalale, aki a pénz birtokosaként a drámai cselekmény középpontjává válik, a szigorú erényesség társadalmi páncélja mögé rejt egy akárki-férfi utáni vágyát és titkos alkoholizmusát: a női szereplők mindegyike rendre kifejezi férgyűlöletét, miközben titokban valahányan szerelmi kalandokra vágnak, és ezeknek jó páran teret is adnak az életükben. A tarka társaságot két sznob piperkőc, Witzingham (Hajduk Károly) és Dutzington (Elek Ferenc), Miss Millamant udvarló, valamint Witzingham féltetvére és egyben Lady Elalale unokaöccse, a vidéki és „rusztikusan bárdolatlan” Sire Bumford (Bezerédi Zoltán) alakja egészíti ki. A csel-szövésekben azonban az alacsonyabb származású alakok is jelentős szerepet játszanak: Lady Elalale szolgálója, Ingo (Pelsőczy Réka) és Mirabell komornyikja, Derek (Takátsy Péter) Mirabell cinkosaiként töltnek be informátor-szerepkört, vigyázva a történet számukra is szerencsés alakulását.

Akárcsak a kártyajátékban, Mirabell és Hamish a csel-szövések bonyolításában is egymás ellenfelei. Hamish szeretője segítségével tudomást szerez Mirabell azon tervéről, hogy az özvegy hölgyet összeházasítsa a magát lordnak és Mirabell nagybátyjának kiadó inasával. Mirabell az özvegy bosszúállására is apellál a házassági csapdát felállítva, hiszen ily módon

az apja akarata szerint elesik az örökségtől, és ez által Millamant nem utasíthatja vissza Bumford házassági ajánlatát. Az özvegy és a komornyik között létrejövőendő amúgy is hamis frigyet (hiszen Derek már elvette Ingot) az utolsó pillanatban meggyűlöletük és így látszólag helyzetelőnybe kerül a zsaroló férj, Hamish, aki a hallgatásért, a jóhír megőrzéséért cserébe azt kéri Lady Elalale-től, hogy lánya minden vagyonát az ő nevére írják át. Mirabell megmenti a helyzetet egy olyan aduval, amire a férj nem is gondolhatott: a házasság előtt Hamishné minden vagyonát volt szeretőjére, Mirabellre írta, így védekezve az ellen, hogy a férje esetleg kiforgassa mindenéből. Mirabell visszaadja az okmányt a feleségnek és jutalmul, Lady Elalale

színészek a közönséghez fordulva mondanak el szövegeket, néha teljesen a színpad előterébe jöve, más jelenetekben csupán kikacsintva a nézőkre; Fekete Ernő pedig a közönség egészének címzett epilógussal zárja le a játékot.

A színháztörténeti fáma szerint az *Így él a világ* korabeli bukásában nagymértékben közrejátszott a történet túlcsavart követhetlensége, amely láthatóan ma is próbára teszi az alkotókat és nézőket egyaránt. A cselek közegeiben menthetlenül imbolyogva mégsem az azok kihámozására tett kísérletek részleges kudarca, ami meglehet a nézést, hanem a kivédhetetlen unalom. A látványos jelmezek, kosztümök és az érdekes díszlet egy ideig fogva tartják a tekintetet, mint ahogy a színészi alakítások egyes mozzanatai is: a kövérkés Dutzington és a sovány Witzingham komikus-párosa végig szórakoztató. Az alapvetően bravúros szövegfelmondásra alapozó előadás – hiszen éles párbajaikat a szereplők egymással főként nyelvi szinten, érzékeny pontokra irányított mondatokkal vívják meg – azonban sem a látvánnyal, sem a helyenként színészi botlásokkal megtűzdelt szövegmondás hullámzó színvonalú szellemességével nem tudja kitölteni azt a hiányérzetet, ami a nézőben a három óra folyamán egyre kínosabban növekszik.

Nézőként hozzászokhattunk ahhoz, hogy a kortárs színház számos, klasszikus szöveghez nyúló előadása olykor radikális ártértelemezésekkel ingatja meg a kitüntetett művekhez kapcsolódó hagyományos értelmezések örökérvényűségét. Ez a színházi megközelítés végső soron a színpadra állítandó drámai szöveg olvashatóságára kérdez rá, reflektálva ennek történeti meghatározottságára és problematizálva azt az időkülönbséget, ami a megírás és színpadra állítás között áll. Hiszen korántsem egyértelmű, hogy egy mai néző ugyanolyan természetességgel viszonyulna egy tizenkilencedik századi vaudevillehez, rémdrámához vagy egy tizenharmadik századi erkölcsi komédiához, mint annak kortárs befogadói. Hogy miért került megrendezésre William Congreve drámája, a Katona színpadján található rövid szöveg azzal indokolja, hogy a darab az elmúlt háromszáz év során mit sem veszített aktualitásából. Ha jól értjük, ez az aktualitás az emberi természet változatlanosságára vonatkozik, amely szerint a társadalmi és érzelmi játszmákat manapság is az anyagi javak megszerzése határozza meg – és ebben vitathatatlanul találunk igazságot, még ha ennek a módzatai jelentősen átalakultak. Kérdés marad azonban, hogy megelégszik-e egy ilyen, közhelyesen általánosító kijelentéssel a néző, pontosabban, és ez itt a legrelevánsabb kérdés, az előadás egésze alkotásként mozgásba tudja-e hozni számára ezt a problematikát. A nézőtérrel

bocsánata jeleként elnyeri végre Millamant kezét: Sire Bumford nagylelkűen lemond a lányról és tengeri utazásra készül. Am ekkor az előadás még az adunál is váratlanabb fordulattal szolgál: az árkádra felvonuló ünneplő nép előtt Mirabell és Hamish visszaülnek a kártyaasztalhoz, mit sem törődve veszteséggel és nyereséggel, nővel, pénzzel, hozománnyal – és folytatják a játékot ott, ahol abbahagyták, elhárítva maguktól azt a színházi előadást, amelynek ők voltak az intrikusai, érdeklői és fő bonyolítói.

Az előadás a komédiák fokozott ritmusát, amelyet a váratlan fordulatok sokasága határoz meg, a szövegből kibontakozó információk burjánzásával dústítja fel. Olyan világ tárul elének, amelyben a folyton változó viszonyokat és a csel-szövések menetét, valamint a szövetségek konfigurációját egyetlen állandó tényező szabja meg: a hatalmat jelentő pénz. A szerepjátékok sorozatát az ironikus befejezés úgy értelmezi át, hogy végletesen színházként mutatja meg, olyan játékként, aminek végével az ádáz ellenfelek ismét egy asztalhoz ülhetnek: ezzel egyszersmind az érzelmi motivációkat és az erkölcsi alapon megkülönböztetett karaktereket is teljesen átírja. A boldog vég értéke legfennebb egy kártyaparti nyereségében mérhető, de nem a szerelem beteljesedésének lehetőségeként. Az „így él a világ” ezek fényében nem morális ítéletkezés, hanem csak rámutatás egy olyan dologra, amit eddig is jól tudtunk.

Érdemes megemlíteni, hogy a teatralitásra való utalás nemcsak olyan jelzésekben nyilvánul meg, mint a szolgáló (Keresztes Tamás) a színpadon elhangzó poénokra adott zenei kísérete, hanem a folyamatos kiszólásokban is. Az előadás a komédia alapvető kommunikációs stratégiáját számtalan helyen hasznosítja: a



Fekete Ernő (Mirabell), Kiss Eszter (Mrs Hamish)

szívárgó unalom megkérdőjelezi ennek a vállalkozásnak a sikerességét.

VARGA ANIKÓ

Katona József Színház 2004/2005-ös évad. William Congreve: *Így él a világ*.

Fordította: Varró Dániel. Rendező: Ascher Tamás. Dramaturg: Fodor Géza, Gáspár Ildikó. Díszlet: Khell Zsolt. Jelmez: Szakács Györgyi. Világítás: Bányi Tamás. Zene: Lázár Zsigmond. Mozgás: Jaross Viktória. Szereplők: Bán János, Bezerédi Zoltán, Bodnár Erika, Fekete Ernő, Elek Ferenc, Hajduk Károly, Kerekes Éva, Keresztes Tamás, Kiss Eszter, Ónodi Eszter, Pelsőczy Réka, Takátsy Péter, Tóth Anita.



Bán János (Hamish), Bezerédi Zoltán (Sir Bumford Witzingham)

tekintélyes vagyonával (Ónodi Eszter) szándékoszik frigyre lépni, ám a hölgy öröksége felett az özvegy Lady Elalale (Bodnár Erika) rendelkezik, aki maga is szeretné már eldobni az özvegyi fátyolt. Mr. Hamish pedig felesége, Lady Elalale lányának a vagyonát szeretné teljes egészében megszerezni, hogy szeretőjére, Miss Labenspoonra (Kerekes Éva) költthesse. A különböző



„Mi csak akkor játszhatunk, amikor élünk”

– A művésznővel találkozok? Szóljon, ha megjelenik az interjú, tudja, mi egyébként nem kapjuk az újságot – mondja egy ismerős a vonaton.
– Feltétlenül kérj autogramot! – figyelmeztet a tizenéves kamasz. – Mondd meg neki, hogy üdvözlöm! – emlékeztet barátjának harmadjára. – Őrizd meg jól a felvételt, Törőcsik Mari ma már színészlegenda – int apósom, amikor elbúcsúzunk a Nemzeti Színház művészbejárója előtt.

– Ön felé árad a szeretet és megbecsülés. Mit gondol, miért akarják évtizedek óta megfajítani egyéniségének úgynevezett titkát?

– Azt hiszem, erre nem én tudok válaszolni. Az ember természetesen szeretne mindig több lenni, többet tudni a dolgokról, a világról, de soha nem tudtam megfajítani, hogy én miért kellem, miért szeretnek, akik szeretnek. Csak visszajelzésekből tudom, és ez jól esik. Valószínű, hogyha valaki odafigyel rám, az csak a munkámnak köszönhető. Úgy gondolom. De a munkám mögött meg ott vagyok én. Erről én nem tudok semmit, ezt az ember nem látja tisztán belülről.

– Szülőfalujában, Pélyen végezte el az elemi iskolát, azután az egri angolkisasszonyoknál tanult tovább, mindaddig, amíg fel nem oszlatták az egyházi iskolákat. Akkor visszament Pélyre.

– Muzsikusszerettem volna lenni: zongorista. Jelentkeztem hát a békéstarhosi zenei gimnáziumba, ahová fel is vettek, de egy tévedés folytán csak egy évvel később kezdhettem volna ott tanulni. Nem akartam veszíteni az időt. Pesten volt egy nagyon drága rokonom, aki megengedte, hogy nála lakjak. A következő tanévet a budapesti Alkotmány utcai közgazdasági gimnáziumban kezdtem meg. Aztán nem mentem el Békéstarhosra. Ki tudja, miért?... A szüleim azt mondták: „jó, legyen úgy, ahogy döntöttél”. Színésznő sose akartam lenni, mert nem tudtam a módját, hogyan lehetek. Harmadikos koromban bemutatott egy dramaturghallgató fiút a Színház- és Filmművészeti Főiskoláról, tőle hallottam, hogy egyáltalán létezik ilyen képzés, és akkor jelentkeztem.

– Elsőre felvették?

– Nem azonnal. Lehotay Árpád eltanácsolt, mert nem volt még érettségim. Elkecsesített az elutasítása, azt hittem, csak udvariasságból mondta, hogy először fejezzem be az iskolát, ezért soha többé nem is akartam jelentkezni. Szerencsére dramaturg ismerősöm berángatott a következő felvételre. A prózát lekéstem, így csak az operettszakra kerülhettem be.

– Molnár Gál Péter Önről írt kötetében megjegyzi: egy vizsgakötelezettség miatt nem kapott diplomát.

– Elsős voltam a főiskolán, amikor Fábri Zoltán lányszerplőt keresett a *Körhintába*. Csináltunk egy csomó próba-felvételt és megkaptam Pataki Mari szerepét. Azután jóformán nem jártam be a főiskolára, mert állandóan filmeztem. Azért nem kaptam diplomát akkor, mert hiányzott a marxista államvizsgám. Emlékszem, a diplomaosztón egy szál rózsát kaptam csak, papír helyett. Aztán nem tettem le a marxista vizsgát, valahogy sose, és akkor Nádasdy Kálmán azt mondta: egy marxista vizsgán nem múlhat, hogy a Törőcsik Marinak ne legyen diplomája; később megkaptam a diplomámat.

– Korai filmszínésznői sikereinek köszönhetette, hogy a főiskola után azonnal a Nemzetibe szerződötték?

– Nem. Szerintem Major Tamás nem is látott a filmjeimből semmit. Lehet, hogy látott, de én sose kérdeztem meg. Gellért Endre, a Nemzeti Színház főrendezője volt a Színház- és Filmművészeti Főiskola főtanszakvezetője és ő nagyon szeretett engem. Elfogultan látott bennem valamit. Ezt se kérdeztem meg soha, de meggyőződése, hogy ő szólt a Majornak: vigyen a Nemzetihez és ott neveljenek föl engem. Ez a színház meghatározója az életemnek. Tudja, a Nemzeti Színháznak van egy története, egy múltja. Függetlenül az épülettől. Nekem kemény tíz évembe került, amíg ez a múlt befogadott. Nagyon nehezen lettem a része, de a része lettem. Én így érzem.

– Azt mondja, nehezen lett a színház része, pedig kollégái egy gyűrű formájában már az első évadban bizalmat szavaztak önnek.

– A Nemzeti Színházban az egyik évben egy fiatal férfi, a másikban egy fiatal nő kapja a Farkas-Ratkó gyűrűt. Én addig ott csak buktam, mint Solvejg a Peer Gyntben, vagy Viola a Vízkeresztben... Valóban nem tudtam a mesteriséget, és ahogy bekerültem, ez a hihetetlenül nagy társulat mégis rám szavazott. A filmjeimmel minden évben jártam Cannes-ban és Párizsban, mégsem irigykedtek rám. Nem azt



mondták ezek a bezárt emberek –, akik a háború előtt minden évben külföldön nyaraltak, akkor és oda utaztak, ahová akartak –, hogy ez a gyerek itten mit akar, nem tud semmit, hanem ideadták nekem ezt a gyűrűt. Tudták, hogy rossz kritikákat kapok, és így támogattak abban a hitemben, hogy én színpadra való ember vagyok. Megelőlegezték nekem ezt a helyet.

– Aztán sorra jött a többi kitüntetés. Szinte minden díjat megkapott.

– Engem ilyen szempontból elkényeztetett a sors. Külföldön is nagyon komoly díjakat kaptam. Kilencszer voltam Cannes-ban. Először a pályám kezdetén a kor legjobb magyar

filmjeivel, aztán majdnem húsz év múlva vissza-mentem egy-másután megint három filmmel, később még egy-gyel, 76-ban kaptam meg az Arany Pálmát a *Déryné hol van?* című Máár Gyula filmért és utána, 1983-ban a Cannes Mandragora életműdíjat. Ezt tizenketten vettük át a világon, én voltam az egyetlen kelet-európai.

– Mit jelent önnek a Nemzet Színésze cím?

– Minden cím és kitüntetés nagy megtiszteltetés az embernek. Nem tehetünk arról, hogy a szocializmus idejére esett pályánk döntő része. Mi csak akkor játszhatunk, amikor élünk. Ez, mármint a Nemzet Színésze kitüntetés, elegáns kárpótlás.

– Mi a színész leginkább? Szakember, alkotó, komédiás?

– Gondolom, mindhárom. Eredendő egyéniség és szakmai tudás. Nem szoktam túlértékelni a dolgot, ez leginkább talán mesterség. Itt az ember az idegrendszerét és a teljes érzelmi világát szolgáltatja ki. Ha rosszkedvű vagyok, vagy meghalt valakim, akkor is be kell menni. És ha röhögni kell, akkor röhögök. Azért ez nem mindig könnyű.

– Tényleg azt szereti, ha a rendező lediktálja, hogy mit csináljon?

– Ha a rendező igazán rendező. A színpadi előadás műalkotás. Azt a rendező hozza létre, ő tudja, mit akar átadni. Én ennek része vagyok csak. Úgy érzem, akkor tudok igazán létezni, ha pontosan vagyok behelyezve a műbe. Ott jövök én, ahol a rendezőnek vége van. Úgy gondolkodni az emberi alapsztruktúráról, a nevetésről, egy ilyen búcsúintézésről (*finoman int*), mint én – csak én tudok. Merem remélni, hogy a mesterségemet ötven év alatt megtanultam, és ha a rendező helyére rakja az én eszközeimet, akkor ezek új fényt kapnak. Ha nincs rendező, az ember rutinból csinálja, amit tud; akkor lesz

modoros. Szerencsém volt. Mindig jöttek újabb és újabb rendezők, akik el tudták velem hitetni, hogy érdemes még csinálnom, szóval inspiráltak és én vissza tudtam őket inspirálni.

Valahogy a pályám elejétől megéreztem, hogy kinek kell hinni. Az a rossz, amikor ezt nem érzem. Olyankor az ember magára van hagyva.

– Szó esett a sikerről és az ő ikerestétéről, a bukásról. Volt-e, lehet-e legnagyobb?

– Nincsenek legek. A bukás agyoncsapja az embert abban a pillanatban, de a legnagyobb bukásaim adtak erőt és hitet, hogy folytassam, és a nagy sikerek első euforikus pillanatait követően estem kétségbe, hogy szabad-e még. Ezt



Pillanatkép a *Körhinta* című filmből

természetesnek látom. Tudni kell különbséget tenni. Vannak nagy bukások, amelyek mégis döntő fontosságúvá válnak az ember életében. Ilyen volt nekem például Bertold Brecht *Johannája*. Nagyot buktam benne. Egy-két ember rajongott érte, kritikus is volt olyan, de a közönség nem nézte, és a pályáról megint elküldtek. Mégis tudom, hogy az egyik legfontosabb állomása volt a szakmai életemnek. És vannak sikerek, amik nagyon jó, hogy vannak, de nem meghatározóak a pályán. A legcsodálatosabb természetesen az, ha a munka boldoggá tesz, és a siker szakmailag is jelentős. Olyan közegben nőttem fel, olyan volt az otthoni és a szakmai közegem, ami megkönnyítette elviselnem, hogy majdnem tíz évig nem egyértelműen fogadott el a kritika. A barátaim, mint Pilinszky János, Fejes Endre tartották bennem a lelket. Igaz, egy-egy kritikus is kiállt mellettem mindig.

– Említette: kicsit túlvállalja magát. Két darabot játszik a Nemzetiben, és vendégként a Játékszínben és a Tivoliban. Készül új bemutatóra is?

– Nagyon szeretem a *Honderűt* és a *Kései találkozást* Garassal. A Nemzetiben a *Györgyike, drága gyermekben* Pavlits Lórit, a szegény rokont játszom. Szolnokon ismertem meg az ExperiDance együttest Román Sándor vezetésével. A *Revans* című előadásukban vagyok Matyi édesanyja. Háromszor megyek be összesen, de nagyon szeretem őket, és ha Román Sanyi úgy gondolja: fontos, hogy én menjek be háromszor, akkor én ezt neki boldogan csinálom. Ugyanígy megtisztelő, hogy szükség volt a jelenlétemre a Beregszászi Színház előadásában, amelyet Vidnyánszky Attila rendezett. Hamarosan kezdek próbálni a *boldogtalanokban*. Jó, hogy László Zsolt lesz az egyik partnerem, vele még nem játszottam. A következő szezonban Verebes Istvánnal is fogok dolgozni. Ő elfogultan sokat vár tőlem, remélem, meg fogok felelni a nagy elvárásának. Felkért Schilling Árpád is egy szerepre, izgatottan várom a találkozást ezzel a nemzedékkel. Harminc éves koromtól soha nem játszottam nyáron. Tavaly mégis volt színházi előadásom, most nyáron meg filmezek. Mondom, kicsit túlvállalom magam. Közben persze fáradt is vagyok, tudja.

Fürgén feláll. Magára igazít egy kopott jelmezkabátot, aztán jelentősen rám néz. – Ennem kell valamit, farkaséhes vagyok – mondja. A büféig kísérem. A forgójánál finoman búcsút int és megy tovább; Pavlits Lóri nyúlt cipőjének kopogását elnyomja az ügyelő parancsoló hangja.

MATKOVICH ILONA



Mandragóra, Ványa bácsi, Aznavour és a tizedes

Az ötvenéves Békés Megyei Jókai Színházban a klasszikus dráma és a modern musical is otthonra lel

A Békés Megyei Jókai Színház megalakulásának ötvenedik évfordulóját ünnepelte a társulat és a közönség a 2004–2005-ös évadban. Fél évszázad nagyon hosszú időszak életünkben. Az olyan meghatározó, városképet és szellemiséget formáló intézmény történetében pedig, mint a színház, valódi korszakot, sőt korszakok sorozatát jelentheti. A rangos évforduló mindenképp arra kötelezi a kritikust, hogy az előadások értékelésén túl a színház, a művészetek, a kultúra lényegéről, örök és pótolhatatlan szerepéről is szóljon.

Himnusz után Machiavelli

Niccolo Machiavelli Mandragórája kétségtelenül a reneszánsz jellegzetes és a világirodalom egyik legszórakoztatóbb vígjátéka; műfaját, tartalmát tekintve igazi könnyed, nyáresti mulatságot ígér, ezért sokkal jobban illik, illetve a békéscsabai és a zalai nyári játékok színpadára, mint évadnyitónak a Himnusz után, ráadásul az éppen 50. születésnapját ünneplő Békés Megyei Jókai Színházban. A magyarázat persze ismert: a nyári szezonba fektetett energiákat ősztől a kőszínházak is igyekeznek hasznosítani. Mivel nem akarok ünnepontó lenni mindjárt az elején, sietve hozzáteszem: a 2004–2005. évad első premierje végül is jellem- és helyzetkomikumokkal teli, poénokban gazdag, jópofa, szellemes, szókimondó, nevetető előadást nyújtott, jól szórakoztatta a közönséget. Honti Rezső fordítását Pozsgai Zsolt dolgozta át mai színpadra, amitől a darab egyszerűbb, érthetőbb és a nézőnek nyilván mulatságosabb lett. Konter László rendezésében igazi vérből, szókimondó, pajzán, olykor a közönséges jelzőt súroló produkciót láttunk; a hangsúlyok a még kellemes commedia dell'arte műfajától időnként eltolódtak a harsány, vásári komédiázás felé. Kimagasló volt a csapatból Muszte Anna Sostrata, a rafinált anyós, az igazi olasz reneszánsz dajka szerepében. Presits Tamás Callimacója és Komáromi Anett Lucreziája középszerű. Csomós Lajos túllihegte Ligurio figuráját. Karczag Ferenc Nicia mestert játszotta; a tehetetlen férj és a tehetős bankár nagyon bonyolult figurája talán a legnehezebb feladatot rótta a színészre, éppen ezért a leghálásabb szerep is persze. Karczag megvillantott sokat, de nem

nem is boldogabbak, mint saját honfitársai voltak száz évvel ezelőtt. A második: a Jókai színház értékes és emlékezetes produkciója mindenekelőtt Vojnyickij és Asztrov, azaz Gáspár Tibor és Bartus Gyula fantasztikus kettősének, nagyszerű színesi játékának köszönhető.

Konter László igazgató-főrendező a klasszikusok hű és hatásos tolmácsolója; s nagy ötletet valósít meg immár hosszú ideje következetesen, amikor a világirodalom és -színház vonulójából állít színrre. Ezek az előadások ugyanis azon túl, hogy szépek, emlékezetesek, komolyan elgondolkodtatóak, arra ösztönzik a közönséget, hogy tükörbe nézzon és feltegye magának az örökké izgalmas, a legfontosabb kérdést: minek is vagyunk mi ezen a földön, s tudunk-e a ránk szabott idővel, az életünkkel valami értelmeset, hasznosat kezdeni?!

A békéscsabai előadás, a művészi alakítások érdeme, hogy ebben a nagyon nehéz drámában hihető, hiteles emberi sorsokat, élethelyzeteket tudtak felmutatni, s a legtragikusabb, legreménytelenebb szituációkba is sikerült emberi hangot, érzelmet, humort, jóindulatot csempészni. Ráadásul – és a színház hatására ez a legtöbb, ami történhet velünk – a művészek elérték, hogy tükörbe nézzünk és megvizsgáljuk önmagunkat. Más kérdés, hogy bevalljuk-e: ami a jóságot, boldogságot illeti, az emberiség túl sokat nem változott az elmúlt száz évben.

Szerebjakov professzor szerepében Dariday Róbert tért vissza a Jókai színház színpadára hosszú évek után. Alakításában nem a zsarnok lépett elé, inkább a megtört, fáradt bácsika. Ványa bácsiként Gáspár Tibor remek alakítást nyújtott a címszerepben, határozott és esendő, jópofa, humoros, szeretetre méltó figura. Asztrov doktor szerepében kimagasló volt Bartus Gyula, mélyen átélt művészi játékával hiteles, megnyerő légkört teremtett. Szonya valódi áldozat, csúnyácska, önfeláldozó, vágyódik őszinte érzésekre, de számára végképp nincs remény. Nánási Nikolettá kiválóan keltette életre szegény lányt. Jelena Andrejevna Csehovnál nagyon izgalmas, árnyalt figura; álomszerep. Oszter Alexandrának ebből a sokszínűségből túl sokat nem sikerült felvillantani. A kis szerep ellenére emlékezetes az özvegy szerepében Felkai Eszter, aki pusztá jelenlétével hangulatot teremtett. Muszte Anna dadaként, Mészáros Mihály Tyelegin alakjában kiváló epizódszerepeket formált, nagyszerűen járult hozzá az összképhez.

Benedek Mari jelmezei hol korhűek, hol kortalanok voltak. Székely László rideg, szürke, homályos, sejtelmes, rácsos díszlete leginkább az unalmat, a bezártságot sugallta.

Magyarországi ősbemutató

Éljen az élet! Éljen a színház!

Charles Aznavour világhírű francia szanzonkirály és színművész nagyszerű musicaljének színvonalas magyarországi ősbemutatóját alkotta meg a Jókai színház társulata kiváló vendégekkel megerősítve. Toulouse-Lautrec impresszionista festőművész életét, a párizsi Montmartre, a Moulin Rouge különös világát gyönyörű zenével és versekkel, szép énekhangokkal és színesi játékkal, fantasztikus látvánnyal és színpadképpel, mesterien kidolgozott koreográfiával idézte színpadra az előadás. Hatalmas vállalkozás és megérdemelt siker. Színház a javából, amely légkört teremtett, képes volt a nézőt magával ragadni és elvarázsolni.

A siker titka alighanem az lehet, hogy aki a nagy mű megalkotásának bármely szintjén „közreműködött”, ihletet adott vagy személyiségével, tehetségével gazdagította tovább a nagyszabású produkciót, azt a szerzőktől a szereplőig mindenki művészi fokon teljesítette. Charles Aznavour nemcsak gyönyörű zenét komponált, hanem szép verseket is írt. A magyar szöveg Hajmássy Hella nyersfordítása alapján Pozsgai Zsoltnak, a versek Szomor Györgynek köszönhetők, dramaturg Konter László.

Az előadást Kálloy Molnár Péter rendezte, aki az első szereposztásban Henrit is játszotta re-

mekül, a másodikban Békefi László, ugyancsak remekül. Két egyéniségben különböző, de szerepformálásban egyaránt kiváló, emlékezetes alakítás; mindkettő igényes, hiteles, mélységesen emberi és harmonikusan emelte saját művészi magaslatához a szereplőtársakat. Kiváló előadás



és kiváló csapatmunka. A főszerepet alakító Kálloy Molnár Péteren és Békefi Lászlón kívül külön ki kell emelni Paczuk Gabi Suzanne-ját és Steinkohl Erika Cha-O-Kaóját.

Az első felcsendülő dallamtól kezdve csodálatos a zene, de a lányok kettőse, amikor magukra maradnak a műteremben, tényleg fantasztikus és szívszorító, az előadás egyik csúcspontja. Persze több hasonló említhető még, például szintén Suzanne és Adele (Kishonti Ildikó), Henri anyjának párviadala dalban elbeszélve, a két nő küzdelme ugyanazért a férfért, görög sorstragédiába illő hőfokon. Több jelenet könnyeket csalt a szemünkbe – ettől is színház a színház, miért kellene szégyellni?! Cha-O-Kao és Gab (Gulyás Attila szh.) kettőse a kórházi ágynál felejtethetetlen. Megrázóak voltak a jelenetek, ahogyan Madelaine (Felkai Eszter) áruba bocsátja lányát, vagy ahogyan a részeg matróz (Hodu József), az apa kisfiával zsarolja Suzanne-t.

A szívszorító lírai percek abszurd humor ellenpontozta, s ezekben az összenőtt nagymák jeleskedtek (Csomós Lajos és Gerner Csaba), valamint Presits Tamás Alph, a hercegi papa szerepében. Káprázatosak voltak a mulatói jelenetek, a tánc, a kánkán, a vigadalom, az örömlányok együttese. Horváth Éva díszlete, a szecessziós plakátokkal és festményekkel változatos helyszínt adott. A színpadképhez hasonlóan korhűek, gazdagok, elegánsak vagy harsányak voltak Papp Janó jelmezei. A koreográfia, Ménich Gábor munkája szintén elismerést érdemelt; mint minden jó musicalnek, ennek is lényege volt a mesterien felépített táncok sorozata, köztük több egészen fantasztikus jelenet, mint például amikor Cha-O-Kaót táncoltatják a rudakon, forgatják, felemelik, keresztre feszítik.

Értéket vagy semmit

Emlékezetes, szép színházi esték, valódi sikerszeria után sokat zuhant a színvonal a Jókai színházban. Hidvégi Miklós Művész-Ház Kft.-jének produkcióját, A mosoly országát, Lehár Ferenc ismert operettjének bemutatóját nem jutalmazta a népszerű műfajhoz és a premier ünnepélyességéhez illő tüsszel a közönség, ami valószínűleg nem is véletlen.

A jubileumi, ötvenedik évadban a korábbi előadásokkal sikerült „tartani a magaslatot”. Lakatos István Kossuth-díjas költő szavait idézve most nemcsak a félév-százados jubileumra és a minden premiért kicsit jellemző emelkedettségre gondolok, hanem a színházra, mint szórakoztató intézményre és annak műsorválasztására is. A térség egyetlen színháza legyen népszínház, he-

lyes! Játszania kell a klasszikus drámától a könnyedebb műfajig mindent, musicalt, operettet, egyik műfaj sem lehet mostoha; de egyforma mércével kell mérni az igényességet, az előadás kiállításának, megvalósításának szintjét, színvonalát illetően.

A világhírű magyar operettszerző zenéjét, egyáltalán muzsikát manapság már alig hallhat a közönség a jobb időköt látott zenekari árokból. A költségtakarékosság jegyében erről mára sikerült leszoktatni a színház szerelmeseit. Marad tehát a szép zene és a mese mellé a színpadi kiállítás és nem utolsósorban a művészi játék, a színvonalas ének és tánc. Mindenről mégsem lehet lemondani!

A fővárosi produkció fontos tanulsággal szolgált. Kiderült, hogy a sikert sem adják ingyen. Nem elég a legnépszerűbb műfajt, az operettet és Lehár Ferenc nevét a plakátra írni, abból értékes, színvonalas előadást is kell(ene) alkotni. Vagy nem kell hozzáfogni.

Negyvenéves alapmű

A jubileumi évad vége felé közeledve szórakoztató előadással örvendeztette meg közönségét a Jókai színház. Dobozy Imre A tizedes meg a többiek című vígjátékát Korognai Károly rendezte, és eljátszotta a komornyik, Albert szerepét.

A legkülönbözőbb korosztályokból alig akad „túlélő”, aki ne ismerné, ne szeretné a filmből oly kedves, népszerű Molnár tizedest meg a társait. Keleti Márton nagyszerű filmje 1965-ből már régen alapműnek számít. Remekül kiegészíti a történelemkönyveket, a nagyszülők meséit vagy éppen megerősíti a sokak által eltápasztalásokat. Az iskolai tananyagot és a tudományos elemzéseket persze nem pótolja, nem is ez a dolga! Adorno, a híres filozófus, esztéta mondta: Auschwitz, a második világháború után már nem lehet ugyanúgy drámát írni, ahogyan régen, a görögöknél. Hozzá kell tennem, ma már végképp nem. S Keleti filmje után sem lehet akárhogy a tizedesek történetét színre vinni. A háborús tragédiát, a vesztés oldalon állók kilátástalanságát a film, a dráma, az előadás rengeteg humorral, helyzetkomikummal, egészen a groteszkig fokozva igyekszik feloldani.

Karczag Ferenc markáns, meghatározó, kemény, dörszölt, mégis csupaszív fickót keltett életre Molnár tizedes szerepében. Bartus Gyula Gálfyja telitalálat volt: szakadtan is elegáns, méltóságteljes, mélyen érzéki. Csomós Lajos, Tege Antal és Gerner Csaba rengeteg humorral formálták szerepüket. Aklan Szilvia Szásaként ügyesen alkalmazkodott a csapathoz. Vajda Károly és Ács Tibor, Jancsik Ferenc és Szőke Pál, valamint Hodu József egy-egy kimunkált karakterrel járult hozzá a színvonalas, szórakoztató előadáshoz. A kedvenc filmet és kicsit a Feszty-körképet is idéző díszletet Vayer Tamás tervezte, a mutatós jelmezeket Rippl Renáta.

Az értékelt öt nagyszínházi bemutaton kívül a békéscsabai teátrum két kamaradarabban és két gyermekelőadással is megörvendeztette közönségét 2004 őszétől 2005 nyaráig. Ez volt tehát a jubileumi évad – és annak tanulságai –, mielőtt május utolsó napjaiban végképp lement a függöny. Persze csak az ötvenéves kőszínház falain belül, hiszen a művészek már készülnek a nyári játékokra.

NIEDZIENSKY KATALIN





Kirgiz jehovista, svéd terroristák, hong-kongi harcművészek és ami még belefér

4. Transilvania Nemzetközi Játékfilmfesztivál Kolozsvár, 2005. május 27. – június 5.

A kincses városban immár negyedik alkalommal megrendezett Transilvania Filmfesztivál idén is rendkívül változatos kínálattal várta a közönséget. A film szerelmeseinek volt miből válogatni, hiszen harminckilenc országból összesen kilencvenkét alkotást mutattak be, három filmszínházban és szabadtéri vetítések keretében. Természetesen ilyen zsúfolt program mellett, ilyen rövid idő alatt fizikai képtelenség mindent megnézni, a közönség azonban igyekezett minél több filmet megtekinteni, még akkor is, ha zuhogó esőben kellett egyik helyszínről a másikra gyalogolni. Az erőfeszítés pedig megérte, hisz aki csak néhány filmet is látott, úgy nyilatkozott, hogy gazdagabb lett egy élménnyel. Olyan fesztivállátogató is akadt, aki összesen hatvanegy alkotást nézett meg, ami már-már rekordnak számít. Annyi bizonyos, hogy egy jól sikerült rendezvényt tudhatnak maguk mögött a szervezők, akik a fesztivál előtt úgy nyilatkoztak, hogy anyagi gondok miatt év elején még egyáltalán nem volt biztos, hogy idén lesz Kolozsváron Transilvania filmfesztivál. Tudor Giurgiu fesztiváligazgató elmondta: tavaly igencsak magasra tették a mércét, így az idén nem engedhették meg maguknak azt, hogy esetleg egy alacsonyabb színvonalú rendezvényre kerüljön sor. Ezért januárban a főszponzor visszaléptekor felmerült a gondolat, hogy nem lesz többé Transilvania. Szerencsére nem így történt, a gondokat sikerült idejében megoldani és remélhetőleg a fesztivál a jövőben is élni fog.

Térjünk most a lényegre és próbáljuk meg áttekinteni a változatos felhozatalt. Bár az élmények még frissek, a látottak alapján első benyomásként talán annyit el lehet mondani, hogy valószínű: valami baj van a világgal. Ezt a már közhelynek számító kijelentést majdnem kivétel nélkül alátámasztják a kolozsvári filmes seregszemle darabjai. A bemutatott filmek nagy többsége ugyanis olyan témákat dolgoz fel, amelyek itt és most, körülöttünk történnek, az élénk tálat látvány pedig egyáltalán nem szívdéítő. A szóban forgó filmekből kiderül továbbá, hogy egyes problémák kulturális és gazdasági-szociális fejlettségtől függetlenül egyformák, legyen szó itt a Távol-Keletről, Skandináviáról, az Amerikai Egyesült Államokról vagy Latin-Amerikáról. Ha keresztmetszetet készítenénk a fesztivál filmjeiről, kiderülne, hogy az említett világrészekről származó filmrendezők lényegében egyformán viszonyulnak szerelemhez, erőszakhoz, háborúhoz, globalizációhoz, természetesen különböző művészi megközelítési módokat is alkalmaznak.

A kiüresedés és értékvesztés távol-keleti víziója

A Transilvania fesztivál nyitófilmje szerencsés választás volt, ugyanis a közönség rögtön az elején ízelítőt kapott azokból a típusú filmekből, amelyek elég szép számban jelen voltak a fesztiválon. A dél-koreai Park Chan-wook *Oldboy* című alkotása hatalmas sikert aratott szülőhazájában és azokban az országokban, ahol bemutatták, Cannes-ban pedig a zsűri díjával jutalmazták. Az *Oldboy* egy megrázó és sokkoló film az emberi kegyetlenségről és az ezt kiváltó fő mozgatórugóról, a bosszúvágyról. A cselekmény egésze e köré szerveződik, a szereplők

léte ezáltal nyer értelmet. A történet röviden arról szól, hogy egy férfit elrabolnak és tizenöt éven keresztül egy hotelszobában tartják fogva anélkül, hogy közölnék vele, miért is került oda. Egy napon minden magyarázat nélkül szabadon engedik, ő pedig elindul, hogy felkutassa fogvatartóját és bosszút álljon rajta. A bosszú életcéljává válik, azonban az események során kiderül, hogy ha megöli azt, aki bezárta, soha nem fogja megtudni, hogy miért is volt rab tizenöt évig. Ördögi játszma veszi kezdetét, melynek során egyre több sötét részletre derül fény. A rendező a cselekménybonyolítás során mesterien fokozza a feszültséget, amely két órán keresztül a székhez szegezi a nézőt és ezt nemcsak az erős vizuális hatásokkal éri el, hanem a történet eszmei mondanivalójával is. Park Chan-wook figuráit a bosszú élteti és ennek érdekében semmitől sem riadnak vissza, legyen

vigye ezt a megrázó történetet, amelyet Sogil Yan regénye ihletett. Ennyi időbe telt, amíg a japán Tarantinoként is emlegetett Takeshi Kitano filmrendező elvállalta a film főszerepét. A végtermékből kitűnik, hogy megérte a várakozás, ugyanis a kamera elé ritkán álló Takeshi Kitano feledhetetlen alakítást nyújt a *Hús és vér*ben. A kultuszfilmrendező Kim Shunpei koreai emigránst játssza, akinek egész élete az erőszak és a kegyetlenség jegyében zajlik. Egyformán brutálisan bánt családjával, alkalmazottaival és környezetéből pusztá jelenlétével rettegést vált ki. Yoichi Sai képei méltán versenyezhetnek bármelyik horrorfilmmel, bár semmi köze a filmnek ehhez a műfajhoz. A *Hús és vér* épp a történet valószínűsége miatt félelmetes és képes felhívni a figyelmet, hogy Kim Shunpeiek valóban léteznek, nemcsak a fikció szüleményei. Yoichi Sai egyébként a japán filmművészet egyik

Díjak:

Transilvania nagydíj: 4 (Oroszország, 2004) – Ilya Khrjanovsky
Whisky (Uruguay, Argentína, Németo., Spanyolo., 2004)
– Juan Pablo Rebello és Pablo Stoll
Legjobb rendezés: Cristi Puiu – *Lazarescu úr halála* (Románia, 2004)
Legjobb férfi alakítás: Ion Fiscuteanu (*Lazarescu úr halála*)
Legjobb női alakítás: Luminița Gheorghiu (*Lazarescu úr halála*)
Legjobb operatőr: 4 – Alisher Khamidkhodzhaev, Aleksander Illkhovsky, Sandor Berkesi
Különdíj: *Private* (Olaszország, 2004) – Saverio Costanzo

szó szadista kínzásról vagy akár incesztusról. A negatív szereplő, ha egyáltalán nevezhetjük így – tételesen ki is mondja bosszúja beteljesülése után, hogy így már semmi értelme tovább élnie, ezt követően pedig golyót röpít saját fejébe. Az *Oldboy* a koreai filmművészet egyik mesterpéldánya, amit egyhamar nem felejt el az, aki látta.

Egy másik hasonló témát feldolgozó film Kang Woo-suk alkotása, a *Silmido*. Ez a történet annál inkább meghökkentő, mert egy megtörtént esetet dolgoz fel. A dél-koreai titkosszolgálat harminc év hallgatás után hozta nyilvánosságra a Silmido szigeti kiképzőtáborban történeteket. 1968-ban egy csapat halálraítelt arra képeznek ki, hogy hatoljanak be az észak-koreai fővárosba és végezzenek Kim Ir-szeng kommunista diktátorral az ország újraegyesítése érdekében. A harmincegy bűnöző két éven keresztül embertelen kegyetlenségű kiképzésben részesül, melynek során lelketlen gyilkológépekké válnak. Egyetlen céljuk marad: megölni az észak-koreai diktátort. Kang Woo-suk az egyéni drámákat a csoporton belül kialakult viszonyokon keresztül mutatja be, amelyből kiderül, hogy egyeseknek a küldetésen kívül személyes bosszú a céljuk. A képek megrázóak, a rendező semmit nem rejt véka alá. A *Silmidót* értelmezhetjük akár kritikának is, amely a jelen pillanatban talán a világ egyik legfejlettebb demokráciáját megtestesítő Dél-Koreára vonatkozik, pontosabban rejtve ott van a kérdés, hogy milyen árat kellett fizetni azért, hogy ez a demokrácia létrejöhessen. A film záró képsorai ugyanis önmagukért beszélnek, a kormány a változó politikai helyzet fényében nem ad engedélyt az akcióra, mi több, hogy soha ne derüljön fény a merénylet szándékára, a Silmido szigetén levő kommandót lemeszárolik.

Az emberi degradáció és a lelki sivárság másik távol-keleti iskolapéldája a *Hús és vér*. Yoichi Sai japán filmrendező hat évet várt, hogy filmre

legkiemelkedőbb egyénisége, aki érdekes módon eddig nem igazán tett szert a távol-keleti szigetország határain kívül nemzetközi elismerésre. Ezért is volt talán a *Hús és vér* sokak számára a fesztivál egyik legérdekesebb filmje.

Kaukázusi benyomások

Maradjunk továbbra is keleten, ezúttal azonban a volt szovjet érdekszféra ázsiai periferiájáról származó két filmet veszünk szemügyre. Az *Osama* az első afgán film, amely a tálib rendszer bukása után készült. Barmak Siddiq rendező az afgán filmintézetet vezette 1996-ig, a tálib rendszer azonban betiltotta filmjeit és nem engedte dolgozni. Az új afgán kormány hatalomra került után ismét a filmintézet élére került. Az *Osama* egy számkra eléggé hihetetlen történet, amely a tálibok elképesztő módszereit mutatja be. Hihetetlen, de igaz. Egy kabuli tizenkét éves kislány arra kényszerül, hogy fiúnak álcázza magát. Az ok: az akkori törvények tiltották a nőknek, hogy férfirokon kísérete nélkül az utcára lépjenek, a filmben bemutatott családban viszont nincsenek férfiak. Az abszurd helyzet akár mosolygásra is készíthet és bizonyos jelenetekben fel is lelhető a humor, azonban a helyzet ijesztően komolyra fordul akkor, amikor a kislány vallási és katonai kiképzőtáborba kerül sok fiúval egyetemben. Leleplezése esetén akár halállal is bünhődhet, ezért a történet a túlélésért való küzdelemmé változik. Az egész annál is inkább hiteles, mert a szereplők kivétel nélkül amatőrök és ma is Kabulban élnek.

Ritkán nyílik alkalom arra, hogy olyan országok rendezőinek munkáit lássuk, mint például Kirgizisztán. A fesztiválon most bemutattak egy kirgiz filmet, a *Saratant*, amelyet Ernest Abdyshaparov rendezett. Az alkotás üde színfolt volt, amely kedves egyszerűségével magával ragadta a nézőt. A *Saratant* egy kis faluba kalauzol el a poszt-szovjet köztársaság

hegyei közé, ahol az emberek állandó szegénységben élnek, mindezt mégis egyfajta sajátos derűlátással és rezignáltsággal teszik. Minden nézőpont kérdése, amint az a polgármester magyarázatából is kiderül, aki arra a kérdésre, hogy miért nincs nyugdój, egyszerűen azt válaszolja, hogy amióta a Szovjetunió levált Kirgizisztánról és független lett, ez a dolgok rendje. A muzulmán falu élete ugyanakkor egyáltalán nem unalmas, mivel megrögzött kommunista agitátor, jehovista hittérítő és juhtolvaj egyaránt jelen van a közösségben. A film egy életkép, amely a régi és az új találkozását hűen ábrázolja, és méltán elnyerhette volna a fesztivál legkedvesebb filmje díját egyedi derűlátásával.

Globális terrorizmus, antiglobalizációs terroristák

Mindennapjaink szerves részévé vált a terrorizmus, globalizáció és az ezzel kapcsolatos híradások. Lukas Moodyson svéd filmrendező a fesztivál egyik díszvendége volt és a legújabb nagyjátékfilmjén kívül bemutatták a *Terroristák* c. dokumentumfilmjét is. Ebben arra keresi a választ, hogy kik is tulajdonképpen a terroristák, és meddig lehet elmenni a kategorizálásban. A rendező érdekes szemszögből közelíti meg a témát, pontosabban olyan nyugati, globalizáció-ellenes aktivistákat kérdez meg, akiket terrorizmusért ítélték el. A képsorokból kiderül, hogy a helyzet jóval bonyolultabb, mint ahogyan azt a fejlett országok kormányai el szeretnék hitetni velünk. A *Terroristák* sok vitát váltott ki, ami nem is csoda, tekintve a filmben feldolgozottakat.

A fesztiválon két másik figyelemreméltó antiglobalizációs alkotás is helyet kapott. A *Cseh álmom* és a *The Yes Man* humoros köntösbe bujtatott durva kritika a fogyasztói társadalom és a multinacionális vállalatok által végzett agymosás és kizsákmányolás ellen. Mindkét film üzenete: küzdeni kell azért, hogy ne váljunk zombikká és tartsuk meg egyéniségünket az egyre inkább uniformizálódó világban.

Hazai vizeken

Hatalmas várakozás előzte meg a Cannes-ban díjazott *Lazarescu úr halálát*. Cristi Puiu filmjét Romániában először a Transilvania filmfesztiválon mutatták be. A film a román egészségügyben uralkodó kaotikus állapotokat mutatja be. Cristi Puiu a filmmel kapcsolatosan elmondta, hogy sajnálatos módon Romániában még tizenöt év után sem sikerült eljutni arra a szintre, hogy bizonyos tabutémákról szabadon lehessen beszélni. A *Lazarescu úr halála* majdnem nem készülhetett el, ugyanis egyeseknek érdeke fűződik ahhoz, hogy ilyen dolgok ne kerüljenek a nyilvánosság elé. A film egy megtörtént, tragikus végkifejletű esetet dolgoz fel igencsak fájó igazságok feltárásán keresztül. Cristi Puiu alkotása elnyerte a legjobb rendezésért, a legjobb férfi és női alakításért járó díjat, valamint a közönség népszerűségi listáján is az első helyen végzett.

A fesztivál nagydíját idén megosztva ítélték oda az orosz Ilya Khrjanovsky 4, valamint a Juan Pablo Rebello és Pablo Stoll által rendezett, uruguayi-argentín-német-spanyol koprodukcióban készült *Whisky* című filmnek.

Még rengeteg filmről kellene említést tenni, sajnos ez lehetetlen. Mindenesetre annyit el kell mondani: idén is bebizonyosodott, hogy Kolozsvár méltán válik az ország filmes fővárosává a Transilvania Nemzetközi Játékfilmfesztivál idejére és remélhetőleg ez a hagyomány tovább folytatódik.

KINIZSI ZOLTÁN

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

VAGYOK ÉN IS!

SZEX, póló módra

Írta Ferencz Zsuzsanna

Mottó: Kik és Mik vagytok,
hogy így tűzokádó gyanánt

Kik beléptek az üzletbe, ahol pamutpólót akartak venni. Az elárusítónő többszólamú dalra fakadva kínálta a hamis árut hol az egyik csoport Kiknek, hol a másik csoport Kiknek, hol pedig mindegyik csoport Kiknek. Kik több tucát testhez álló pólót próbáltak fel, ők lehetnek Mik, gondolták, miközben mohón habzsolták szemükkel szexi vonalaikat. Már nagyon begerjedtek a műanyagpólók pici áramütéseitől, mert a hamis Mik egyre simulékonyabban tapadtak hozzájuk. Az előjáték után Kik felgyújtották Miket és fordítva, és kéjes sikon-

gásokkal tarkított nyöszörgéssel rángatóztak a felcsapó lán-gocskákban. Amíg fekete gömbikékké hamvadtak mindahányan. De az utolsó előtti három pillanatban Kik, akik már nem tudták magukat megkülönböztetni Miktől, még három következtést vontak le:

1. Az elárusítónőnek nincs zenei hallása.
2. A grupensexben elcsurog az identitás.
3. Nem mindegy, hogy kik miket.

(ESZTE ROY)

ESZTE ROY

A medve bundája

Írta Szöcs Géza

Az apámhoz az ablakon
szép menyét szökött egy napon,

a jó anyám, a hölgymenyét,
ki nem árulta el nevét,

bár sosem volt ő prémvadász
előntötte apám a láz,

így lettem én, a nagy titok,
ki rejtélyt rejtélyből nyitok,

az üldözött, alkalmi sztár,
az üldöző, a janicsár,

a ház vagyok, mit feldúlok,
s önnönmagamtól megfutok,

medve-menyét, ki transzszilván
transzba esik egy stramm szilván,

s ha rázod bundám, száz menyét
titkolja bennem a nevét,

akár az alattunk lakó
gazdag és öreg marslakó.

Ars tohuwabohu

Írta Farkas
Wellmann Endre

Gada Mary, Gada Mary
nyalánkságát maga méri,
tővig rímel a vibrátor
torkoskodó kis vidráktól,
minek már az ovis óvszer
fagylalt helyett nyalni lószar’?

Hulla-bulla Gadamer,
ó, mesterem, te nem baszt,
síkos gyíkod szart kever,
répámat se szopja kaszt.

A sanda bak háreme

Írta Anavi Ádám

Én túlélem a híretem,
és túlélem a háretem,
naponta kecskerímeket
meghágok én vagy háromot,

a többi tejel énnekem,
túróból gerjedt ösztönén
szép asszonyt gyúrmál énekem
a savós égi esztenán.

Postaláda

Cs. Á.

„Zakós sültgalambokat árulnak a koldusok, / s aprópénzt osztogatnak a gazdagoknak.”

A levele minden pénzt megér, de sajnos a *Séta, avagy: Embert keresek...* című poémájában nemcsak az embert, hanem a költészetet sem találja meg. Nem kellene öltönybe húzni azokat a fránya sültgalambokat, jobbak azok pucéran, mint ahogy a költői képek is jobban hatnak, ha kigyomlálják belőlük a zavart.

B. F.

„*ki álmában országot nevel / önmaga címén / körötte bolondok futják a jövőt / milyen ismerős...*”(Verstelen vers – átirat)

A Lászlóffy Aladár-vers, melyből inspirálódott, azért lényegesen jobb... Küldjön inkább a sajátjaiból, a költészet tanítását (ezt ígérte levelében) pedig még ne siesse el...

K. A.

„Az életünk egy sorozat csapda, / az egyikből kikerülve belelépsz egy újba, / az élet kelepce, mely áldozatot kér, / mindig fizetni kell egy új életért. / És mire végre már boldog lehetnél, / egy szörnyűbb csapdába esel az előbbinél.”(Csapda)

„Egyszer két versem megjelent egy diákújságban és én örömben sírva fakadtam” – írja megható levelében. Nos, mi megkíméljük a könnyektől...

G. L.

„Rád gondolok, mert szeretlek, / mert szép a szemed, s kedvellek, / mert rossz vagy és jó is, / gonosz és való is, / mert most még nekem vagy, / mert szeretni akarlak, / rád gondolok.”(Rád gondolok)

Hja, gyönyörű dolog a szerelem, és a költészet is, de ez utóbbihoz az érzeményeken kívül más is kellene... De reméljük, érzési viszonzozva vannak, és Ő is sokat gondol Önre...

Zs. S.

„Én magyar vagyok! Magyarok születtem! / Anyámtól ezt a csodálatos nyelvet örököltem. / Ezen a nyelven álmodom és ezen imádkozom! / Ezen a nyelven mondom: Édes hazám! / Ezen a nyelven tanított az édesanyám, / Dalokra, mesékre és a tiszta ember-ségre.”(Magyarnak születtem)

Szép és nemes hazafias érzések burjánzanak Önben. De könyörgünk, ha már így szereti ezt a csodálatos nyelvet, maradjon csak az élvezője, s versben való művelésétől óvakodjon!

H. Gy.

Az *időn kívüli gondolkodás* című regénye alapján azt kell hinnünk, hogy Ön a világ legtürelemesebb embere, ezt megírni olyan lehetett, mint kivágni egy tölgyfát egy heringgel. Ha valaha egy hölgy bötüről bötüre végigolvassa, úgy bizonyos lehet benne, hogy az életénél is jobban szereti Önt – nyugodtan rábízhatja az életét. De ekkora szerelem még a mesében sem létezik...

E. A.

„... ahol a mezők kenyeret ringatnak, / ahol a pipacs mint kiontott vér, / s az ősi várrom mindegyre megkérdi: / Miért nem terem felétek egy vezér? / Ahol az embert bankszámlával mérik, / ahol nem sírnak egy-két pofonért, ...”(Egyszer, talán...)

Bár Ön számos kötet szerzője, és újabb verseskönyvét nálunk szeretné megjelentetni, kénytelenek vagyunk figyelmébe ajánlani ama Szöcs Géza-gyöngyszemet, mely szerint vannak írók, akik minél többet publikálnak, annál ismeretlenebbek lesznek. Főképp, amikor az irodalomban egészen más szelek fújnak, és ezek a szelek, bizony, teketóriázás nélkül kicsavarják a törpefenyőt...

M. E. R.

„Megmarad, és tudatja ki az az ember, / Kit Ady Endrének neveztek el, / S ki költő volt, méltó a dicsőségre, / De babérkoszorút nem kaphatott érte, / Bár írásai képzeletének mélyére vezetnek, / S kavarog bennük Isten és eretnek, / S a sorok mögül átdalol az értelem, / Minden betűben más-más érzelem.”(Az én Adym)

Csodálatos az a felfedezése, mely szerint Ady költő volt és sorai mögül átdalol az értelem. Ezek a meglátások akár a bölcsészet (és a költészet) csúcsaira is elvezethetik. De addig is remekül fogja szórakoztatni a derék redaktorokat, például az olyan versikékkal, mint az alábbi, melyet bűn volna nem közölnünk:

„Földre jön az Isten angyala,
Talál embert haldokolva.
Na, ember, van ütéleted,
Nem kegyelmez az Istened.
Mi lesz ember, sírsz vagy nevensz?
Mosolyogsz... te magyar lehetsz.”

Johann von Kronstadt

Szakad

Folytatás a 7. oldalról

– És a tank ott állt a platán alatt – mesélt tovább monoton hangon a fekete ruhás asszony, de útitársnője egyre türelmetlenebbül tekingetett kifelé a sötétedő tájra és a szakadó esőre, amely lassan tengerre változtatta a földet. – Ott állt három nap és három éjszaka. Jóformán ki sem mentem a hálószóraból. Néha a férjem hozott be vizet, és elmesélte, hogy mit csinálnak, merre vannak a katonák. Azt forgatta a fejében, hogy beszökik a tankba, és elhajtja, meg sem áll vele, csak lőjék ki, neki már úgyis mindegy, úgysem tudna tovább élni azzal a tudattal, hogy élve eltemette egyetlen fiát.

– Micsoda? Ott volt végig abban a spanyol ládában? És azon állt a tank?

– Erről beszéltek egyfolytában, és nem is figyel rám – meresztette rá rosszallóan a szemét az asszony.

– Ezért van feketében?

Feloldották az övezetet, így szólt egy hét múlva a helyi rádió első adásának első híre, akkor cammogott el a tank a lerészegedett és civillé vedlett harcosokkal, emlékezett vissza a férfi; aztán csak várakoztak, nézték a fát, hogyan rázza le ágairól mind a négy évszakot, mások is költözködtek. Itt húzódik a határ, lehet, hogy visszatérhetünk még, de csak látogatóba, kiássuk a földből halottainkat, úgy megyünk el, mondták a szomszédok. Nem lakhat többé más ugyan- azokban a szobákban, ott már nem nőhet fel senki, abban az ágyban nem hálhatnak idegenek, abba a tükörbe ne nézzenek, inkább a benzin, mellyel végigment a padláson, végigcsorgatta a harcosok széttaposott rongyain, aztán a konyhán és a szobán, még félig volt a húszliteres kanna, hagyta, hogy a csorgás folyamatos legyen, elindult a fához, lelocsolta fejmagasságban, aztán a maradékot köré a tövébe öntötte az utolsó cseppig, hátrált, elővette az öngyújtóját, és gyönyörködve nézte, milyen szépen ég a platán, nemesen és büszkén, hiszen ő nevelte, kígyózott be láng a házba, a tetőről hamarosan felcsapott a füst, bólintott, és a feleségére nézett, hogy most már indulhatunk.

– Nem akartuk kiásni a ládát, eltelt két év, és még mindig nem – nézett maga elé az asszony.

– Most már engedélyezett a dohányzás? – kérdezték a buszvezetőtől a suhancok.

Meg sem várták a választ, megfordították a fejükön a baseballsapkát, sercent a gyufa, felizzott a parázs. – Merthogy nekünk nincs öngyújtónk – mondták. Egyikük üres cigarettásdobozt tartott, abba hamuztak. Megkínálták a buszvezetőt is, de nem kért.

– Mit hoztunk volna el a két kezünkben? Nekem a fiam volt a legdrágább kincsem. Kiástuk, és összeszedtük a csontjait – mondta kétségbeesetten az asszony.

– És csak így mondja? Ez kegyeletsértés... – húzódott el mellőle a szemüveges nő.

– Ez a kegyelet a kettőnk magánügye, nem szólhat bele senki. Mások is vitték magukkal az övéiket, a frissen eltemetetteket is, mert tudták, hogy mi oda soha az életben nem tesszük be a lábunkat.

– Abban a bőröndben vannak a csontok, ott, a túlsó oldalon, ahol a férje ül? – emelte fel a hangját a szemüveges nő, hogy lehetőleg mindenki meghallja.

A férfi megpróbálta a lábával az ülés alá túrni a bőröndöt, de a vaskos famarkolatú fül nem engedte. Nagy igyekezetének az lett az eredménye, hogy odacicegetek a többiek, jelezve, hogy érezze magát kiközösítve.

– Akkor legalább tették volna a csomagtartóba a többi poggyásszal együtt – szólt hátra a munkásruhás.

– Így akartak takarékoskodni? Mi ki tudtuk fizetni a csomagjaink viteldíját? – tette fel további kérdéseit a szemüveges nő ugyanolyan emelt hangnemből.

– Nem, dehogy erről van szó! Egyszerűen nem éreztem volna lent biztonságban, hiszen

annyiszor megtörténik, hogy ellopják útközben. Annyi állomáson megáll a busz, és a legtöbb helyen a csomagteret is kinyitják, nem figyelhetem állandóan. Azt hinnék a tolvajok, hogy nagy érték van egy ekkora bőröndben, pedig csak csontok.

– A mi poggyászkodunk már szarrá ázott... – szólt bele a beszélgetésbe ismét a munkásruhás férfi a két ülés közti résen. – Megéreztem ezt. Mi lenne most a csontokkal alattunk... – kezdte az asszony.

– Belegondolni is rossz, milyenek lennének akkor az én ruháim – sziszegett a szemüveges nő.

– A hullaszállítók ilyen esetekre szakosodtak, ha nem tudnák! – szólt hátra a munkásruhás férfi.

– Mi lesz, ha idáig ér a víz, és kiáznak a bőröndből a csontok, úszni fogunk a kolerában... – fokozta a szemüveges nő.

– A csontokat alaposan betekertük nejlonnal, és leragasztottuk ragasztószalaggal... – szólalt meg a férfi.

– Attól még nem abszolút vízhatlan a csomagolás! Hol élnek ezek, a középkorban? – tette hozzá az egyik walkmanes.

– A csontos ürge azonnal szálljon ki! – mondta a másik.

A padlón az összeillesztések mentén szivárogni kezdett a víz befelé. A férfi idegesen rángatni kezdte a bőröndöt, de a mellette lévő ülés széle nem engedte. Felállt, kihúzta oldalról, ekkor vált először láthatóvá minden utas számára a rejtélyes tárgy, a cihelődésre a nyakukat nyújtották. A férfi felemelte, és nagy nyögéssel felrántotta az ülésre.

– Még csak az hiányzik, hogy kiszakadjon, és szétszóródjon a tartalma – sikoltott a szemüveges nő.

– Hogy meri az ülésre tenni? – rivallt hátra a buszvezető, aki a belső visszapillantó tükörből figyelte az eseményeket az utastérben.

– Bár az ülések magasabban vannak, várható, hogy ide is felszivárog a víz, és eléri a bőröndöt, az nagyobb baj lenne – válaszolta lihegve a férfi.

– Mit gondol, kinek lesz kedve ezek után ott helyet foglalni... – folytatta a buszvezető.

– Az új utasok, ha jönnek, miből gondolnák? Hacsak nem világosítja fel őket... – makacszkodott a férfi.

– Ezen a járaton dolgozom, ezzel keresem a kenyerem. Arra nem gondol, valahányszor a volán elé ülök, a maga istenverte bőröndje jut az eszembe?

– Majd elfelejti. Egyszer minden rosszat elfelejtünk – mondta a férfi, és a bőröndöt átrakta a mellette levő ülésre. Visszaült a saját helyére. Mellette magasodott kopottas bendőjével a baljós tárgy, melyre olyan iszonyattal néztek, mintha sejténék az alakját is annak, akit rejt: kidomborodó könyökét, hosszú végtagjait, félhold koponyáját. A suhancok feltérdelek az ülésre, és hátrafelé néztek.

– Különbön is: ki tudja, hogy mi minden történt már ezen a helyen, hány nőt erőszakoltak meg itt... Mintha nem tudnánk mindannyian, hogy kiket és hova szállítottak. Ez a vastag sár itt a padlón még a katonák bakancsáról potyogott le. Már is elfelejtettük volna, mit műveltek? – feleselt a férfi.

– Az én járatomon soha. Legfeljebb egy-egy gyerek hánytá el magát, de az korántsem ilyen visszataszító.

– Ebben sincs semmi visszataszító – tett védő mozdulatot a férfi, hogy mellkasának teljes szélességével eltakarja a bőröndöt, és a buszvezető ne láthassa a belső visszapillantó tükörből. Aztán levetette fekete zakóját, és ráterítette.

– Attól, hogy nem látjuk, még tudjuk, hogy ott van! – mondta bölcsen a munkásruhás.

– Itt vagyunk, ez már a bekötőút, a központi pályaudvarhoz vezet... – mondta lelkesedve a buszvezető.

– De nem látni semmit, a világon semmit – nyomta az orrát az ablaküveghez a nő. – Hiszen

mi állunk, és itt van a víz alattunk karnyújtásnyira, itt hullámszik mellettünk a tenger... itt úszik egy egész ruhaszárító kötél, ahogyan egy udvarból elszabadult, sárga esőkabát vezet a menetet, aztán jönnek sorban utána a zsebkendők és a fehérnemű, ahogy elnézem, egy négytagú család szárítókötele lehet...

– Őrizzék meg a nyugalmodat! – kiáltott hátra a buszvezető hivatásszerűen.

– ...nekem is ilyen csíptetőim vannak a ruhaszárító kötélen – folytatta a szemüveges nő –, éppen azért vettem őket, mert fennmaradnak a víz színén...

– Fogja már be a száját! – nyitotta ki a száját az ülésrésben a munkásruhás.

– ...tönkrementek a ruháim...

A busz vonaglott egyet, és leállt. A motorház felől sűrű gőzfelhő szállt fel. Körben az ablakok bepárasodtak. Pillanatokra csak a felhőszakadást lehetett hallani, mint valami könyörtelen óriás, öklével dörömbölt a bádogtetőn. A férfiak egymás szavába vágva káromkodtak. A fekete ruhás asszony csak annyit mondott:

– Talán a jég, az elverne mindent, nem lenne termés, éhen halnának mind...

– Nem mindegy az már neked? – fogta meg a kezét a férje.

– Ezek mikor fejezik be végre saját magukat? – kérdezte az egyik suhanc, és már kúszott is az ajtó felé, mert a lépcsőkön lassan jött fel a víz.

A busz előtt két kamion látszott, a sofőrök kimásztak az ablakon, és úsztak a járda felé.

– Ilyen marhákat – mondta az egyik kamionos, amikor feltornázta magát a járdára –, aluljárót

ásnak, de elfelejtenek levezetőcsatornákat építeni hozzá!

– Pedig számíthattak volna erre, sokszor megfigyeltem, amikor erre szállítottam az árut, hogy zivatar után napokig állt a víz – mesélte a másik, levetette a kabátját, és kicsavarta belőle a vizet.

– Valóságos betonteknő, ez meg itt a rakpart. Nézték csak bénán a folyóvá változott országotat.

– Szakad. Tönkremegy minden a ponyva alatt. Leírhatom az egészet. Még ha ideérnének is a tűzoltók a szivattyúkkal, akkor is csak holnapra húznák ki az iszapból a kollégák a kamionomat.

– Nézd ezt a szerencsétlen buszt! Éppen erre kellett jönnie?

– Rosszul választott. Igaz, hogy erre közelebb, de most jobban járt volna, ha a főúton marad.

– Mit gondolsz, tudnak úszni az utasok?

Közben egy környékbeliekből álló csoport gyűlt össze esetleges mentőeszközökkel, ami a kezükbe akadt. A két suhanc ért először partot, csutakolták magukról a sarat. Aztán a sofőr, majd a munkásruhás férfi csatlakozott hozzájuk. A két nőnek kötelet dobtak, aztán a kezüket nyújtották. Csak a férfi maradt, sokáig erőlködött, mire jókora csomagját kiszabadította a víz alól. Kúszkodott vagy negyedórát, mire sikerült a busz tetejére vonszolnia. Ott üldögélt, hogy kifújja magát. Olyan volt, mint a hajótörött, akit a senki szigetén vet partra az ár. Ült a bőröndje mellett, és ijedten kémlelte, hogyan hömpölyög kétoldalt a benzinszagú víz, sötét foltokkal a felszínén. Kiabáltak neki a kamionsofőrök, hogy dobják a kötelet, és kihúzzák, de a férfi nem tágitott. Visszakiabált nekik, hogy biztonságban van, úgyis lassan eláll az eső, feljebb nem jön az ár, a busz teteje azonos magasságban van a járdáéval, teljesen mindegy, hol vesztegelne. Most már kívárja. Most már.

Eszék, 2005 májusa

GYURKICS GÁBOR

Nyílászáró(k), Tájégségek I.

Nemere Rékának

Felhúzom a redőnyt,
átpillantva az ablakon,
valóban csak egy reggeli pillanatra,
látom a földutat a kerítésen innen levő orgonabokron át.

De itt, ezek az ablakok nem az enyéme,
Se földút, se gazon molylepké fészek.

Ezek az ablakok más tájra néznek,
riglijük modern, természetük nagyobb
Nyílászáró a tulajdonnevük,
ha kívánom, gazdájuk kívánja
rajtuk keresztül könnyedén
a Tájégségbe ugorhatok
ha a belső oldalon vagyok.

De itt csak a falnak zuhannék,
szakadna vászon, lenne meglepett moraj
ki nyitja meg, ha ez ugrik és nem mondja el, hogy:
ezen ablakok szélesek, végtelen-magasak,
nyílnak ferdén-előre, oldalvást-hátra,
és látványként szemedbe kap a fenyőtű a fenyőfaágon,
és nem látsz át az előttük álló barna házon,
ezen a képen a szín fakó,
azon fájdalom-sötét,
amaz derékszögű háromszöggént éli meg nézésedet
kört nem találok, csak semleges csíkokat és egy fenyőfát több alakban,
egy bokor is feltűnik, na végre,
az ég sárgás-fehér a festett ablakon kinézve.

Ezen képek
formája egyszerű, tere adott
nézz ki rajtuk,
ha világukat látni akarod
a Tájégségre néző Nyílászáró megnyitvatott.

BROCKY KÁROLY (1807–1855)

Életet sugárzó melegség

A Temesvár-belvárosi borbély-és parókamester korán árvaságra jutott fia, Brocky Károly életpályája fokozatosan vezetett a csúcshoz. Bár korán, tizenéves kamaszként felfedezte magában a hajlamot a rajzra, a színek használatára, anyagi nehézségei akadályozták a művészeti iskolák látogatásában.

Sorsát a véletlenek és néhány – nem túlságosan bőkezű – mecénás, valamint saját makacs kitartása irányította. Az ittebei kiskirályok utódja és szűkmarkú temesvári nagybátyja, Weldin mester segítségével jutott Bécsbe, a művészeti Akadémiára. Itt már tehetsége nyitotta meg a kapukat a világ felé. Mint minden festő, a biztos megélhetési forrást, a portréfestést gyakorolta ő is, de ekkor már kiszabadult az „akadémiai” portré kötelékéből. A hálás unokaöcs megfestette Weldin Ferenc és Barbara képét úgy, ahogyan azt még az akadémikus professzorok a XIX. század 40-es éveiben megkívták tanítványaiktól. Azonban, a Brocky által készített képmások már túlmutattak a főiskolán tanultakon: a színek ragyognak, a testnek dimenziója van, életet sugárzó melegsége. A kis testi hibákra utalván egyéníti modelljeit, de képei eleganciája tagadhatatlan. Ez a jellemzője nagyszámú arcképének, akár olajban, akvarellben, vagy „illuminált” ceruzarajzban örökítette meg a kiválasztott személyt. Gyakran próbálkozott kísérletezni, például olajjal dolgozott pasztellszerűen. Könnyed, gyors munkát illusztrálnak ezek a képek, melyek mögött azonban mélyreható megfigyelések és nagy technikai tudás rejlik.

Munro of Novar Skóciába hívta, támogatója és barátja, Sir Dominic Colnaghi pedig Angliába

csábította a művészt. Rendelések még az angol királyi udvarból is jöttek. Művei között főként portrék találhatók, de vannak zsánerképek, az olasz festők másolatai, és amivel újdonságot jelentett a század közepén: gyönyörű, mitológiai



jelenetekbe foglalt aktjai (Psyché, Alvó nők, Fürdőző nők). Munkái között találunk néhány Madonnát gyermekkel, több változatban, sőt oltárképet is (az eperjesi evangélikus templomban). Rubens, Veronese és Coreggio stílusában készített tanulmányok kerültek különböző gyűjteményekbe még a festő életében.

Fiatalon, 1855. július 8-án, halt meg Londonban, életének 49. évében. A Kensall-Green temetőben helyezték örök nyugalomra.

Barátja és életírója, Wilkinson angol festőművész azt írta róla: „Brocky Károly legjellemzőbb tulajdonsága volt a hazaszeretet, mindig büszkén hangoztatta, hogy magyarnak született! Fényesen igazolja ezt halála előtt három héttel kelt végrendelete is, melyben szülőházaja múzeumának (Magyar Nemzeti Múzeum) öt kiváló festményét ajándékozta.”

Szülővárosa múzeumában hosszú ideig csak egy gyermekkori rajza volt fellelhető: a verseci nagynéni sírjának színes ceruzarajza. Fél évszázaddal halála után valóságos Brocky-láz tört ki a Nemzeti Szalon temesvári kiállításának előkészületei alatt. Keresték, és Ernst Lajos javaslatára táblával szerették volna megjelölni szülőházát. Kutattak a délvidéki képei után (kettő Gozdsu Elek író és műgyűjtő tulajdonában volt), a városi tanács javasolta a festő szobrának felállítását Temesváron. A szép tervek nem valósultak meg, de „fájdalomdíjként” a Délmagyarországi (ma Bán-sági) Múzeumba került, állami letétként, a Párizsban őrzött „Kánai menyegző” (Veronese után készült másolat) és egy „Leányfej”. A múlt század hatvanas éveinek végén, pedig a két, párban készült, „Weldin-portrét” szerezte meg az intézmény.

Nem kapott szobrot Brocky Károly, de az Arany János Társaság felkérésére, Szentkláray Jenő kismonográfiája után, 1910-ben, dr. Nyári Sándor megjelentette az első nagyobb művészi életrajzot, amely emléket állított a korán elhunyt világhírű festőművésznek.

MIKLÓSIK ILONA

MAGYAR NAPLÓ

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.

Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673

Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.

E-mail-cím: magynap@hu.inter.net

Honlap: www.magynaplo.hu

A Magyar Napló júliusi száma a nyolcvan éve született Nagy Lászlóra emlékezik Jánosi Zoltán, Alföldy Jenő tanulmányaival és iskai képzőművészeti kiállítással. Az Európai figyelő rovat a svájci-olasz irodalomból közöl szemelvényeket Szénási Ferenc és Andó Gabriella válogatásában. A folyóiratban Ijjas Tamás, Kalász Márton, Kerék Imre, Szilágyi Ferenc versei, Gyurkovics Tibor, Horváth (EÖ) Tamás és Ircsik Vilmos prózái szerepelnek.

HIRDESSZEN

az **IRODALMI JELEN** -ben
Megrendeléseket a kiadó címén

veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;

Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca

55-57. szám,

e-mail: ij@nyugatijelen.com tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)
Occident Média Kft.

Az IRODALMI JELEN REGÉNYPÁLYÁZATA

Az Irodalmi Jelen irodalmi havilap pályázatot hirdet magyar regény megírására. A pályázatra, témától függetlenül, minden magyar nyelven írt regény benyújtható, amely még nem jelent meg nyomtatásban és közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. A beküldött pályamű terjedelme legfeljebb 600 ezer karakter (leütés) lehet.

I. díj: 20 000 USA dollár

II. díj: 10 000 USA dollár

III. díj: 5 000 USA dollár

A fentieken kívül három pályázati mű egyenként 1666 USA dolláros különdíjban részesül.

A díjtételek oszthatatlanok, de a bírálóbizottságnak jogában áll, minőségi okokból, egyes díjakat nem kiadni. A díjazott művek kizárólagos publikálási joga 8 évig az Irodalmi Jelennek illeti meg, amely azokat az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatában jelenteti meg.

Beküldési határidő: 2005. november 30. (postabélyegző dátuma). A beérkezett pályaműveket neves megbízott iro-

dalmárok bírálják el, 2006. április 30-ig. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jeltek feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. májusában adják át Aradon.

A pályázat jeltek: az író nevét, címét, elérhetőségeit külön lezárt borítékban kell a pályaműhöz mellékelni. A jogi félreértések elkerülése végett a pályázónak ugyanabban a borítékban mellékelnie kell az Irodalmi Jelen honlapjáról (www.ij.nyugatijelen.com) letölthető, aláírt nyilatkozatot is. A pályamunkákat kizárólag Regénypályázat feliratú postai küldeményként lehet az Irodalmi Jelen címére (310085 Arad, str. Eminescu nr. 55-57., Románia) eljuttatni. A művet CD-re rögzítve (Word formátumban) fogadjuk el, amelyhez mellékelni kell a 2 példányban kinyomtatott szöveget is. A begépelésre a pályázat kiírójának nincs lehetősége, a kinyithatatlan CD a pályamunka kizárását vonja maga után.

Az elismerésben nem részesült pályamunkák kéziratát nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

Az Irodalmi Jelen kiadója

Új előfizetési lehetőség!

Ha Ön az alábbi szelvényt beküldi budapesti (Magyarországról), illetve aradi (Erdélyből) szerkesztőségünkbe és az előfizetési díjat – 6 hónapra 1006 Ft + 900 Ft postaköltség, 1 évre 2012 Ft + 1800 Ft postaköltség, illetve 6 hónapra 10 (100 000) lej + 3,60 (36 000) lej postaköltség 1 évre 18 (180 000) lej + 7,20 (72 000) lej postaköltség – a következő bankszámlákra:

Magyarország – 10700392-42062707-51100005;

Románia – RO 64 WBAN 2511000002509984
SANPAOLO IMI BANK,
havonta postázzuk Önnek az Irodalmi Jelen.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;
Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca
55-57. szám,

Név:

Cím:

.....

Postai irányítószám, helység:

.....

Előfizetek az Irodalmi Jelenre

6 hónapra ☐, 1 évre ☐

(Kérjük nagy betűkkel kitölteni)

IRODALMI JELEN

Kiadja az **Irodalmi Jelen** Kft.

és az **Occident Média** Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €

+ kézbesítési díj

egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Nagyálmós Ildikó felelős szerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irházi János (Interjú), Faludy György, Szőcs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).
Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirdapelo@post.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 20 900 példányban jelent meg.

Hirdetéseket
a kiadó címén veszünk fel.

Kulturális hírek

Pro Literatura díjak

Megszületett a döntés az idei Pro Literatura díjakról: irodalomkritika kategóriában lapunk munkatársa, Márkus Béla, a műfordítók között Szávai János, a gyermek és ifjúsági irodalom művelőjeként Fekete Vince, kispróza műfajban Keszthelyi Rezső, irodalomszervezőként Domo-kos Géza és Nagy Gabriella kapják az elismerést.

Két taggal bővült a Digitális Irodalmi Akadémia

Marsall László és Utassy József költő személyében két új tagot választott a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) közgyűlése. A www.irodalmiakademia.hu című honlapon az új tagokkal együtt már 65 kortárs magyar szerző életműve olvasható. A DIA élő tagjai a mindenkor minimálbér négyszeres összegét kapják teljes életművük internetes közléséért.

Ehunyt Eugenio de Andrade

82 éves korában, hosszas betegség után elhunyt Eugenio de Andrade, az egyik legismertebb portugál költő. Portóban halt meg az Eugenio de Andrade Alapítvány székhelyén, ahol élete utolsó évtizedét töltötte.

Lionel Shriver az év regényírója Nagy-Britanniában

Az év legjobb regényíróójának odaítélt Orange (Narancs) díjat az idén Lionel Shriver vehette át Londonban a *We Need to Talk About Kevin* (*Beszélnünk kell Kevinről*) című regényéért, amely egy iskolai fegyveres mészárlás keserű történetét beszéli el. A művet nem kevesebb, mint harminc brit kiadó utasította vissza, amíg végül a *Serpent's Tail* nevű kis független kiadó tetszését megnyerte.

Albán íróé a nemzetközi Booker-díj

Ismail Kadare albán író nyerte a 60 ezer fontos Nemzetközi Booker-díjat, olyan világnagyságok előtt, mint Gabriel García Marquez, Günter Grass, Philip Roth, Doris Lessing, Muriel Spark és Ian McEwan. John Cary angol irodalomkritikus, a zsűri elnöke elismerte, hogy az elmúlt évig semmit nem olvasott az albán írótól, de azóta

meggyőződött róla, hogy Ismail Kadare „olyan író, akinek humorral és romantikával átszőtt epikus művei egy egész kultúrát térképeznek föl, ennek a kultúrának katasztrófáit, szenvedélyeit, folklórját, politikáját”. De azon túl, hogy az olvasó átfogó képet nyer Albániáról, Kadare igazi egyetemes író, és a történetmesélésnek abba a nagy klasszikus hagyományába tartozik, amely Homéroszig nyúlik vissza.

Év könyve 2004-díjak

Átadták az Év könyve 2004-díjakat. A Szép Magyar Könyv 2004 versenyre 69 kiadó 134 könyvvel nevezett.

Vers kategóriában Tözsér Árpádot jutalmazták *Tanulmányok költőportrékhoz* című kötetéért, kisprózában Kőrösi Zoltán *Budapest, nőváros* című könyvét ismerték el.

A regények között Papp Tibor nyerte el a kitüntetést *Oliver könyve* című munkájáért, dráma kategóriában Térey Jánosnak ítéltek oda a díjat *A Nibelung-lakóparkért*. A tizenhét tagú bírálóbizottság a legjobb kritikának Baán Tibor *Szerp-válaszok* című írását ítélte, esszé, illetve tanulmány kategóriában Monostori Imre érdemelte ki a jutalmat *Helykeresések* című munkájával.

Szociográfia, publicisztika terén Takács Györgyöt jutalmazták *Kantéros, lüderc, rekegő* címmel megjelent anyagáért, a műfordítások közül Csehy Zoltán munkáját, *Francesco Petrarca: Orpheusz lantja, Dávid hárfája* című kötetét értékelték a legjobbnak, gyermek- és ifjúsági irodalom kategóriában Lackfi János aratott sikert *A buta felnőtt* című könyvével.

Az elismerések alapját az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület irodalmi jogdíjaiból elkülönített összeg képezi, amelyet az írószövetség Arany János Alapítványának kuratóriuma gondoz.

Pusztul Gárdonyi Géza szülőháza

A Nagy Könyv verseny százas listájának első helyén végzett *Egri csillagok* című könyv szerzőjének szülőháza hamarosan elpusztul, ha nem sikerül legalább az állammegóvására támogatást szerezni. Az épület olyan rossz állapotban van, hogy két éve már nem látogatható, a tárlatot a Gárdonyi Városi Galériába kellett költöztetni. Gárdonyi polgármestere elmondta, hogy mindent

igyekeztek megtenni a ház rendbehozataláért, de saját erőből nem képesek rá. Számításaik szerint a szülői házat 25 millió forintból rendbe lehetne hozni, de a tavalyi pályázatukat forráshiány miatt elutasították.

Felhívás!

A Feledékeny Emberek Hozzáartozóinak Társasága (FEHT) és a Magyar Írószövetség *Küzdjünk együtt a demencia megbélyegzése ellen!* címmel országos kampányt szervez írók és képzőművészek számára, amelyet a Nemzetközi Alzheimer Társaság kezdeményezett.

„Őn különösen sokat segíthet az irodalom és képzőművészet szintjén a stigma és a tévhitek leküzdése elleni harcban, hiszen a szavak, a képek és azok szimbolikus jelentésének végtelen lehetőségei állnak rendelkezésére. Ezért arra kérjük, hogy a művészet nyelvén és eszközeivel fogalmazza meg és fejezze ki gondolatait, érzelmeit, érzéseit és tapasztalatait a titokzatosnak, félelmetesnek és szegyenletesnek bélyegzett betegségről – a szellemi hanyatlással járó demenciáról, amely végérvényesen fosztja meg az embert a tudásától, a tudatától, az önazonosságától és az emberi méltóságától.”

Az elkészült alkotásokat kötetbe rendezik, 2005. szeptember 17-én a Magyar Tudományos Akadémián megrendezésre kerülő felolvasó esten mutatják be a médiának.

Aki csatlakozni kíván a kezdeményezéshez, vagy információra lenne szüksége, az alábbi elérhetőségek egyikén jelentkezhet:

Magyar Írószövetség, Kalász Márton elnök, cím: 1062 Budapest, Bajza utca 18, tel. (06-1)

322-8840, (06-1)322-0631, e-mail: iroszov@iroszov.axelero.net

Feledékeny Emberek Hozzáartozóinak Társasága, Himmer Éva elnök, cím: 1122 Budapest, Csaba u. 7/a, tel. (06-1)214-1022, 06-30-281-9139.

Egy lap a könyvek világáról –
egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák – újdonságok – hírek

KÖNYVPIAC

A július-augusztusi szám tartalmából

Elek Tibor Rakovszky Zsuzsa új könyvéről
Interjú Czigány Lóránttal
Tandori Dezső állandó rovata
Kritikák, recenziók a könyvheti könyvekről



Kapható a könyvkereskedésekben,
a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's
és az Interspar üzleteiben

www.ujkonyvpiac.hu

Lapszámunk szerzői

Anavi Ádám – 1909-ben született Tordán, költő, színműíró, 1928 óta publikál romániai lapokban, jelenleg Temesváron él. Legutóbbi kötete: *Összegyűjtött versek* (2004).

Balázs F. Attila – 1954-ben született Marosvásárhelyen. Író, költő, könyvkiadó. Legutóbbi kötete: *Szókeresztem* (2004).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, 1998-ban az ELTE-n magyar szakon, a Miskolci Egyetemen filozófia szakon szerzett diplomát. Az MTA könyvtárának munkatársa. Kötete: *A példának oka* (2003).

Bodor Béla – 1954-ben született Budapesten. Költő, író, drámaíró, szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész.

Bodor Pál – 1930-ban született Budapesten, író, költő, szerkesztő, volt az Utunk belső munkatársa, az Irodalmi Könyvkiadó magyar részlegének főszerkesztője, ő indította meg a bukaresti televízió magyar nyelvű adását. Jelenleg Budapesten él, a Magyar Nemzetben Diurnus néven éveken át napi jegyzetrotatot szerkesztett. Jelentős prózaíró, számtalan kötete jelent már meg.

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, újságíró, szerkesztő, számtalan kötete jelent meg, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott.

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen. Kritikus, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Méliusz József* (2002).

Csaplár Vilmos – 1947-ben született Újpesten. Legutóbbi kötete: *Igazságos Kádár János* (2001). József Attila-díjas. A Szépirók Társaságának elnöke.

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar-könyvtár szakon (2002-ben), jelenleg az ELTE végzős magyar szakos hallgatója.

Demeter Szilárd – Székelyudvarhelyen született 1976-ban. Író, szerkesztő, a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Tempetőfi naplója* (2002).

Farkas Wellmann Éva – 1979-ben született Marosvásárhelyen. Magyar–angol szakot végzett a kolozsvári bölcsészkaron, jelenleg magiszteri tanulmányokat folytat ugyanott. Kötete: *Itten ma donna választ*. 2003-ban ő kapta a Méhes György-ösztöndíjat.

Fekete J. József – 1957-ben született Bácskossuthfalván. Zomboron él, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Szentkuthy Miklós* (2005).

Ferdinandy György – 1935-ben született Budapesten. 1956–1964 Franciaországban közműves, orosz fordító, könyvelő, 1964-től a Puerto Ricó-i egyetem tanára. 1964–70 a Szomorú Vasárnap c. irodalmi lap kiadója, 1976–85 a Szabad Európa Rádió munkatársa. József Attila-díjas.

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten. Angliában él. Legutóbbi kötete: *A tél illata* (2003).

Grecsó Krisztián – 1976-ban született Szegváron, költő, író, a békéscsabai Bárka szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Isten hozott* (2005).

Gyukics Gábor – 1958-ban született Budapesten. Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *A remete többes száma* (2002).

Hartay Csaba – 1977-ben született Gyulán. Legutóbbi kötete: *Időviszony* (2003).

Jász Attila – 1966-ban született Szőnyön. Költő, esszéíró. A tatabányai Új Forrás szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A szókés gyakorlása* (2004).

Kalász Márton – 1934-ben született Sombereken. Költő, író, népművelő, riporter, lap- és könyvszerkesztő, sokszoros irodalmi díjas szerző, az Új Írás, majd a Vigília főmunkatársa, köteteinek száma húsz körüli. 2002-ben megválasztották a Magyar Írószövetség elnökévé.

Kinizsi Zoltán – 1979-ben született Marosvásárhelyen, a kolozsvári BBTE bölcsészkarának hallgatója, a kolozsvári rádió riportere.

Kiss Judit Ágnes – 1973-ban született. Költő, gimnáziumi tanár és a pécsi zeneművészeti főiskola hallgatója. Budapesten él.

Kiss László – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus, a Gyulai Erkel Ferenc Gimnázium tanára. Első novelláskötete: *Szindbád nem haza megy* (2003).

Kontra Ferenc – 1958-ban született Darázson. Horvátországi magyar író. A szegedi JATE-n diplomázott. Számos

irodalmi díjjal jutalmazták. 13 kötete jelent meg magyarul, legutóbb: *Farkasok órája* (2003).

Komán János – 1944-ben született Marosugrán, költő, tanár. Fiatalkori, merész hangú verseiért hatósági korlátozásokban volt része. Legutóbbi kötete: *Kalózik hajóján* (2001).

Lázár Ervin – 1936-ban született Budapesten. Számtalan könyve jelent meg. Kossuth-díjas.

Magyary Ágnes – 1975-ben született Kolozsváron. Magyar és spanyol szakot végzett, jelenleg Budapesten él. Kötete: *Periton* (2004).

Makkai Ádám – 1935-ben született Budapesten, műfordító, világhírű nyelvész, a Harvardon végzett, amerikai egyetemeken tanít. Legutóbbi kötet: *Az Erő* (2003).

Matkovich Ilona – 1959-ben született Vácott. Több éves tolmácsolás, fordítói munka és gyermeknevelés után, három éve végezte el a Bálint György Akadémia posztgraduális szakát. A Népszabadságnak, a Budapesti Lapnak és a Váci Naplónak dolgozik.

Miklósi Ilona – 1951-ben született Temesváron, művészettörténész, a Bánsági Múzeum Szépművészeti részlegének munkatársa. Tanulmányai jelentek meg több bel- és külföldi szaklapban.

Niedzielsky Katalin – 1953-ban született Gyulán. Újságíró, a Békés Megyei Hírlap főszerkesztő-helyettese. Kötete: *Hír elszáll, írás megmarad* (1999).

Oláh András – 1959-ben született Hajdúnánáson. Tanár, költő. Legutóbbi kötete: *Fagyöngy és jégcsapok* (2005).

Páll Zita – 1972-ben született Sepsiszentgyörgyön, kritikus, magyar-angol szakot végzett a BBTE-n. Kötete: *Milyen fej varródhat az ex-macska nyakához?* (2003).

Térey János – 1970-be született Debrecenben. Író, költő, műfordító. Számos díj mellett József Attila-díjjal is kitüntették. Legutóbbi kötete: *A Nibelung-lakópark* (2004).

Varga Anikó – 1980-ban született Nagybányán, teatrológia szakot végzett Kolozsváron.

Vallasek Júlia – 1975-ben született Kolozsváron, irodalomtörténész, kritikus, műfordító, a kolozsvári BBTE adjunktusa. Legutóbbi könyve: *Elváltzott világ. Az erdélyi magyar irodalom 1940–44 között* (2004).

Zsidó Ferenc – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, író. Kötete: *Szalmatánc* (2002).

Zsigmond Andrea – 1978-ban született, magyar–német szakot végzett a BBTE-n, jelenleg a Székelyföld kulturális folyóirat munkatársa.